

บทที่ 4

บทบาทของสถาบันหลักในชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

1. ลักษณะสภาพทั่วไปของชุมชน

1.1 ที่ตั้ง

บ้านหนองหัวยางเป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 7 จากจำนวน 10 หมู่บ้านของตำบลท่าทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันมีจำนวนประชากร 686 คน แยกเป็นเพศชายจำนวน 352 คน เพศหญิงจำนวน 334 คน มีที่อยู่อาศัยจำนวน 190 หลังคาเรือน 184 ครอบครัวย ในหมู่บ้านมีพื้นที่ ทั้งหมด 5.3664 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 3,354 ไร่ อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองพิษณุโลกประมาณ 10 กิโลเมตร โดยแยกจากเส้นทางเลียบเมืองพิษณุโลก- สุโขทัย ประมาณ 4 กิโลเมตร

ภาพประกอบ 1 เส้นทางเข้าสู่ชุมชนบ้านหนองหัวยาง

ซึ่งมีถนนเชื่อมติดต่อกับชุมชนภายนอก 2 เส้น เป็นทางลาดยางสู่อำเภอบางระกำประมาณ 10 กิโลเมตร และอีกเส้นหนึ่งเข้าสู่ตัวเมืองระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางจากบ้านหนองหัวยางโดยรถสองแถวประมาณ 30 นาที ค่าโดยสารประมาณ 10 บาท ประชากรทั้งหมด นับถือศาสนาพุทธผสมผสานกับความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มีลักษณะแบบแผนของการดำเนินชีวิตเหมือนชนบทไทยทั่วไป คือประกอบอาชีพเกษตรกรรมเกือบทั้งหมด ถึงแม้จะประกอบอาชีพอื่นแต่ก็ยังทำอาชีพหลัก เช่น ระหว่างรอเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรจะไปรับจ้างทำงานในเมือง หรือไม่ก็ทำอาชีพเสริมคือ เลี้ยงปลา และปลูกผักสวนครัว เช่น กระเพรา ถั่วฝักยาว ตำลึง

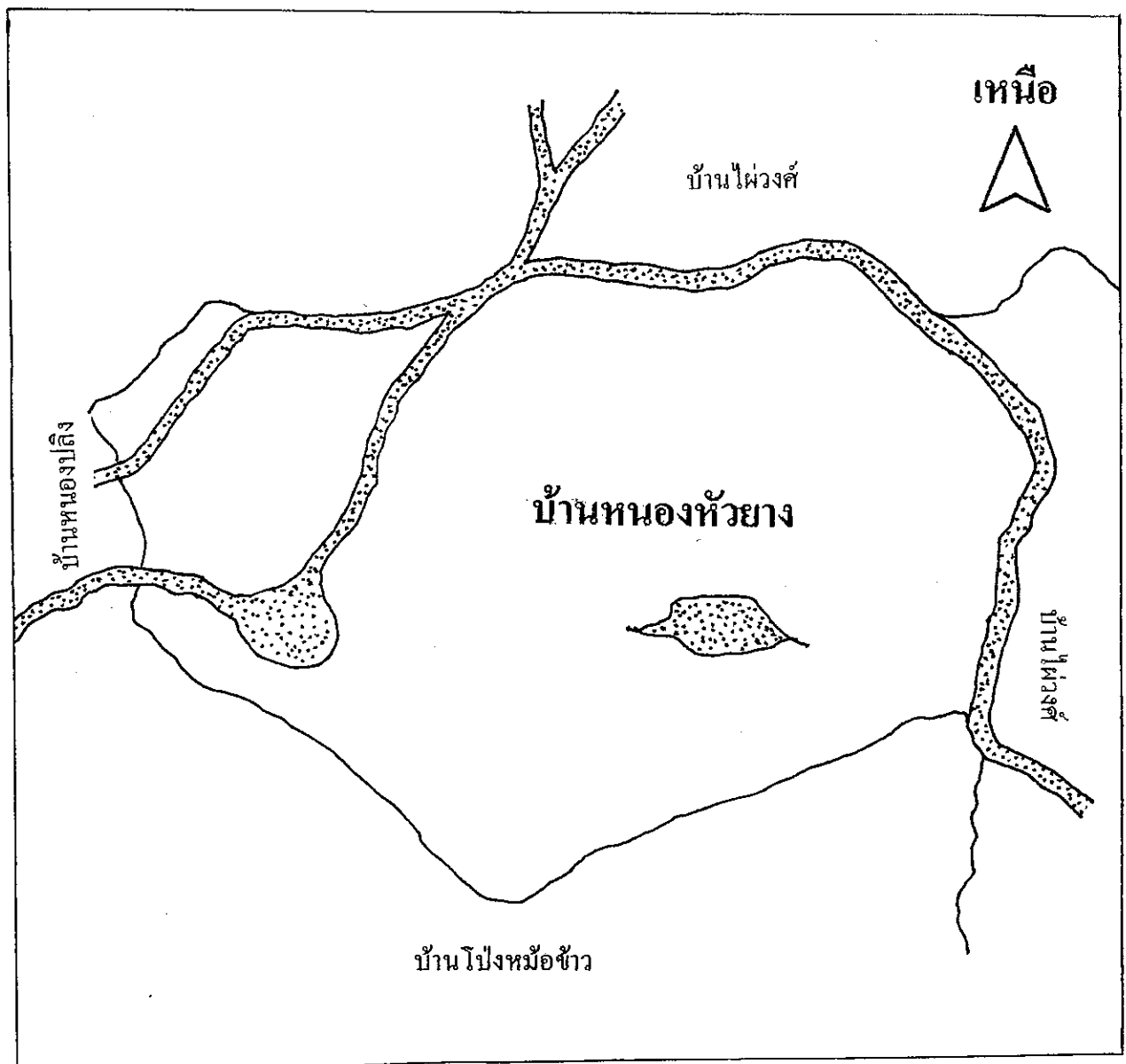
บ้านหนองห้วยยางตั้งอยู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตำบลท่าทอง ซึ่งมีอาณาบริเวณติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านไผ่วงศ์ โดยมีคลองธรรมชาติเป็นเส้นแบ่งอาณาเขต

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านโป่งหม้อข้าว ตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านไผ่วงศ์ ตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านหนองปลิง ตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงอาณาเขตติดต่อบ้านหนองห้วยยาง

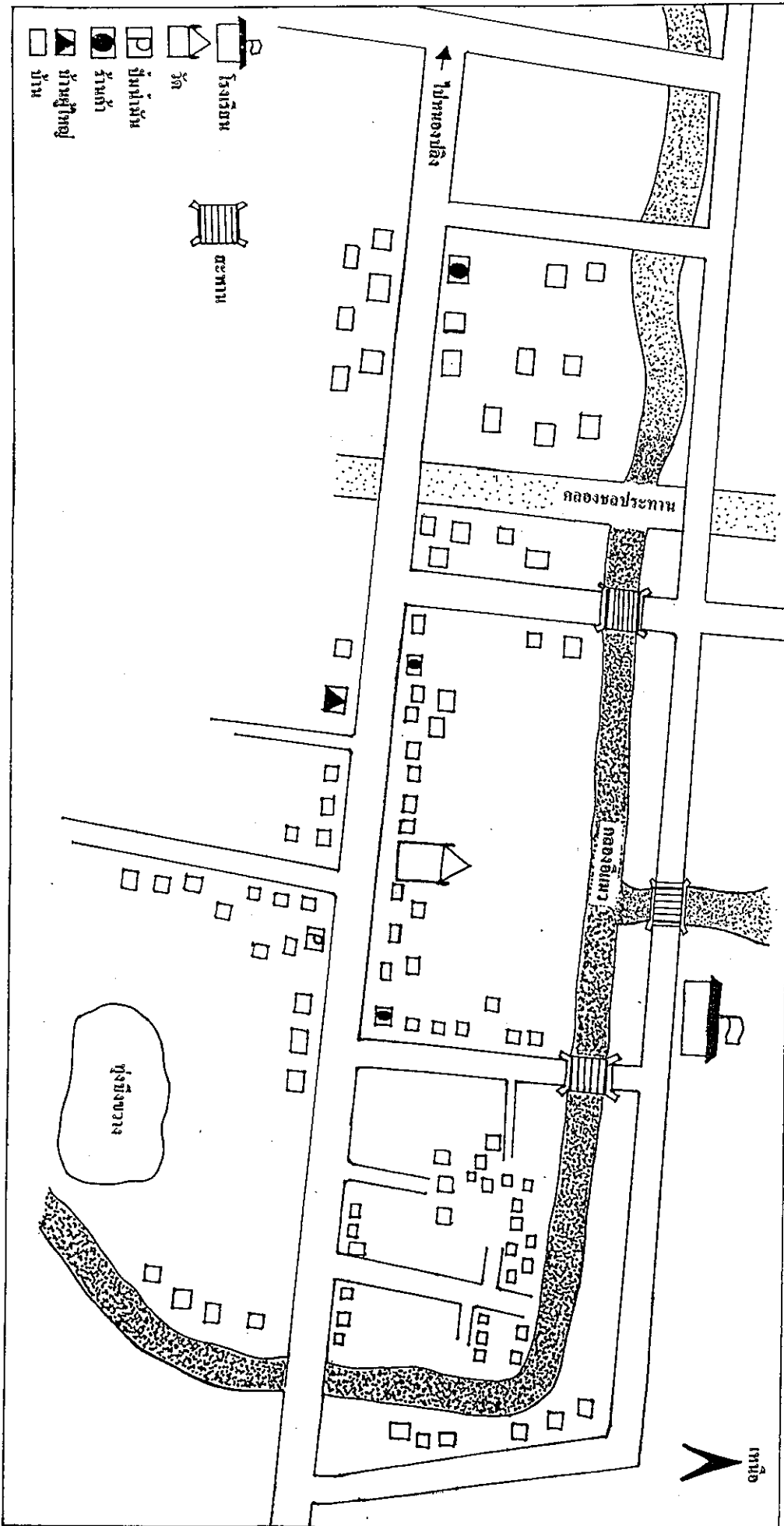
1.2 สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่ของชุมชนบ้านหนองหัวยาง ในอดีตนั้นเป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้นานาพันธุ์ ชาวบ้านได้มาบุกเบิกถางป่าเพื่อก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่การตั้งบ้านเรือนจะตั้งอยู่ใกล้บริเวณแหล่งน้ำเพื่อสะดวกในการอุปโภคบริโภค แต่ก่อนนั้นพื้นที่บริเวณที่ตั้งชุมชนนี้ไม่สามารถท่วมถึงซึ่งจากการบอกเล่าของผู้อาวุโสในหมู่บ้านทำให้ทราบว่าในบางปีน้ำจะท่วมถึงระดับเข่า และโดยส่วนมากน้ำจะท่วมเกือบทุกปี แต่หลังจากที่มีโครงการสร้างพนังกันน้ำในราวปี พ.ศ. 2535 น้ำก็ท่วมไม่ถึง

ในอดีตนั้นพอเข้าฤดูฝนจะลำบากมากเนื่องจากพื้นดินในหมู่บ้านเป็นดินเหนียวปนทราย ทำให้ติดหล่มเวลาสัญจรไปมา แต่ก็โดยเฉพาะฤดูฝนเท่านั้น ในปัจจุบันได้รับการปรับปรุงพัฒนา ประกอบกับการมีการจัดระบบการระบายน้ำที่ดีขึ้น จึงทำให้ปัญหาดังกล่าวเบาบางลงไป

พื้นที่สำหรับการเกษตรนั้นส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สำหรับทำนา จะเป็นกลุ่มประมาณ ร้อยละ 80 ของที่นาทั้งหมด เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงในอดีต แต่ในปัจจุบันสภาพของดินได้เสื่อมความสมบูรณ์ไปมาก เนื่องจากการทำการเพาะปลูกติดต่อกันเป็นเวลาหลายช่วงอายุคน จึงก่อให้เกิดความจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยบำรุงดินบ้างในเวลาที่ปลูกพืชต่างๆ ทางด้านปัญหาเรื่องน้ำในการทำเกษตรในปัจจุบันไม่มีปัญหาเพราะอยู่ในเขตบริการของคลองส่งน้ำชลประทาน ซึ่งส่งน้ำต่อมาจากเขื่อนนเรศวร อำเภอพรหมพิราม อีกทอดหนึ่ง

ภาพประกอบ 3 การจัดบริเวณภายในชุมชนบ้านหนองหัวยาง

ภาพประกอบ 4 นาข้าวในหมู่บ้าน

1.3 สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะของดินฟ้าอากาศโดยทั่วไปของหมู่บ้านหนองหัวยางจะมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว โดยจะมีฝนตกตั้งแต่เดือนพฤษภาคมไปจนถึงเดือนตุลาคม หรือต้นเดือนพฤศจิกายน บางปีอาจมีฝนตกกระาะยาวนาน จำนวนน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 1,375 มิลลิเมตร จากนั้นก็จะย่างเข้าสู่ฤดูหนาว ซึ่งอากาศจะเย็นลงในช่วงฤดูร้อนอันยาวนานประมาณ 3-4 เดือน คือในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม สภาพดินฟ้าอากาศในหมู่บ้านหนองหัวยางจะหมุนเวียนเปลี่ยนไป เช่นนี้ ในแต่ละปี ซึ่งไม่แตกต่างไปจากธรรมชาติเท่าไรนัก

1.4 ความอุดมสมบูรณ์และสภาพแวดล้อมในอดีต

ทรัพยากรธรรมชาติของบ้านหนองหัวยางมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมากตลอดจนมีสภาพป่าร้อนชื้น มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของบ้านหนองหัวยางมีดังต่อไปนี้

1. แหล่งน้ำธรรมชาติที่อยู่รอบหมู่บ้าน เช่น คลองอีแมว หนองเรือโกน คลองคู บึงขวาง ซึ่งในอดีตมีพันธุ์ปลาอาศัยอยู่อย่างชุกชุม แต่ในปัจจุบันมีปริมาณลดน้อยลง เนื่องจากมีการใช้สารเคมีในการปราบศัตรูพืช ทำให้สัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่นาตายและแหล่งน้ำตามธรรมชาติบริเวณที่นาลำบากไม่ได้อาศัย แต่ชาวบ้านยังอาศัยแหล่งน้ำในการเพาะปลูกอยู่
2. พื้นที่เพาะปลูก มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ทำไร่ ทำนา

3. ป่าไม้ ในอดีตป่าไม้ในบริเวณหมู่บ้านหนองหัวยางจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ยาง ขนาดใหญ่น้อย และมีป่าไผ่ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่อย่างมากมายเช่น เสือ ช้าง ฝูง ลิง ค่าง ชะนี เป็นต้น เมื่อก่อนชาวบ้านโค่นไม้ยางบางส่วนมาเพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย และชาวบ้านได้ถากถางเพื่อใช้พื้นที่ในการทำไร่ทำนา นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ได้เข้ามาตีราคาแล้วตัดไม้ไป จึงทำให้ต้นยาง ขนาดใหญ่หมดไปในที่สุด

ภาพประกอบ 5 ป่าไม้ข้างคลองอีแมว

1.5 แหล่งน้ำในหมู่บ้าน

น้ำเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันของทุกคนและเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จากอดีตชาวบ้านใช้น้ำที่มีอยู่จากแหล่งธรรมชาติเพื่อการเกษตร อุปโภคและบริโภค ส่วนหนึ่งได้จากน้ำฝน ซึ่งบางปีก็ขึ้นอยู่กับสถานะดินฟ้าอากาศ ซึ่งอาจทำให้ฝนแล้ง ผลผลิตไม่ได้ผลเท่าที่ควร สาเหตุดังกล่าว จึงเป็นสิ่งผลักดันให้มีความต้องการน้ำมากขึ้น หมู่บ้านหนองหัวยาง ได้อาศัยน้ำจากแหล่งธรรมชาติทำการเกษตร และบางครั้งก็ไม่เพียงพอกับความต้องการ เพราะเกือบทุกหลังคาเรือนล้วนทำอาชีพเกษตรกรรมทั้งสิ้น น้ำที่สามารถเข้ามาช่วยคือ คลองชลประทาน แหล่งน้ำในหมู่บ้านที่สำคัญ มีดังนี้

1. คลองอีแมว หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าคลองฮ้ายแมวหรือหนองแมว เป็นคลองธรรมชาติที่มีมานานคู่กับบ้านหนองหัวยางซึ่งไหลมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือทุ่งทะเลแก้วผ่านบ้านแหลมโพธิ์ บางปีน้ำจะมีน้อย ปัจจุบันคลองนี้ได้รับน้ำจากคลองชลประทานด้วยทำให้มีน้ำไหลตลอดปี ชาวบ้านอาศัยทำนา และเป็นแหล่งจับสัตว์น้ำ เช่น ปลา กุ้ง หอย เพื่อประกอบอาหาร โดยน้ำส่วนหนึ่งไหลมาจากหนองตะโกนด้วย แล้วไหลไปรวมกับคลองฮ้ายแง่ง หลังจากนั้นก็ไหลลงสู่คลองบางแก้วทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

ภาพประกอบ 6 คลองอีแมว

2. คลองกู เป็นคลองขุดเพื่อให้น้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานไหลเข้ามารวมกับน้ำที่ไหลมาจากคลองลูกนกทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน แล้วไหลย้อนไปลงคลองบางแก้วทางทิศตะวันตก ชาวบ้านใช้น้ำในการทำเกษตรกรรม โดยแยกมาจากคลองชลประทานบ้านโป่งหม้อข้าวมาสิ้นสุดในหมู่บ้านหนองห้วยยางโดยมิได้เชื่อมต่อกับแหล่งน้ำอื่น เนื่องจากไม่มีงบประมาณในการขุดต่อไป โดยสิ้นสุดแค่ซอยคุ้มรักดี ในหมู่บ้าน มีลักษณะคันดินสูงที่ขอบคลอง ชาวบ้านได้ใช้อาศัยจับปลา กุ้ง และเพื่อการเกษตรกรรม

ภาพประกอบ 7 คลองกู

3. บึงขวาง เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สามารถกักเก็บน้ำฝนพอให้ชาวบ้านได้ใช้เพื่อการเกษตรบ้างแต่ไม่มาก เพราะปัจจุบันตื้นเขินไปมาก จะใช้ได้เฉพาะชาวบ้านที่อยู่ในระแวกใกล้เคียงเท่านั้น อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ปัจจุบันอยู่ในช่วงได้รับงบประมาณในการขุดลอก และขุดคลองมาสู่คลองอีเมวเพื่อระบายน้ำที่ล้นแล้วจึงไหลลงสู่คลองบางแก้ว

ภาพประกอบ 8 บึงขวาง

4. หนองเรือโกน หรือชาวบ้านเรียกว่า หนองตะโกน หรือหนองอ้ายโกง เนื่องจากสมัยก่อนเป็นหนองน้ำใหญ่ อยู่ติดกับเขตหมู่ 9 บ้านไผ่วงศ์และแหลมโพธิ์ เมื่อก่อนเป็นหนองน้ำกว้าง และคนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังว่าต้องตะโกนเรียกหากัน และอีกเหตุผลหนึ่งอาจจะเป็นการกลายเสียงมาเป็น “เรือโกน” อีกประการหนึ่งสมัยก่อนต้องใช้เรือโกน ในการข้ามหนองน้ำเพราะถ้าใช้เรือเล็กข้าม กลัวว่าจะล่มในหนองน้ำ หนองน้ำนี้ที่อยู่อยู่กับหมู่บ้านมานานเช่นกันปัจจุบันได้รับการขุดลอกเป็นสระหลวงแล้ว

ภาพประกอบ 9 หนองเรือโกน

5. คลองชลประทาน ระบบส่งน้ำคลองชลประทาน นับว่าเป็นแหล่งที่สำคัญอีกแหล่งน้ำหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้เกษตรกรมีน้ำในการทำการเกษตร ระบบชลประทานเข้ามาในหมู่บ้านประมาณ 10 กว่าปีมาแล้ว กรมชลประทานจะดำเนินการส่งน้ำมาตามไร่นา และคลองซอยขนาดต่าง ๆ ในช่วงนาปี จะมีน้ำจำนวนมากส่งมา จนชาวบ้านต้องสูบน้ำออกเพราะน้ำมากเกินไป ส่วนช่วงนาปรังช่วงหน้าแล้งน้ำจากชลประทานก็จะน้อยไปด้วย ทำให้ชาวบ้านต้องขุดบ่อในพื้นที่ของตนเองเพื่อนำน้ำมาใช้ในการเกษตรกรรม คลองชลประทานนี้มาจากบ้านกร่างไปจนถึงบ้านโป่งหม้อข้าวโดยผ่านบ้านหนองหัวยาง ถ้าน้ำน้อยก็จะมาถึงบ้านหัวยางน้อย บางครั้งชาวบ้านสูบน้ำเพื่อทำนาจนกระทั่งบ้านโป่งหม้อข้าวไม่ได้รับน้ำเลยแต่ชาวบ้านก็ยังได้อาศัยจับสัตว์น้ำบ้าง ถ้าหากมีการปิดประตูน้ำที่คลองบางแก้วน้ำจะไหลย้อนเอ่อมาสู่คลองอ้ายแงงและคลองอีแมวพอให้ชาวบ้านได้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรต่อไปได้ โดยที่คลองชลประทานในหมู่บ้านจะได้รับน้ำจาก 3 แหล่งคือ

1. จากหมู่ 4 มาสู่ดงทางที่บึงขวาง แล้วเชื่อมต่อลงคลองอีแมวลงสู่คลองบางแก้ว
2. จากหมู่ 10 รวมกับคลองอ้ายแงง แล้วไหลลงสู่คลองอีแมวและคลองซอยต่าง ๆ
3. จากแหลมโพธิ์ผ่านคลองอีแมวไปตามคลองซอยต่าง ๆ

ภาพประกอบ 10 คลองชลประทาน

1.6 ธาราญูปโลก

1.6.1 การไฟฟ้าในหมู่บ้าน

การไฟฟ้าในชนบทเป็นแนวคิดในการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ ให้ประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น ฉะนั้นการจ่ายไฟฟ้าเข้าสู่ชนบทจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาขั้นพื้นฐานสู่ชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม ไฟฟ้าจึงมีบทบาทสำคัญและเริ่มมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชนบทมากยิ่งขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

ภาพประกอบ 11 เสาไฟฟ้าภายในหมู่บ้าน

บ้านหนองหัวยางได้รับการบริการจากการขยายเขตของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตส่วนภูมิภาคอำเภอบางระกำ ในปี พ.ศ.2529 ประชากรในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ประมาณ 150 หลังคาเรือน โดยมีค่าติดตั้งครั้งแรกดังนี้

1. ค่าหม้อแปลงไฟฟ้า

- 1.1 หม้อแปลงขนาด 3 แอมป์ ราคา 450 บาท
- 1.2 หม้อแปลงขนาด 5 แอมป์ ราคา 700 บาท
- 1.3 หม้อแปลงขนาด 10 แอมป์ ราคา 1,500 บาท

2. ค่าติดตั้ง แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 ค่าติดตั้งและค่าอุปกรณ์ ซึ่งช่างหามาเอง เฉลี่ยครัวเรือนละ 1,100-1,500 บาท

2.2 ค่าติดตั้งไม่รวมอุปกรณ์ (เจ้าของบ้านจัดหาเอง) เฉลี่ยครัวเรือนละ 300-500 บาท

จะเห็นได้ว่า ค่าใช้จ่ายในการติดตั้งของแต่ละครัวเรือนเฉลี่ยแล้วประมาณ 1,000-2,000 บาท จากการสอบถาม ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้าน ได้ใช้เงินในสมัยนั้นรวมทั้งหมู่บ้านประมาณ 60,000 บาท เป็นอย่างน้อยในการติดตั้งไฟฟ้าในสมัยนั้น

คนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังว่าในสมัยก่อนจะใช้ขี้ได้จุดไฟให้เกิดแสงสว่าง และชาวบ้านบางส่วนก็ใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด ตะเกียงเจ้าพายุ ต่อมาเมื่อมีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็นิยมใช้ไฟฟ้า ทำให้ แต่ละครัวเรือนมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่เป็นเพราะการมีเครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือนเพื่ออำนวยความสะดวกหลายประเภท ตั้งแต่ หม้อหุงข้าว พัดลม วิทยุแทป โทรทัศน์ เตารีด ตลอดจนตู้เย็น จากการสำรวจของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตส่วนภูมิภาค อำเภอบางระกำ ในเดือนมกราคม พ.ศ.2541 พบว่าชาวบ้านใน หมู่บ้านหนองหัวยางจะเสียค่าไฟฟ้ารายเดือนตั้งแต่ 10 บาทไปจนกระทั่งถึง 300 บาทตามสภาพและฐานะของแต่ละครอบครัว

1.6.2 การคมนาคม

มนุษย์ได้พยายามพัฒนาระบบการติดต่อสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาถนน ในอดีตที่ผ่านมา มนุษย์จะต้องเดินทางด้วยเท้า หรืออาศัยสัตว์เป็นพาหนะ โดยผ่านป่าเขาเพื่อ ไปมาหาสู่กันและเพื่อการย้ายถิ่นฐาน ต่อมาได้มีกัณนำสัตว์มาเทียมเกวียน ในการเดินทางเส้นทางที่ใช้ได้มีการปรับปรุงให้มีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น จากการเดินทางที่ต้องผ่านที่รกร้างต้องมีการถากถางเมื่อต้องใช้เส้นทางเดิมบ่อยๆ ก็มีการพัฒนาเป็นทางถมดิน ถมดินลูกรัง จนกลายมาเป็นถนนที่อัดถม และเป็นถนนที่ลาดยางสมบูรณ์แบบในที่สุดดังในปัจจุบัน

หมู่บ้านหนองหัวยางก็เช่นกันมีการติดต่อสื่อสารกับหมู่บ้านใกล้เคียงอยู่เสมอก็ได้มีการพัฒนาเส้นทางการเดินทางไปตามยุคสมัย จึงทำให้ถนนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน โดยเส้นทางที่มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. ถนนภายในหมู่บ้านนั้นในสมัยก่อนเป็นทางดินและทางถมลูกรังที่ไปมาหาสู่กันระหว่างบ้านเมื่อเส้นทางถูกใช้บ่อยๆ ก็กลายเป็นเส้นทางหลักภายในหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันเป็นถนนลาดยางรอบหมู่บ้านตั้งแต่ก่อนหน้าที่จะมีการแยกหมู่ 9 บ้านไผ่วงศ์ออกไป มีลักษณะเป็น

รูปด้วย เชื่อมกับเส้นทางที่ไปทะลุออกบ้านบางแก้วและบางระกำได้ ถนนสายนี้ได้รับงบประมาณในการก่อสร้างจนแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2538 เป็นถนนลาดยางที่สมบูรณ์

2. ถนนที่ใช้ติดต่อกับชุมชนภายนอก ในอดีตเป็นทางคนเดินและทางเกวียนซึ่งชาวบ้านใช้เดินทางไปทำไร่นา ในปัจจุบันเป็นถนนลาดยางสายหลักที่สำคัญของหมู่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ใช้เป็นเส้นทางไปหมู่บ้านบางแก้วและบางระกำทางทิศตะวันตก มีระยะทางที่ไปบรรจบสายพิษณุโลกบางระกำ ประมาณ 8 กิโลเมตร และอีกด้านหนึ่งไปสู่ถนนสายเลียบเมืองเข้าสู่จังหวัดพิษณุโลก ทางทิศตะวันออกมีระยะทางที่ไปบรรจบสายเลียบเมืองประมาณ 4 กิโลเมตร

ภาพประกอบ 12 ถนนลาดยางภายในหมู่บ้าน

ในปัจจุบันมีรถโดยสารประจำทางผ่านหมู่บ้าน 1 คัน (ไป-กลับ) เป็นรถที่มาจากบางระกำเวลาประมาณ 9.30 น. มาถึงที่บ้านหนองห้วยบางประมาณ 10.00 น. ไปยังตัวจังหวัดพิษณุโลก แล้วกลับจากตัวจังหวัดประมาณ 14.00 น. โดยที่มีวันละ 1 เที่ยวเท่านั้น มีอัตราค่าโดยสารคนละ 10 บาท เหตุที่มีรถโดยสารเข้าออกเพียงวันละ 1 เที่ยวเนื่องมาจากว่าชาวบ้านไม่ค่อยได้มีการเดินทางกันบ่อยนัก และอีกประการหนึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีรถส่วนตัวที่สามารถเดินทางไปเองได้ เช่น รถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ รถอีแต๋น เป็นต้น ชาวบ้านมักจะเดินทางออกไปนอกหมู่บ้านกันในช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตได้แล้ว โดยจะมีจุดประสงค์เพื่อการขายผลผลิต เพื่อการจับจ่ายซื้อของเครื่องใช้ในครัวเรือน เพื่อการรักษาพยาบาล จึงไม่ค่อยมีการเดินทางกันบ่อยๆ และการเดินทางไปเพื่อการจับจ่ายซื้อของก็จะนิยมเดินทางไปที่อำเภอบางระกำ มากกว่าที่จะไปในตัวจังหวัด เพราะระยะทางใกล้กว่าและการเดินทางสัญจรก็ปลอดภัยกว่าด้วย

ภาพประกอบ 13 รถโดยสารประจำหมู่บ้าน

ภาพประกอบ 14 รถอีแต๋น

1.6.3 ปะปาหมู่บ้าน

ปะปาหมู่บ้านดำเนินการสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 โดยงบประมาณของกรมโยธาธิการ และมีคณะกรรมการดำเนินการต่อในส่วนการควบคุมดูแลร่วมกับคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าทอง โดยการเก็บค่าน้ำปะปาประจำเดือนนั้น จะมีคณะกรรมการการปะปาของหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเก็บ

ภาพประกอบ 15 ปะปาหมู่บ้านหนองหัวยาง ปัจจุบันตั้งอยู่ในบริเวณวัดหนองหัวยาง

โดยน้ำได้จากการขุดเจาะบ่อบาดาล แล้วสูบน้ำขึ้นมาผ่านชุดกรองซึ่งประกอบด้วยหินทราย และถ่าน ชุดกรองชุดหนึ่งราคาประมาณ 1,000-1,500 บาท มีอายุการใช้งานประมาณ 1 ปี แต่ตั้งแต่เปิดดำเนินการมา ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนชุดกรองเลย ขณะนี้คณะกรรมการกำลังติดต่อประสานงานกับทางปะปาจังหวัดพิษณุโลก และกรมโยธาธิการเพื่อขออนุมัติโครงการและเงินงบประมาณช่วยเหลือ โดยติดต่อซื้อชุดกรองจากจังหวัดกำแพงเพชร เพราะน้ำเริ่มแดงและมีกลิ่น อัตรการเก็บเงินค่าน้ำปะปารายเดือนนั้นเก็บตามมาตรฐาน หน่วยละ 5 บาท การติดตั้งครั้งแรกต่อ

1 หลังคาเรือนนั้นค่าอุปกรณ์ต่างๆเข้าของบ้านจะต้องออกค่าใช้จ่ายเอง ส่วนค่ามาตรและค่าแรง ประมาณ 100 บาท รวมค่าใช้จ่ายแล้วประมาณ 1,000 บาท ปะปาหมู่บ้านจะไม่ได้เปิดให้บริการตลอดวัน แต่จะเปิดให้บริการเป็นเวลา วันละ 2 ครั้ง คือเวลาเช้าตั้งแต่เวลา 05.00 น.- 10.00 น. เวลาบ่าย 15.00 น. – 20.00 น. ในปัจจุบันมีชาวบ้านที่มีปะปา 90 หลังคาเรือน คำน่ำปะปารายเดือนทั้งหมดที่เก็บได้ ประมาณ 3,500 บาท โดยจะมีผู้รับผิดชอบการทูลบัญชีรับจ่ายเงิน เพื่อเก็บไว้เป็นค่าไฟฟ้าที่ใช้สูบน้ำ และค่าซ่อมบำรุงต่างๆ ผู้เก็บคำน่ำปะปาจะมีค่าตอบแทนรายเดือน ๆ ละ 1,000 บาท ตั้งแต่เปิดดำเนินการมา ยังไม่มีการเปลี่ยนผู้เก็บคำน่ำปะปาเลย โดยที่ในช่วงแรกๆ ยังไม่มีค่าตอบแทนอยู่ประมาณ 3 เดือน ต่อจากนั้นจึงได้ค่าตอบแทน 300 บาท ต่อเดือน และเพิ่มมาเรื่อยๆ เป็น 500 บาท ต่อเดือนและในปัจจุบันได้ค่าตอบแทน 1,000 บาท ต่อเดือน ชาวบ้านในหมู่บ้านจะเสียคำน่ำปะปารายเดือนตั้งแต่ 5 บาท ไปจนถึง 150 บาทแล้วแต่การใช้ของแต่ละบ้าน ในอนาคตคณะกรรมการคาดว่าน้ำปะปาจะไม่เพียงพอต่อการแจกจ่ายในหมู่บ้าน จึงกำลังดำเนินการขอบประมาณจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อการขุดเจาะน้ำ และเพิ่มขนาดของเครื่องสูบน้ำให้สามารถนำน้ำมาแจกจ่ายให้เพียงพอต่อการใชซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มความต้องการขึ้นทุกปี

1.7 สภาพการตั้งบ้านเรือน

การตั้งบ้านเรือนของชุมชนมักมีเหตุผลหลายประการแตกต่างกัน ตามแต่ความเชื่อหมู่บ้านหนองหัวยางก็เช่นกัน มีการตั้งบ้านเรือนกระจายไปตามแนวถนน และคลองอิเมว นอกจากนั้นก็ปลูกสร้างตามที่ดินของตนเอง หรือที่ได้รับมรดกตกทอดมา และตามสละแวบ้านของญาติพี่น้อง และตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน มีการแบ่งเป็นคุ้มบ้านทั้งหมด 7 คุ้ม ซึ่งทำการแบ่งโดยกลุ่มทหารอาสาพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อประโยชน์ในการปกครองดูแลลูกบ้านได้ทั่วถึงยิ่งขึ้น โดยมีรายชื่อคุ้มบ้าน ดังนี้

1. คุ้มร่วมใจพัฒนา
2. คุ้มรักธรรมชาติ
3. คุ้มรักดี
4. คุ้มรักไทย
5. คุ้มรักถิ่นไทย
6. คุ้มสามัคคีธรรม
7. คุ้มรวมใจสามัคคี

การแบ่งเป็นคุ้มบ้านเพื่อประโยชน์ในการพึ่งพาอาศัยกัน และเพื่อความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน มีการจัดเวรผลัดกันเดินยามในเวลากลางคืน อีกทั้งมีการปลูกสร้างห้ำงนา กระท่อม ในที่ดินที่ใช้ทำการเกษตรกรรม เพื่อดูแลผลผลิตและการพักผ่อนในยามผลงานในเรือกสวน ไร่นา

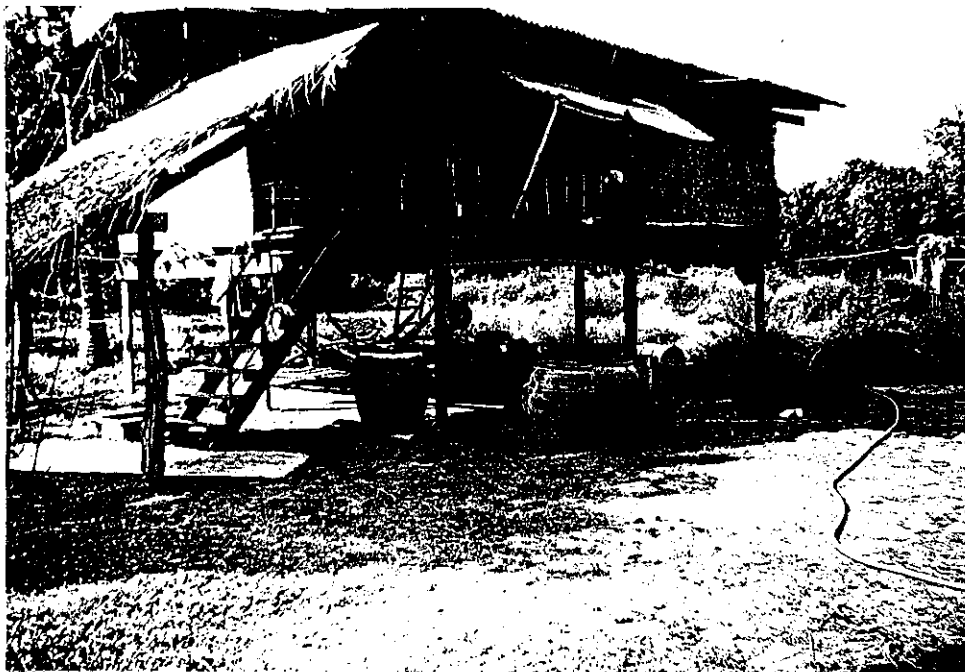

ภาพประกอบ 16 กระท่อมในทุ่งนา

บ้านเรือนในหมู่บ้านหนองหัวบางตั้งแต่อดีตจะเป็นเรือนไม้ได้สูง เสาไม้เป็นไม้เนื้อแข็ง ได้ถูกใช้ประโยชน์ในการผูกโค กระบือ ที่ใช้ในการเกษตรกรรม และเพื่อพักผ่อนนั่งนอนเล่น

ภาพประกอบ 17 บ้านไม้ได้สูงที่ใช้เลี้ยงสัตว์

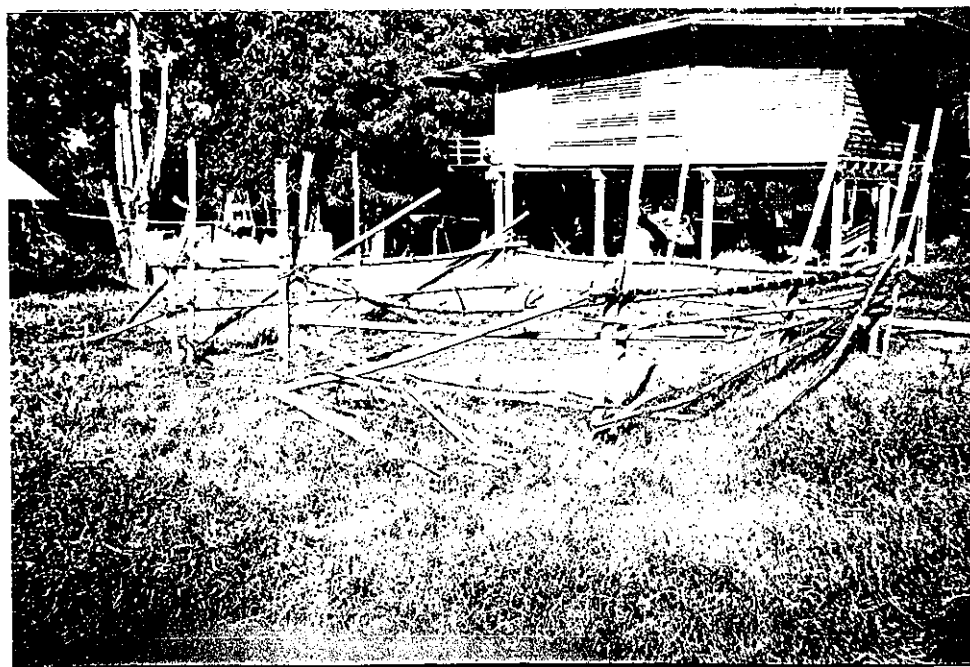

ภาพประกอบ 18 บ้านไต้ยวนสูงที่มุงด้วยแฝก

ภาพประกอบ 19 บ้านติดพื้นดินที่มุงด้วยแฝก

ในปัจจุบันมีบ้านเรือนบางส่วนในหมู่บ้านที่สร้างใหม่ก็จะมีการดัดแปลงลักษณะประตู หน้าต่าง โดยมีการใช้กระจกประกอบ บ้านเรือนบางหลังก็มีการดัดแปลงบ้านได้สูงเป็นบ้านสองชั้น เป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ คือชั้นล่างทำด้วยอิฐฉาบปูน ด้วยเหตุผลที่สมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น แต่พื้นที่จำกัด ขวักกับคำนิยามที่ว่า บ้านสองชั้นแสดงถึงฐานะ ส่วนบ้านที่ปลูกขึ้นมาใหม่ ๆ มักจะเป็นบ้านที่ไม่ยกพื้น ทำด้วยอิฐฉาบปูนทั้งสองชั้น และชั้นเดียว หลังคาที่เคยใช้แฝกมุง เปลี่ยนมาใช้สังกะสีหรือกระเบื้องแทน ปัจจุบันโค กระบือก็ไม่ได้ถูกเลี้ยงไว้ใช้งาน ถ้าหากเลี้ยงก็เพื่อขายและจะมีที่เฉพาะต่างหาก ไม่ได้เลี้ยงไว้ได้ลูกอีกต่อไป เนื่องจากมีเครื่องใช้สมัยใหม่เข้ามาช่วยผ่อนแรงในงานเกษตร เช่น รถไถหรือควายเหล็กเข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ก็มีการทาสีบ้าน บ้านเรือนที่สร้างใหม่ ๆ นิยมใช้อิฐฉาบปูนแทนไม้ เพราะไม่มีราคาแพง และหาได้ยากกว่าในสมัยก่อน และเห็นว่า บ้านที่สร้างด้วยอิฐฉาบปูนมีความแข็งแรงทนทาน ต่อสภาพดินฟ้าอากาศได้ดีกว่าบ้านไม้แบบเดิม ลักษณะบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่จึงมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ บ้านไม้ได้สูง บ้านสองชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ และ บ้านตึกชั้นเดียวไม่ยกพื้น

ภาพประกอบ 20 ลักษณะบ้านไม้ได้สูง

ภาพประกอบ 21 ลักษณะบ้านสองชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้

ภาพประกอบ 22 ลักษณะบ้านตึกชั้นเดียว

2. สถาบันหลักในชุมชน : การเปลี่ยนแปลง

2.1 ชุมชน : เปลี่ยนแปลง

2.1.1 ประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง

เดิมที่บ้านหนองห้วยยางในปัจจุบัน ไม่ได้เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านหรือชุมชนใดๆเป็นที่รกร้างว่างเปล่าและป่าทึบ ซึ่งขณะนั้นป่ามีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณโดยที่ส่วนใหญ่จะเป็นต้นยางและป่าไผ่ นอกจากนี้ยังมีสัตว์ป่าชุกชุม เช่น เสือ ช้าง โดยเฉพาะหมู่บ้านที่มีเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งเมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ได้มีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง จำนวน 8 ครอบครัว ที่อพยพมาจากบ้านกร่างและบ้านวัดตาล ทางทิศเหนือของหมู่บ้านปัจจุบันเข้ามาจับจองถากถางเป็นที่ดินทำกิน บุคคลที่เป็นกลุ่มแรกที่เข้ามานั้น คือ

1. ครอบครัวของนายพิน นางเปียน โตหูน
2. ครอบครัวนายชื่น นางเล็ก สุทิวา
3. ครอบครัวนายไย นางจัน นัยเนตร
4. ครอบครัวนายห้วง นางใจ ม่วงเนียม
5. ครอบครัวนายน้อย นางแสง เชื่องมล
6. ครอบครัวนายรอด นางทรัพย์ อิ่มอ่วม
7. ครอบครัวนายเปรม นางมล รุ่งแจ้ง
8. ครอบครัวนายไย นางบุญ จอมศรี

โดยที่การจับจองที่ดินของครอบครัวทั้งหมดดังกล่าว ใช้วิธีการปักธง สร้างกระท่อม หรือการกำหนดต้นไม้ใหญ่เป็นแนวแบ่งเขตตามแต่กำลังใครมีมากก็จะจับจองได้มาก การประกอบอาชีพในสมัยแรกจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามลักษณะพื้นที่ของที่ดิน คือ ที่ดอนก็จะปลูกข้าวโพด บริเวณใดเป็นที่ลุ่มก็จะทำนาปลูกข้าวรวมทั้งมีการล่าสัตว์ด้วย ซึ่งจะเป็นการรวมกลุ่มกันออกล่าสัตว์เมื่อล่าได้จะนำสัตว์นั้นมารวมกันแล้วแบ่งตามสิทธิ์เท่า ๆ กัน โดยที่จะมีการแจกไม้ให้สมาชิกทุกคนในกลุ่ม ถ้าใครไม่มีไม้ก็จะไม่มีสิทธิ์ได้รับส่วนแบ่ง ความเป็นอยู่ในสมัยนั้นมีความเป็นอยู่แบบช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยนำสิ่งของที่มีมาแลกเปลี่ยนกันมิใช่การซื้อขายเหมือนปัจจุบัน เช่น ใครมีข้าวก็นำไปแลกเนื้อสัตว์ นำข้าวโพดไปแลกข้าว ต่อมาเมื่อมีของเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนจึงมีการนำไปขายยังบ้านบางระกำโดยใช้ล้อเทียมเกวียน และบางครั้งก็นำลงเรือไปขายถึงบ้านทะเลแก้วด้วย

ต่อมา ก็มีครอบครัวอื่น ๆ ย้ายตามมาสมทบตั้งบ้านเรือนเพิ่มจำนวนครัวเรือนมากขึ้น จึงได้มีการแต่งตั้งให้มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกขึ้น คือ นายแก่ง ทองเสริม จนถึงปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด ดังนี้

1. นายแก่ง   ทองเสริม
2. นายชนัด   จันทรสวຍ
3. นายเหรียญ   กลิ่นหอม
4. นายเจือ   กลิ่นหอม
5. นายรวัน   ทองเสริม

ส่วนชื่อหมู่บ้านหนองหัวยางนั้น จากคำบอกเล่าของคนแก่คนแก่ในหมู่บ้านสันนิษฐานว่า ได้มาจากชื่อของต้นยาง ซึ่งมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ ประการหนึ่งบริเวณที่ตั้งเป็นหมู่บ้านเดิมเป็นป่ายาง มีต้นยางจำนวนมาก และอีกประการหนึ่งคือ มีต้นยางใหญ่ต้นหนึ่ง ณ ที่ตั้งโรงเรียนปัจจุบันที่มีขนาดประมาณ 6-7 คนโอบ และสูงเด่นจนมองเห็นได้จากที่ไกล จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า หนองหัวยางจนมาถึงปัจจุบัน แต่ขณะนี้ต้นยางใหญ่นี้ได้ถูกฟ้าผ่า เมื่อ 10 กว่าปีมาแล้ว ชาวบ้านจึงร่วมมือกันนำไม้จากต้นยางมาใช้ประโยชน์ในการสร้างโรงเรียนจึงไม่มีร่องรอยต้นยางใหญ่ให้เห็นในปัจจุบัน

สาเหตุที่ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านกร่างและบ้านวัดตาลในสมัยก่อนนั้นเนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญ คือ มีการขยายตัวของประชากรทำให้ต้องอพยพย้ายถิ่นหาแหล่งที่ทำกินใหม่ ๆ แต่เมื่อถึงช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา สงกรานต์ ก็จะเดินลัดข้ามทุ่งกลับไปเยี่ยมญาติที่บ้านกร่างและไปทำบุญที่วัดบ้านกร่างด้วย นอกจากนั้น ก็มักจะมีการเดินทางติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งทำให้มีการขยายจำนวนครัวเรือนโดยการแต่งงานกันทั้งในกลุ่มญาติกันและกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

2.1.2 โครงสร้างทางประชากร

ชุมชนบ้านหนองหัวยาง หมู่ที่ 7 ตำบลท่าทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีจำนวนบ้าน 190 หลังคาเรือน จำนวน 184 ครัวเรือนมีประชากร 686 คนแยกออกเป็นชาย 352 คน หญิง 334 คน จากการสำรวจบ้านหนองหัวยาง เมื่อ 31 มีนาคม 2541 ซึ่งสามารถแบ่งประชากรตามวัยต่างๆ ดัง รายละเอียดในตารางต่อไปนี้

อายุ	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
ต่ำกว่า 1 ปี	6	7	13
1 - 2 ปี	5	3	8
3 - 4 ปี	11	14	25
3 - 9 ปี	27	28	53
10 - 14 ปี	35	27	62
15 - 19 ปี	28	29	57
20 - 24 ปี	37	37	74
25 - 29 ปี	36	29	65
30 - 34 ปี	34	36	70
35 - 39 ปี	33	40	73
40 - 44 ปี	27	32	59
45 - 49 ปี	22	16	38
50 - 54 ปี	13	9	22
55 - 59 ปี	10	8	18
60 - 64 ปี	7	10	17
65 - 69 ปี	12	7	19
70 - 74 ปี	7	1	8
75 ปีขึ้นไป	2	3	5
รวม	352	334	686

จากตารางแสดงจำนวนประชากรจำแนกตามกลุ่มอายุ จะเห็นได้ว่าประชากรในชุมชนบ้านหนองห้วยยาง ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ ตั้งแต่ 3 - 9 ปี จนถึง 40 - 44 ปี โดยจะพบมากในกลุ่มช่วงอายุ ดังนี้

อายุ 20 - 24 ปี มีจำนวน 74 คน

อายุ 35 - 39 ปี มีจำนวน 73 คน

อายุ 30 - 34 ปี มีจำนวน 70 คน

จากการสำรวจประชากรในรอบปีของหมู่บ้านหนองห้วยยาง มีอัตราการเกิด 0.9 และอัตราการตาย 0.4 แสดงให้เห็นว่าประชากรของหมู่บ้านหนองห้วยยาง มีการเกิดสูงกว่าการตายในจำนวนประชากรหนึ่งร้อยคน ความหนาแน่น 0.2 คนต่อไร่

การศึกษาของประชากรในชุมชนบ้านหนองห้วยยาง โดยส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านที่จบการศึกษาภาคบังคับ (ป.4 - ป.6) ซึ่งไม่ได้เรียนต่อจะเป็นคนวัยผู้ใหญ่จนถึงวัยผู้สูงอายุ อยู่ในช่วงอายุประมาณ 45 - 75 ปี ขึ้นไปสำหรับเด็กวัยรุ่นจนถึงวัยเด็กจะได้รับการศึกษาจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเมื่อจบแล้วถ้าเด็กมีความสนใจจะเรียนต่อ บิดา มารดาก็จะนิยมนำไปเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมในตำบลท่าทอง จนจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 6 และจะมีเด็กส่วนน้อยที่ไปเรียนต่อสายอาชีพจนจบ ปวช. หรือ ปวส. ในเมืองพิษณุโลก แต่ถ้าเด็กคนใดที่ไม่ได้เรียนต่อ อาจเนื่องมาจากไม่ชอบเรียน หรือฐานะครอบครัวยากจน ก็จะออกมาช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพหารายได้เข้าบ้าน เช่น รับจ้างทั่วไป เป็นต้น

2.1.3 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจในชุมชนถือว่าเป็นปัจจัยที่มีผลสำคัญยิ่งต่อฐานะและสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การศึกษาในเรื่องเศรษฐกิจทำให้ทราบถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตว่าเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างไรบ้าง โดยได้พิจารณาถึงสภาพเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไป ดังนี้

1. สภาพเศรษฐกิจเดิม
2. การประกอบอาชีพและการเปลี่ยนแปลง
3. การลงทุนและการเปลี่ยนแปลง
4. การใช้เทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลง
5. การตลาดและการเปลี่ยนแปลง

1. สภาพเศรษฐกิจเดิม

สภาพดั้งเดิมของระบบเศรษฐกิจของชุมชนบ้านหนองหัวยาง ถูกกำหนดด้วยลักษณะนิเวศน์วิทยาหรือสิ่งแวดล้อม ประกอบกับต้องอาศัยน้ำฝนซึ่งมีความแปรปรวน บางปีน้ำท่วม บางปีฝนแล้งทำให้ระบบการผลิต เช่น การทำนา การเลี้ยงสัตว์ เป็นไปเพื่อเลี้ยงตนเองเนื่องจากไม่อาจผลิตทุกสิ่งทุกอย่างได้ครบ ทำให้มีการแลกเปลี่ยน พึ่งพากันเองภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น มีการนำเอาปลาแห้ง หรือเนื้อสัตว์ป่าที่หามาได้ ไปแลกข้าว ถือว่าเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตในอดีต เช่น เครื่องมือทำนา (คันไถ คราด ฯลฯ) เครื่องมือจักรสาน (แห สบึง ตะกร้า กระด้ง ฯลฯ) ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่ผลิตขึ้นเองแรงงานที่ใช้ในการผลิตเป็นแรงงานคนและแรงงานสัตว์ สัตว์ใช้งานที่สำคัญคือ วัวและควาย โดยจะเลี้ยงไว้เพื่อทำนา เป็นพาหนะบรรทุกคน บรรทุกสัมภาระ และใช้ไถบ่มารุงดิน จึงถือว่า วัว ควาย เป็นสัตว์ใช้งานของชาวนาที่สำคัญ

ส่วนแรงงานคนส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกภายในครอบครัว เช่น พ่อแม่ ลูกสาว ลูกเขย ลูกชาย ลูกสะใภ้ หากภาระการงานมีมากเกินไปไพร่วานเครือญาติและเพื่อนบ้านมาลงแขกช่วยกันทำงาน ทั้งงานในนา หรืองานอื่น ๆ ที่ต้องใช้กำลังมาก เช่น ปลูกบ้าน งานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น

ลักษณะของการประกอบอาชีพหลักแบบดั้งเดิม ที่ยึดถือสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตายาย ก็คือการทำนา อาชีพรองก็คือ การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงปลาควัก เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด ไก่ การปลูกผักสวนครัว สำหรับที่ดินที่ใช้ในการทำนาหรือการเพาะปลูกต่าง ๆ ได้มาจากการจับของนกเบ็ก มีการทำสัญลักษณ์ไว้เพื่อบอกให้ทราบว่าที่ดินผืนนี้เป็นแนวเขตของใคร สัญลักษณ์ที่ใช้ทำกันง่าย ๆ คือ ทำเป็นรูปธงผูกติดกับเสาไม้ปักไว้

ภาพประกอบ 23 พืชผักสวนครัว

สำหรับศัตรูพืชในอดีตนั้นมีน้อย ส่วนใหญ่เกษตรกรจะปราบด้วยตนเองและพึ่งพา นกกา หรือสภาพนิเวศน์วิทยามากกว่าที่จะพึ่งสารเคมี เช่น ปัญหาวัชพืชก็แก้โดยหมั่นเก็บ หมั่นถอน และ ถากถางอยู่เสมอ ถ้าเป็นพวกสัตว์ต่าง ๆ เช่น หนูทำลายต้นข้าวก็กำจัดโดยการปล่อยน้ำในนาให้แห้ง แล้วจับปูมาทำลาย

สรุปสภาพเศรษฐกิจในอดีตของชุมชนบ้านหนองห้วยยาง ก่อนที่จะมีถนนหนทาง ไฟฟ้า และคลองชลประทานเข้าสู่หมู่บ้าน

1. ในอดีตการประกอบอาชีพหลักคือ การทำนา อาชีพรองก็คือ การเลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชอื่น ๆ
2. ในอดีตมีลักษณะการผลิตเพื่อยังชีพ นอกจากเหลือกินเหลือใช้แล้วถึงจะแบ่งขาย การลงทุนก็พอมิบังเป็นส่วนน้อย เช่น กู้ยืมเงินจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน เพื่อซื้อวัว ควาย หรือหมู
3. เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตก็เป็นเทคโนโลยีขั้นต่ำ ผลิตจากวัสดุอุปกรณ์และทรัพยากร ตลอดจนแรงงานในท้องถิ่น เช่น คันไถ จอบ มีด เป็นต้น
4. ในด้านการตลาดหรือการซื้อขายผลผลิตนั้น แทบจะไม่มีมีความสำคัญ เพราะในอดีต ลักษณะการผลิตเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ นอกจากเหลือกินเหลือใช้ถึงจะขาย แม้ขายก็ขายให้ชาวบ้านด้วยกัน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง

2. การประกอบอาชีพและการเปลี่ยนแปลง

ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านหนองห้วยยาง มีลักษณะเป็นหมู่บ้านพึ่งตนเองได้ในปัจจุบัน มีความสุขตามอัตภาพ ประกอบอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ และยึดเป็นอาชีพหลักมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ซึ่งการทำนาในครั้งอดีตนั้นจะได้ผลมากหรือน้อยเพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับสภาพของธรรมชาติ ปีไหนฝนดีก็อุดมสมบูรณ์ ปีไหนฝนแล้งก็ลำบากหน่อย แต่ในปัจจุบัน ไม่ได้พึ่งพาสภาพธรรมชาติเท่าไรนัก เพราะระบบชลประทานได้เข้ามาให้บริการจ่ายน้ำให้กับเกษตรกรสามารถทำให้เกษตรกรทำนาได้อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ส่วนอาชีพรองก็คือ การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ และอาชีพรองอีกอย่างหนึ่งที่เข้ามามีบทบาท มากขึ้นต่อเนื่องคือการทำมาหากินของชาวบ้านก็คือ การเลี้ยงปลาดุก การเลี้ยงตะพาบน้ำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. อาชีพการเพาะปลูก

1.1 การทำนา ลักษณะของการทำนาแบ่งออกเป็น 2 ฤดูกาล คือ การทำนาปีและการทำนาปรัง

การทำนาปี ในปัจจุบันชาวบ้านหนองห้วยยางนิยมใช้เครื่องทุ่นแรง เช่น รถไถเดินตาม หรือที่เรียกว่าควายเหล็ก แทนการใช้ควายเหมือนในอดีต เพราะทำงานได้เร็วกว่าและสบาย การทำนาในอดีตนั้นหลังจากที่ไถหรือคราดเรียบรื้อแล้วสามารถที่จะทำการหว่านข้าวได้เลย แต่ในปัจจุบันก่อนที่จะทำการหว่านข้าวต้องกำจัดหอยเชอรี่ก่อน โดยใช้ยาที่ขายตามท้องตลาด ซึ่งราคาประมาณขวดละ 280 บาท โดยยาหนึ่งขวดใช้ได้กับพื้นที่ประมาณ 5 ไร่ เมื่อข้าวโตแล้วก็ต้องคอยฉีดยามาหญ้าฆ่าแมลง ถ้าเทียบกับในอดีตปัญหาเรื่องศัตรูพืชจะมีวิธีการกำจัดโดยใช้วิธีการทางธรรมชาติ ไม่ได้ใช้พริกสารเคมี ซึ่งจากการบอกเล่าของเกษตรกรโดยส่วนมากบอกว่า การทำนาในปัจจุบันทำยากกว่าในอดีต เพราะต้องให้ความสนใจ คอยดูแล และต้นทุนในการผลิตก็สูงขึ้น เนื่องจากราคาปุ๋ยสูงขึ้น ถ้าทำโดยไม่ใส่ปุ๋ย หรือไม่ใช้สารเคมีก็จะทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำ ถ้าจะหันไปใช้วิธีการเดียวกันกับในอดีตก็ทำไม่ได้ เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่ในการทำนามากขึ้น ทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง

ภาพประกอบ 24 ศัตรูพืช (หอยเชอร์รี่)

สำหรับสภาพการใช้แรงงานเพื่อทำการเกษตรนั้น นอกจากจะใช้แรงงานใน ครอบครัว แล้ว ยังต้องจ้างแรงงานเพิ่มเติมจากทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านสำหรับการเก็บเกี่ยวผลผลิต เพราะถ้าจะอาศัยแรงงานภายในครอบครัวก็จะทำให้เกิดความล่าช้าและอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายได้ แต่หลังจากที่ได้มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ เช่น รถเกี่ยวข้าว รถนวดข้าว ทำให้ปัญหาด้านการขาดแคลนแรงงานหมดไป

พันธุ์ข้าวที่ชาวบ้านนิยมในปัจจุบัน คือ พันธุ์ กข. (ย่อมาจาก กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์) ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวเจ้า เหตุผลที่ชาวบ้านนิยมปลูกข้าวพันธุ์ กข. ก็เนื่องจากเป็นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ดูแลง่าย ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเลือกเก็บบางส่วนไว้สำหรับทำพันธุ์ในปีต่อไป หรือไม่ก็หาพันธุ์ใหม่ที่ทางราชการส่งเสริมหรือสนับสนุน

ภาพประกอบ 25 ข้าวพันธุ์ กข.

ลักษณะของการทำนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจะทำเป็นนาหว่าน เพราะต้นทุนในการผลิตจะต่ำกว่าการทำนาดำ โดยในการหว่านนั้นจะใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวประมาณ 2 ถังต่อนา 1 ไร่ ซึ่งการทำนาปีตามฤดูกาลนั้น การดูแลรักษาจะง่ายกว่าการทำนาปรัง แต่ต้องใช้เวลามากกว่าการทำนาปรัง คือต้องใช้เวลาประมาณ 5 - 6 เดือน ผลผลิตที่ได้สูงสุดประมาณ 100 ถังต่อไร่

ผลผลิตที่ได้จากการทำนาปรังบางส่วนจะถูกเก็บไว้เพื่อยังชีพ ส่วนที่เหลือถึงจะนำไปขาย แต่ในปัจจุบันชาวบ้านมีค่านิยมที่เปลี่ยนไป คือ ส่วนใหญ่จะขายข้าวไปทั้งหมดเลย ไม่มีการเก็บข้าวไว้สีเพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่จะซื้อข้าวในท้องตลาดมาบริโภค ซึ่งจากการบอกเล่าเป็นเพราะว่าข้าวที่เก็บเกี่ยวเสร็จใหม่ ๆ เมื่อบริโภคแล้วจะไม่อร่อย หุงลำบาก และเหตุผลอีกอย่างก็คือ ชาวบ้านไม่มียุ้งฉางเก็บข้าวโดยจะสังเกตเห็นว่า ส่วนใหญ่ในแต่ละหลังคาเรือนไม่มีการสร้างยุ้งฉางไว้เพื่อเก็บข้าว และชาวบ้านบางกลุ่มจำเป็นต้องรับขายข้าวเพราะต้องนำเงินไปชำระต้นทุนและดอกเบี้ย ที่ยืมมา ถ้าเก็บข้าวไว้ก็ต้องเสียดอกเบี้ยเพิ่มมากขึ้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านนิยมนำข้าวไปขายมากกว่าการที่จะเก็บข้าวไว้

การทำนาปรัง มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านหนองหัวยาง เพราะในอดีตไม่มีการทำนาปรัง เนื่องจากยังไม่มีคลองชลประทาน ทำให้ชาวบ้านสามารถทำได้เฉพาะนาปีเท่านั้น แต่ในปัจจุบันถ้าปีไหนน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถทำนาปรังได้ถึง 2 ครั้ง

การทำนาปรังของชุมชนบ้านหนองหัวยางเริ่มทำกันมาตั้งแต่มีโครงการคลองส่งน้ำของกรมชลประทานที่ได้จัดสร้างคลองส่งน้ำเข้าสู่ไร่นาของชุมชนในเขตบริการ

การทำนาปรังมีลักษณะคล้ายกับการทำนาปีในการเตรียมพื้นที่ โดยจะมีการนำน้ำเข้านา เพื่อแช่ดินไว้ก่อนประมาณ 2 วัน เพื่อให้ง่ายต่อการไถ และการคราด หลังจากคราดแล้วก็จะฉีดยากำจัดหอยเชอร์รี่เหมือนกับการทำนาปีก่อนที่จะทำการหว่านพันธุ์ข้าว แต่การดูแลรักษาต้องให้ความสนใจมากกว่าการทำนาปี เพราะในช่วงที่ทำนาปรังจะเป็นช่วงที่มีอากาศร้อนเหมาะแก่การแพร่ระบาดของศัตรูพืชนานาชนิด เป็นการยากลำบากที่จะป้องกัน และกำจัด

การขายข้าวนาปรัง ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำข้าวไปขายในตัวเมือง ซึ่งส่วนมากจะนำไปขายที่โรงสีในตลาดท่าทอง ค่าขนส่งในการนำข้าวไปขายเจ้าของโรงสีคิดถึงละ 1 บาท ส่วนราคาข้าวนั้นจะมีการตกลงร่วมกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย ถ้าเป็นราคาที่พอใจทั้งสองฝ่ายก็ตกลงทำการซื้อขายกัน แต่ราคาที่ขายจะไม่แน่นอนต้องขึ้นอยู่กับราคาข้าวในท้องตลาดด้วย โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านจะนำข้าวไปขายให้กับพ่อค้าโดยตรง เพราะรวดเร็วทันใจ และได้เงินง่ายซึ่งสะดวกกว่าการขายให้กับทางราชการที่มีขั้นตอนมากมาย ไม่ทันอกทันใจและเสียเวลามากกว่าจะขายได้

จะสังเกตเห็นได้ว่าการขายผลผลิตของชาวบ้านในอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกัน ในอดีตนั้นชาวบ้านจะมีรายได้จากการขายข้าวเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แต่ในปัจจุบันชาวบ้านสามารถขายผลผลิตได้ปีละ 2 - 3 ครั้ง และเนื่องจากตลาดการค้าในปัจจุบันเป็นแบบเสรีนิยมมากขึ้น ประกอบกับการคมนาคมระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบทมีความสะดวกสบายติดต่อกัน คล่องตัวขึ้น มีการแข่งขันเพิ่มขึ้น ซึ่งจากการสอบถามชาวบ้านถึงราคาที่ทางพ่อค้าหรือโรงสีตั้งให้ ว่ามีความพอใจหรือไม่ ส่วนใหญ่บอกว่าไม่เป็นราคาที่ยุติธรรม แต่การที่จะได้ราคาสูงหรือต่ำก็ต้องขึ้นอยู่กับราคาข้าวในท้องตลาดด้วย

1.2 การเพาะปลูก

การปลูกผักนั้นเป็นอาชีพเสริมอย่างหนึ่งที่หารายได้ให้แก่ชาวบ้าน โดยทั่ว ๆ ไป ผักที่ชาวบ้านปลูกจะเป็นพืชผักสวนครัว เช่น ตะไคร้ ถั่วฝักยาว กระเพรา ตำลึง ชะอม ฟักทอง เป็นต้น การปลูกผักเหล่านี้ชาวบ้านจะปลูกตามวิถีธรรมชาติ ไม่มีการฉีดยา ส่วนใหญ่จะปลูกไว้ภายในบริเวณเขตที่ตั้งของบ้าน เพื่อสะดวกและง่ายต่อการดูแลรักษา ในบางครั้งชาวบ้านก็จะปลูกไว้บริเวณภายในครอบครัวเท่านั้น ส่วนครอบครัวที่ปลูกไว้เพื่อขายจะนำผักไปขายส่งให้กับแม่ค้าที่ตลาดบ้านคลอง โดยเอาไปส่งให้ในตอนเย็นเพื่อนำไปขายในตอนเช้า สำหรับราคาขายส่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับประเภทของผัก เช่น ใบกระเพรานั้น ถ้าขายส่งแบบเป็นกำจะขายส่งในราคา 3 กำ 5 บาท แต่ถ้าขายส่งแบบเป็นกิโลโดยจะขายกิโลกรัมละ 10 บาท ชาวบ้านบอกว่าเดี๋ยวนี้คนในเมืองจะนิยมซื้อผักที่ชาวบ้านนำไปขายมากขึ้น เพราะว่าเป็นผักที่ไม่ได้ฉีดยาฆ่าแมลง จากการสอบถามว่าทำไมไม่คิดปลูกผักประเภท มะนาว กระหล่ำดอก ผักกาด ฯลฯ เหมือนกับที่อื่นเขาทำกัน ชาวบ้านบอกว่าต้นทุนในการผลิตสูง เพราะผักพวกนี้ต้องอาศัยการฉีดยาถึงจะได้ผลดี และราคาของยาที่ใช้มีราคาแพงมาก บางชนิดมีราคาสูงถึงขวดละ 2,000 บาท ซึ่งถ้าปีไหนราคาต่ำ ก็ทำให้ขาดทุนได้ ชาวบ้านเลยไม่กล้าเสี่ยง

สังเกตเห็นว่าในอดีตการปลูกพืชผักสวนครัวจะเป็นการปลูกเพื่อยังชีพ แต่ในปัจจุบันมีการปลูกผักเพื่อขาย ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ถึงจะเป็นรายได้ที่ไม่มากนักแต่ก็ทำให้มีเงินมาใช้หมุนเวียนภายในครอบครัวมากขึ้น

2. อาชีพเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงปลา ในอดีตชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองห้วยยาง สามารถหาจับปลาได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยไม่มีการลงทุน ขุดบ่อเพื่อเลี้ยงปลา เพราะแต่ก่อนนั้นเป็นการทำมาหากินเพื่อยังชีพ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้าขาย แต่ในปัจจุบันหลังจากที่กรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดทำโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิต (ค.ป.ร.) ซึ่งเป็นเทคนิควิธีการเกษตรแผนใหม่ มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการเกษตร

ในรูปไร่นาสวนผสม โดยจะมีการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งการเลี้ยงปลาตกก็เป็นส่วนหนึ่งของโครงการนี้ที่ชาวบ้านนิยมทำกัน

ภาพประกอบ 26 การเลี้ยงปลาตก

ปี พ.ศ. 2537 เป็นปีแรกของการดำเนินโครงการ ค.ป.ร. ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการขุดบ่อเลี้ยงปลาตก โดยมีสมาชิกเข้าร่วมโครงการประมาณ 8 คน สมาชิกทั้งหมดได้รับเงินเชื่อจากทาง ธ.ก.ส. โดยจะมีการนำเงินที่คืนไปไว้เป็นหลักประกัน ในการจ่ายเงินนั้นทาง ธ.ก.ส. จะแบ่งออกเป็น 3 งวด เงินงวดแรกนั้นจะจ่ายมาเพื่อให้ชาวบ้านใช้ในการขุดบ่อ โดยบ่อจะมีขนาดประมาณ บ่อละ 1 งาน ในการขุดบ่อนั้นชาวบ้านจะต้องจ้างรถมาขุด ซึ่งคิดราคาชั่วโมงละ 1,000 บาท หลังจากที่ได้ขุดบ่อเรียบร้อยแล้ว จะใช้ปูนขาวทาราดลงไปใบบ่อ ทั้งไว้ประมาณ 4 - 5 วัน เพื่อฆ่าแมลงที่มารบกวนลูกปลา แล้วนำน้ำเข้าบ่อ โดยให้มีระดับสูงประมาณ 50 เซนติเมตร หลังจากนั้นประมาณ 2 - 3 วัน ถึงนำลูกปลามาปล่อยลงในบ่อ ถ้าบ่อขนาด 1 งาน จะปล่อยลูกปลาได้ประมาณ 1 แสนตัว ในช่วง 3 - 4 วันแรก หลังจากปล่อยลูกปลาลงในบ่อแล้ว อาหารที่ชาวบ้านให้กับลูกปลา คือ พวกไรน้ำ ซึ่งจะซื้อในราคาประมาณกิโลกรัมละ 30 บาท อาหารที่ให้ในช่วงต่อมาจะเป็นอาหารบด โดยชาวบ้านจะซื้ออาหารปลาแบบเม็ด ราคาประมาณถุงละ 300 บาท แล้วนำมาบดให้ปลา ก่อนที่จะบดนั้นจะต้องนำอาหารไปแช่น้ำก่อน เพื่อให้ย่อยต่อการบด ช่วงเวลาที่ให้อาหารบดจะให้อยู่ประมาณ 1 เดือน หลังจากนั้นก็ให้อาหารเม็ด เวลาที่ให้อาหารปลา มี 2 ช่วง คือ ช่วงเช้าและช่วงเย็น ในช่วงเวลาที่เลี้ยงปลาจะมีการเปลี่ยนน้ำในบ่อ 2 - 3 ครั้ง โดยที่ในช่วงเวลา 1 ปี สามารถเลี้ยงปลาได้ประมาณ 2 ชุด ซึ่งในการเลี้ยงปลาแต่ละชุด ใช้เวลา 3 - 4 เดือน

ภาพประกอบ 27 การให้อาหารปลา

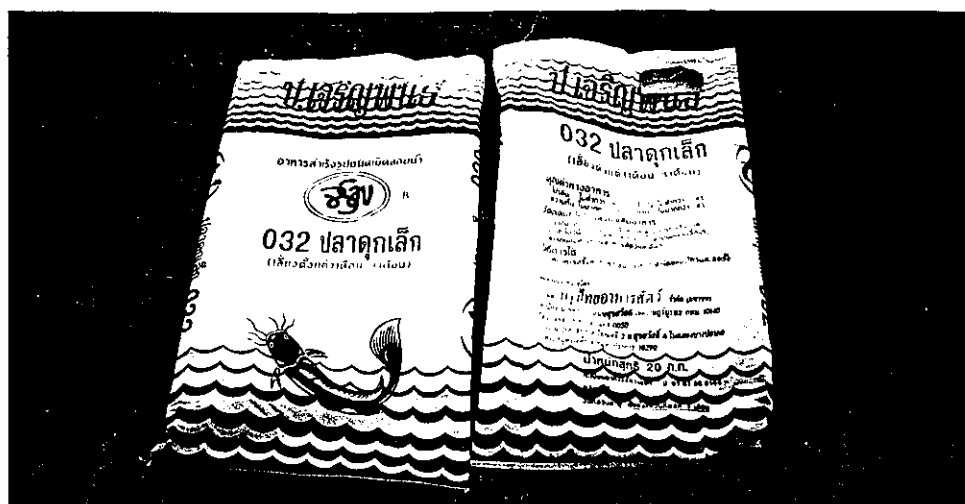
สำหรับการจ่ายเงินในงวดที่ 2 หรือ 3 นั้น จะให้หลังจากที่ผ่านการประเมินจากเจ้าหน้าที่แล้ว ชาวบ้านบางคนใช้เวลาในการทำ 2 - 3 เดือน ก็ผ่านการประเมิน เนื่องจากโครงการที่ท่ามีความก้าวหน้า แต่ชาวบ้านบางคนใช้เวลาในการทำนานเป็นปี แล้วยังไม่สามารถผ่านการประเมินได้ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะ โครงการที่ท่าไม่มีความก้าวหน้า ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ จากการสอบถามจากเจ้าหน้าที่ทำให้ทราบว่าสาเหตุส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับตัวของชาวบ้านเอง ถ้าชาวบ้านมีความขยัน หมั่นคอยดูแลให้ความสนใจกับ โครงการที่ท่า ก็สามารถผ่านการประเมินได้เร็ว

การซื้อพันธุ์ปลาและอาหารปลา

การซื้อพันธุ์ปลาในช่วงแรก ชาวบ้านจะซื้อจากทางเกษตร ที่นำมาจำหน่ายให้ แต่ต่อมาในระยะหลัง ชาวบ้านซื้อจากทางร้านค้าทั่ว ๆ ไป ที่มีการเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาขาย ลูกปลาจะมีราคาตัวละ 3 สตางค์ หรือลูกปลา 1 แสนตัว ต่อราคา 3,000 บาท

การซื้ออาหารปลา ชาวบ้านจะซื้อจากทางร้านค้ามากกว่าซื้อจากทางราชการ จากการสอบถามชาวบ้านถึงเหตุผลที่นิยมซื้ออาหารปลาจากทางร้านค้า ทำให้ทราบว่า เป็นเพราะ การซื้อจากทางร้านค้า ไม่ต้องจ่ายเงินสดก็ได้ ดังคำพูดที่ว่า “ซื้อจากทางร้าน เขาให้เครดิต” และอีกเหตุผลหนึ่งก็คือ ทางร้านเขาจะนำอาหารปลามาส่งให้ถึงบ้าน ทำให้มีความสะดวกสบาย แต่ถ้าเป็นการซื้อจากทางราชการต้องจ่ายเงินสด ไม่มีการนำมาส่งให้ถึงบ้าน และราคาที่เขาขายก็ไม่แตกต่างจากทางร้านค้า จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านนิยมซื้ออาหารปลาจากทางร้านค้ามากกว่า

ลักษณะของการซื้ออาหารปลาจากทางร้านค้านั้น ชาวบ้านจะนำโฉนดที่ดินไปไว้กับทางร้านค้า แล้วนำอาหารออกมา แต่ต้องมีการเสียดอกเบี้ยให้กับทางร้าน เมื่อขายปลาได้แล้วก็นำเงินไปชำระคืนให้กับทางร้าน

ภาพประกอบ 28 อาหารที่ใช้เลี้ยงปลา

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงปลาตุ๊ก

การเลี้ยงปลาตุ๊กในชุมชนบ้านหนองหัวยาง ถือว่าเป็นอาชีพใหม่ที่ต้องลงทุนสูงเพราะว่าราคาอาหารที่ใช้เลี้ยงปลามีราคาสูง ซึ่งในปัจจุบันมีราคาประมาณถุงละ 300 บาท ทำให้ชาวบ้านต้องรับภาระมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าอาหารปลาในปัจจุบันได้ลดส่วนผสมลงไป ทำให้คุณภาพต่ำลง ดังคำพูดของชาวบ้านคนหนึ่งที่ว่า “แต่ก่อนเลี้ยง 3 เดือน ก็ได้เนื้อแล้ว แต่เดี๋ยวนี้ต้องเลี้ยงถึง 4 เดือนกว่า ๆ ถึงจะจับขายได้” เมื่อระยะเวลาในการเลี้ยงปลานานขึ้น ย่อมส่งผลให้การลงทุนมากขึ้น และถ้าปีไหนราคาปลาไม่ดี หรือว่าเวลาในการจับปลาตรงกับช่วงที่ปลาในตลาดมีมากก็จะทำให้ขายปลาได้ในราคาต่ำ โอกาสในการขาดทุนก็มีมากขึ้น ซึ่งในบางปีมีชาวบ้านบางคนที่ขาดทุนนับแสนบาท บางคนถึงกับเลิกเลี้ยงปลาไปเลยก็มี อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้าน บางคนเลิกเลี้ยงปลา เนื่องจากว่าขาดทุนจากการที่ถูกโกงจากพ่อค้าแม่ค้าที่มารับซื้อปลา โดยไม่ได้นำเงินมาจ่ายให้

ปัญหาและอุปสรรคจากการเลี้ยงปลาดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านบางคนมีภาวะหนี้สิน เกิดขึ้น บางคนถึงกับต้องสูญเสียพื้นที่ทำมาหากิน บางคนก็เลิกล้มความคิดที่จะเลี้ยงปลาต่อไป บ่อที่ขุดไว้กลายเป็นบ่อที่ว่างเปล่า ไม่สามารถทำประโยชน์อะไรได้

ภาพประกอบ 29 สภาพบ่อปลาที่ถูกปล่อยทิ้งไว้เนื่องจากการขาดทุน

3. อาชีพอื่นๆ

กิจการร้านค้า การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพอีกอย่างหนึ่งของชุมชนบ้านหนองหัวยาง คือ การทำกิจการร้านค้า โดยชาวบ้านบางคนเริ่มหันมาทำอาชีพนี้ เพราะเห็นว่าเป็นกิจการที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

ในปัจจุบันร้านค้าในชุมชนบ้านหนองหัวยางมีจำนวนทั้งสิ้น 4 ร้าน มีปั๊มน้ำมัน 1 ร้าน การตั้งร้านค้าในชุมชนบ้านหนองหัวยาง ในตอนแรกนั้นจะไม่มีลักษณะเหมือนร้านค้า เพียงแต่หาของมาขายเล็ก ๆ น้อย ๆ นำสินค้ามาขายเท่าที่จำเป็นและมีความต้องการ เช่น ไม้ขีดไฟ ยารักษาโรค และสิ่งของที่ไม่น่าเสียดาย เก็บไว้ได้นาน แต่ต่อมาเมื่อความเจริญเข้ามาใน หมู่บ้าน มีไฟฟ้าใช้ มีถนนหนทางสะดวกสบาย การขนส่งคล่องตัวมากขึ้น จึงได้นำสินค้ามาขายอย่างสม่ำเสมอ มีการปรับปรุงบ้านเรือนสถานที่ขายให้ดูเหมาะสม เนื่องจากร้านค้าส่วนใหญ่จะใช้น้ำบ้านเรือนทำเป็นร้านค้าไปด้วย

ภาพประกอบ 30 ลักษณะร้านค้าในหมู่บ้าน

การดำเนินกิจการร้านค้าของชุมชนบ้านหนองหัวยางจะมีลักษณะคล้ายกัน คือ เจ้าของร้านจะเดินทางไปซื้อของที่ตลาดอำเภอบางระกำ ซึ่งอยู่ใกล้และสะดวกกว่าที่จะเดินทางเข้ามาในตัวเมืองพิษณุโลก ในการไปซื้อของแต่ละครั้งมีวงเงินประมาณ 500- 1,000 บาท สินค้าที่นำมาจำหน่ายให้กับลูกค้า คือ อาหารกระป๋อง บะหมี่สำเร็จรูป น้ำปลา กะปิ ตลอดจนขนมชนิดต่าง ๆ นอกจากนี้ก็มี เครื่องดื่ม ถ่านไฟฉาย สบู่ ยาสิฟีน ผงซักฟอก เนื้อสัตว์ ผักชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

จากการสอบถามเจ้าของร้าน ช่วงเวลาที่ขายดีคือช่วงเวลาที่เก็บเกี่ยวเพราะชาวบ้านจะมีรายได้จากการขายข้าวมาจับจ่ายใช้สอย และช่วงมีงานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านต้องซื้ออาหาร เครื่องดื่ม เพื่อเลี้ยงญาติพี่น้องและผู้มาร่วมงาน ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจการร้านค้า ย่อยก็มีบ้าง เช่น การซื้อเชื่อ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นญาติพี่น้องหรือคนคุ้นเคยกัน ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเจ้าของร้านพยายามปรับปรุงร้านค้าให้มีลักษณะเป็นร้านค้าเต็มรูปแบบในอนาคต เนื่องจากชาวบ้านให้ความนิยมนมากขึ้น สะดวกสบายขึ้นไม่ต้องเสียเวลาเข้าเมืองไปซื้อของ นอกจากนี้จะมีความจำเป็น ซึ่งทางร้านค้าย่อยไม่มีขาย

3. การลงทุนและการเปลี่ยนแปลง

การลงทุนในการประกอบอาชีพในอดีตนั้นก็ คือ เครื่องมือที่มีความสำคัญต่อการผลิตพืชผลทางการเกษตร ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านผลิตขึ้นมาใช้เอง เช่น คันไถ ชาวบ้านนิยมทำจากไม้ไผ่ ส่วนใบไถทำจากไม้ประดู่หรือ ไม้แดง ฉะนั้นการซื้อหาหรือการลงทุนในเครื่องมือ เครื่องมือในการประกอบอาชีพจึงมีน้อย แรงงานก็ใช้แรงงานภายในครอบครัวหรือขอแรงจากเพื่อนบ้าน เพราะเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพเสียเป็นส่วนใหญ่ไม่ใช่อะไรเพื่อการผลิตเพื่อขาย นอกจากนั้นก็ จะมีการใช้แรงงานสัตว์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการผลิตในอดีต

การลงทุนในการประกอบอาชีพในปัจจุบัน ต้องลงทุนมากกว่าในอดีตเพราะได้มีการนำเอาเทคโนโลยี และเทคนิคการผลิตแผนใหม่เข้ามาใช้ในการผลิตทางด้านเกษตร ซึ่งได้แก่การใช้ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช การเลือกใช้พันธุ์ การใช้เครื่องทุ่นแรงประเภท รถไถเดินตาม เครื่องสูบน้ำ เครื่องพ่นยา รถกะบะ แสดงให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้น และการผลิตเป็นแบบผลิตเพื่อขายมากขึ้น

ในปัจจุบันชาวบ้านนิยมใช้รถไถเดินตามกันอย่างแพร่หลาย เพราะทำงานได้เร็วและมีประสิทธิภาพ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีรถไถเดินตามกันเกือบทุกบ้าน แต่ก็ยังมีบางครอบครัวที่เพิ่งแต่งงานแยกครอบครัวออกไป ยังไม่สามารถตั้งตัวได้จึงต้องมาอาศัยขอใช้รถไถนาจากพ่อแม่ หรือญาติพี่น้อง นอกจากนั้นยังมีเครื่องพ่นยาปราบศัตรูพืช เนื่องจากในปัจจุบันป่าไม้ในชุมชน บ้านหนองห้วยบางถูกตัดทำลายเพื่อใช้พื้นที่ทำการเพาะปลูก ทำให้พวกแมลงต่าง ๆ ไม่มีที่อยู่อาศัย จึงออกมาแพร่ขยายในพื้นที่การเกษตร ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านต้องหันไปพึ่งเทคโนโลยี โดยการนำเครื่องพ่นยามาใช้เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์ เพราะถ้ายังใช้วิธีการเช่นเดียวกับอดีตอาจจะไม่ทันเวลา เนื่องจากชาวบ้านมีพื้นที่ในการเพาะปลูกมากขึ้นกว่าในอดีต

ปุ๋ย ในอดีตเมื่อดินยังอุดมสมบูรณ์ไม่ได้ใช้ทั้งปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมี ในปัจจุบันใช้ปุ๋ยเคมี เพราะปุ๋ยคอกหายากและได้ผลช้ากว่าปุ๋ยเคมี

ยาปราบศัตรูพืช สมัยก่อนไม่ค่อยได้ใช้เพราะป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์ ศัตรูพืชมักไม่ค่อยกระจายออกจากป่า แต่ปัจจุบันมียาฆ่าเพลี้ย หอยเชอร์รี่ หนอนกอ แมั่วัวชพืช ยาเหล่านี้ได้ผลรวดเร็วชาวบ้านจึงนิยมใช้ แต่ยาเหล่านี้มีอันตรายมาก ถ้าไม่ระมัดระวังในการใช้มักจะเป็นอันตรายต่อร่างกาย ยาปราบศัตรูพืชกลายเป็นสิ่งจำเป็นในการทำเกษตรในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 31: การนวดข้าวในนาข้าว

สำหรับแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพในอดีตนั้นจะเป็นลักษณะช่วยเหลือกันเหมือนญาติพี่น้อง ส่วนใหญ่ถ้าจะมีการหยิบยืมเงินกันจะยืมจากญาติพี่น้องหรือคนที่สนิทกันไว้ใจซึ่งกันและกัน เพราะในอดีตไม่มีการทำสัญญาเงินกู้ ไม่มีหลักค้ำประกัน

ในปัจจุบัน ชาวบ้านมีการลงทุนในการประกอบอาชีพมากขึ้น ทำให้บางครั้งชาวบ้านต้องมีการกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุน แหล่งเงินทุนส่วนใหญ่ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธ.ก.ส.) การที่ชาวบ้านนิยมกู้เงินจากทางราชการมากกว่าจากนายทุนเพราะว่าการกู้เงินจากทางราชการดอกเบี้ยต่ำกว่า สามารถชำระได้เป็นรายปี แต่ก็มีบางคนที่ยืมจากทางร้านค้า ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของปุ๋ย ยาฆ่าแมลง หรืออาหารปลา สำหรับนายทุนเงินกู้ใน หมู่บ้านหนองหัวขางนั้นไม่ปรากฏเด่นชัด แต่ก็พอมีบ้าง โดยลักษณะของการให้ยืมนั้นจะคิดดอกเบี้ยเป็นรายเดือน และจะให้ยืมเฉพาะคนที่คุ้นเคยกันหรือไว้ใจได้

4. การใช้เทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลง

เทคโนโลยีเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพชีวิตของบุคคลดีขึ้น ในปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่จะช่วยลดต้นทุนในการผลิต ประหยัดเวลา ในการทำงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้ดีขึ้น แต่จะต้องรู้จักเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคม

การพัฒนาเทคโนโลยีและการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบ ได้มีการนำเอาเทคนิควิธีการเกษตรแผนใหม่เข้ามาใช้ เช่น โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิต (ค.ป.ร.) ซึ่งเป็นโครงการร่วมกันระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตรและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ที่ได้นำเข้ามาเผยแพร่ในชุมชนบ้านหนองห้วยยางเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2537 โดยทางกรมส่งเสริมการเกษตรจะทำหน้าที่ในการให้ความรู้ ให้คำแนะนำในเรื่องเกี่ยวกับการเพาะปลูก ซึ่งแนะนำให้ทำในรูปไร่นาสวนผสม ส่วนทาง ธ.ก.ส. จะเป็นฝ่ายให้ สินเชื่อเพื่อให้อเกษตรกรนำเงินมาลงทุนก่อน ในปีแรกมีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการประมาณ 8 คน ปัจจุบันมีประมาณ 17 คน ลักษณะของโครงการเป็นโครงการต่อเนื่อง ในการปล่อย สินเชื่อทาง ธ.ก.ส. จะแบ่งออกเป็น 3 งวด โดยในการปล่อยสินเชื่อแต่ละงวดจะมีเจ้าหน้าที่มาประเมินความก้าวหน้าก่อนถึงจะปล่อยสินเชื่อให้

ลักษณะของการทำไร่นาสวนผสมตามโครงการ ค.ป.ร. นั้น จะมีทั้งการปลูกพืชนาชนิดการขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูก เลี้ยงตะพาบน้ำ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนิยมขุดบ่อเลี้ยงปลา

การเข้ามาของเทคโนโลยีทางด้านวิทยาศาสตร์หลายประเภทได้ส่งผลให้เทคโนโลยีพื้นบ้านอันเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านแท้ ๆ ค่อย ๆ เริ่มหายไปจากหมู่บ้าน จะเห็นได้จากการเข้ามาของพันธุ์ข้าวจากกรมวิชาการเกษตรทำให้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองเริ่มหายไป แม้กระทั่งการใช้แรงงานของผู้คนในหมู่บ้านก็ถูกระบบเงินตราเข้ามามีอิทธิพลเหนือการร่วมมือร่วมใจกัน ทำงานในลักษณะการลงแขกร่วมกันทำงาน

เทคโนโลยีทางการเกษตรในอดีต

การดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านหนองห้วยยางในอดีตเป็นไปอย่างกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม คือ ชาวบ้านได้พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น อาศัยไม้จากป่ามาสร้างบ้านเรือน เป็นแหล่งอาหารป่า ชาวบ้านได้พึ่งพาหนองน้ำในการจับปลา ปลูกพืชผัก และเป็นที่ค้ำกั้นของสัตว์เลื้อย เช่น โค กระบือ นอกจากนี้ชาวบ้านหนองห้วยยางทำนาเป็นอาชีพหลักโดยมีจุดประสงค์ของการทำนาเพื่ออยู่เพื่อกินเท่านั้น แต่ละครอบครัวอาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์ในการผลิตเป็นส่วนใหญ่ เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาเป็นแบบดั้งเดิม เช่น ไถ ไขว่ คราด เกียว ซึ่งชาวบ้านอาจจะทำขึ้นใช้เองหรือไม่ก็หาซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียง สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญต่อการผลิตพืชผลทางการเกษตรในอดีต

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีในปัจจุบัน

1. เทคโนโลยีในการใช้สารเคมี ในอดีตนั้นเกษตรกรไม่ค่อยจะรู้จักเกี่ยวกับเรื่องสารเคมีและไม่เคยใช้ เนื่องจากศัตรูพืชยังไม่แพร่หลาย เพราะป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์ ศัตรูพืชจำพวกแมลงต่าง ๆ ยังไม่แพร่กระจายออกนอกพื้นที่ป่า ความจำเป็นในการใช้สารเคมีจึงยังไม่มี

ในปัจจุบันการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพราะจะทำให้เกษตรกรได้มีการปรับปรุงวิธีการสมัยใหม่ให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ การใช้สารเคมี เช่น ยาปราบศัตรูพืช ก็มีความสำคัญต่อการเพิ่มพูนผลผลิตมาก เป็นการป้องกันมิให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ส่วนใหญ่ชาวบ้านหนองห้วยยางใช้ยาปราบศัตรูพืชในลักษณะเคลื่อนย้ายตามกันในการใช้ทุก ๆ ปี

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการฉีดพ่นยานั้นมีอยู่หลายชนิด เช่น กระบอกชักอัดลม โบกสะพายไหล่หรือหลัง และแบบใช้เครื่องยนต์ แต่ชาวบ้านหนองห้วยยางส่วนใหญ่นิยมใช้แบบกระบอกชักอัดลม ซึ่งในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าชุมชนบ้านหนองห้วยยางได้หันมาใช้ยาปราบศัตรูพืชกันมากขึ้นและมีการใช้เป็นประจำ

2. เทคโนโลยีในการใช้ปุ๋ยเคมี การประกอบอาชีพทางการเกษตรในอดีตอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของดินเป็นหลัก นอกจากปุ๋ยตามธรรมชาติแล้ว ชาวบ้านก็ยังต้องอาศัยปุ๋ยคอกเป็นการเพิ่มเติม แต่ในปัจจุบันชาวบ้านต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมีเพื่อที่จะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้นได้ดีกว่าและเร็วกว่า การใช้ปุ๋ยเคมีในอดีตไม่เป็นที่แพร่หลายเพราะฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านยังยากจน ปุ๋ยเคมีที่ชาวบ้านนิยมใช้ใส่ลงในนาข้าวคือ ปุ๋ยยูเรีย ปุ๋ยสูตร 16-8-8 ทุกครัวเรือนใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์เพราะให้ผลคุ้มค่า และอีกอย่างหนึ่งก็คือปุ๋ยคอกค่อนข้างจะหายากในปัจจุบัน เพราะจำนวนโค กระบือ ได้ลดลง การทำนาในอดีตให้ผลผลิต 50-60 ถังต่อไร่ ในปัจจุบันเมื่อใช้ปุ๋ยเคมีให้ผลผลิตสูงถึง 100 ถังต่อไร่

3. เทคโนโลยีในการให้น้ำพืช การปลูกพืชทุกชนิดในอดีตล้วนแต่ใช้แรงงานคนและสัตว์เท่านั้น การให้น้ำพืชก็ต้องใช้แรงคนโดยการหาบน้ำหรือตักน้ำจากหนองคลองบึง แล้วใช้มือวิดน้ำรดผักหรือพืช ต่อมาก็มีการใช้ฝักบัวรด ในปัจจุบันเครื่องสูบน้ำได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการทำการเกษตร นอกจากจะสูบน้ำรดผักในสวนแล้วยังใช้สูบน้ำเข้านา หรือแม้กระทั่งรับข้างสูบน้ำบ่อปลาด้วย เกษตรกรในชุมชนบ้านหนองหัวยางนิยมใช้เครื่องสูบน้ำกันอย่างแพร่หลาย สำหรับครัวเรือนที่ไม่ได้ซื้อก็อาศัยจ้างเพื่อนบ้านไปสูบน้ำให้

ภาพประกอบ 32 เครื่องสูบน้ำ

4. เทคโนโลยีในการใช้พันธุ์พืช ในการทำการเกษตรในอดีตมักจะใช้พันธุ์พืชพื้นบ้านหรือพันธุ์พื้นเมืองซึ่งเป็นแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะเป็นพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตต่ำ แต่ในปัจจุบันพันธุ์พืชใหม่ๆ ได้มีการพัฒนาขึ้นมา เช่น ข้าวพันธุ์ กข. ให้ผลผลิตต่อไร่สูง และมีความต้านทานต่อโรคเชื้อราต่าง ๆ ได้สูงเช่นกัน

5. เทคโนโลยีในการใช้รถเกี่ยวข้าว ในอดีตการเกี่ยวข้าวและการนวดข้าวต้องอาศัยแรงงานจากคนหรือสัตว์ จะต้องมีลานข้าวเพื่อใช้ในการนวดข้าว ในการนวดนั้นอาจใช้แรงงานคนตีหรือไม่ก็ใช้แรงงานสัตว์ให้ควายเหยียบย่ำลงไปในพื้นที่เพื่อให้นวดข้าวหลุดออกจากฟ่อนข้าว แต่ในปัจจุบันไม่ต้องลำบากในการใช้แรงงานคนและสัตว์ เพราะว่าได้มีการนำรถเกี่ยวข้าวมาใช้แทน โดยรถเกี่ยวข้าวนี้ใช้ในการเกี่ยวข้าวพร้อมทั้งสีออกเป็นเมล็ดข้าวได้เลย ทำให้ประหยัดเวลาได้มาก สำหรับในชุมชนบ้านหนองหัวยางได้มีการนำรถเกี่ยวข้าวเข้ามาใช้ประมาณสิบปีมาแล้ว ซึ่งครั้งแรกนั้นได้มีชาวบ้านจากบ้านโป่งหม้อข้าวนำเข้ามารับจ้าง รถเกี่ยวข้าวในระยะแรกนั้นจะเป็นลักษณะที่ใช้เกี่ยวได้อย่างเดียวโดยจะต้องอาศัยแรงงานคนในการเดินตามเก็บฟ่อนข้าว และจะต้องนำมาสีกอีกครั้งหนึ่ง แต่ในปัจจุบันนี้รถเกี่ยวข้าวได้พัฒนาขึ้นคือ สามารถใช้เกี่ยวและสีได้เลย

ปัจจุบันชุมชนบ้านหนองหัวยางมีรถเกี่ยวข้าวอยู่ 1 คัน คอยรับจ้างเกี่ยวข้าวให้กับเพื่อนบ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง คือ นายพล โพธิ์ทอง นอกจากนั้นยังมีรถเกี่ยวข้าวจากหมู่บ้านอื่นที่เข้ามารับจ้าง ค่าจ้างของรถเกี่ยวข้าวมีราคาประมาณ 350 บาทต่อไร่

ภาพประกอบ 33 รถเกี่ยวข้าว

ข้อสังเกตจากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีทางการเกษตรในชุมชนบ้านหนองหัวยาง ซึ่งได้แก่ การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ระบบการชลประทาน การใช้เครื่องทุ่นแรง เป็นต้น พบว่า การเข้ามาของเทคโนโลยีทางด้านวิทยาศาสตร์หลายประเภท ได้ส่งผลให้เทคโนโลยีพื้นบ้านอันเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านค่อย ๆ หายไปจากหมู่บ้าน จะเห็นได้จากการเข้ามาของรถยนต์ ทำให้เกวียนเริ่มลดความสำคัญและเลิกใช้ไปในที่สุด การเข้ามาของพันธุ์ข้าวจากกรมวิชาการเกษตร ทำให้เข้าพันธุ์พื้นเมืองเริ่มหายไป การเข้ามาของเครื่องสูบน้ำ ได้ส่งผลให้การใช้แรงงานคนในการวิดน้ำลดลง ชาวบ้านเริ่มสนใจเครื่องทุ่นแรงเข้ามาแทนที่ เพราะสะดวก รวดเร็ว แม้กระทั่งการใช้แรงงานของผู้คนในหมู่บ้าน ก็ถูกระบบเงินตราเข้ามามีอิทธิพลเหนือการร่วมมือร่วมใจกันทำงานในลักษณะการลงแขกร่วมกันทำงาน และท้ายที่สุดการเข้ามาของรถไฟ เดินตาม ทำให้ประเพณีการใช้ควายไถนาต้องหมดความหมายไป

ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีทางการเกษตรนั้น แสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ของชาวบ้านหนองหัวยาง เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น

5. การตลาดและการเปลี่ยนแปลง

การขยายตัวของเศรษฐกิจก่อให้เกิดความต้องการในสินค้าต่าง ๆ ที่ผลิตจากหมู่บ้าน ทำให้เกิดมีการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้น โดยที่ชาวบ้านอาจจะนำสินค้าหรือผลผลิตไปขายที่ตลาดด้วยตนเอง หรืออาจจะมีพ่อค้ามารับซื้อผลผลิตจากชาวบ้านถึงในหมู่บ้าน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันของชุมชนกับโลกภายนอก

ส่วนใหญ่ชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองหัวยาง จะออกไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่ตลาดอำเภอบางระกำ ในปัจจุบันชาวบ้านจะออกไปซื้อสินค้ากันบ่อยขึ้น เพราะการคมนาคมสะดวก สบายกว่าเดิม ผลผลิตทางการเกษตรที่ชาวบ้านจะต้องนำไปขายในเมืองคือ ข้าว ซึ่งส่วนใหญ่จะนำไปขายที่ตลาดกลางสินค้าเกษตร ที่ท่าทอง ค่าขนส่งในการนำข้าวไปขาย เจ้าของรถจะคิดในราคาถังละ 1 บาท ส่วนราคาข้าวนั้นทางโรงสีจะเป็นผู้ตั้งราคาให้ ถ้าเป็นราคาที่ชาวบ้านพอใจก็จะตกลงทำการซื้อขายกัน แต่ในบางครั้งราคาจะต่ำสักเพียงใด ชาวบ้านก็จำเป็นต้องขายผลผลิตของตนเอง เนื่องจากยิ่งรอไปนานเท่าไรดอกเบี้ยยิ่งจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าเทียบกับในอดีตนั้น พ่อค้าจะเข้าไปรับซื้อถึงในหมู่บ้าน เพราะผลผลิตที่ได้ในสมัยก่อนนั้นมีไม่มาก พ่อค้าจะเป็นฝ่ายต้องจ้างชาวบ้าน ส่วนการขายผลผลิตประเภทอื่น เช่น ผักที่ชาวบ้านปลูกไว้นั้นจะนำไปส่งให้แม่ค้าที่ตลาดบ้านคลอง สำหรับการขายปลาสดนั้น เมื่อถึงเวลาที่จะจับ ชาวบ้านก็จะไปติดต่อพ่อค้าปลาให้มาทำการจับปลา โดยทางพ่อค้าจะเตรียมอุปกรณ์มาเอง ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการจับปลา ภาชนะ

สำหรับบรรจูปลา หรือแม้แต่เครื่องชั่ง แต่ก็มีพ่อค้าบางรายที่ยอมใช้เครื่องชั่งของชาวบ้าน อาจจะเนื่องมาจากการมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ถ้าช่วงในการจับปลาดตรงกับฤดูที่ปลาในท้องตลาดมีมาก จะทำให้ปลามีราคาต่ำ แต่ชาวบ้านก็มีความจำเป็นที่ต้องจับปลาขาย เพราะค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงปลาคุณนั้นสูง ชาวบ้านไม่มีทุนที่จะเลี้ยงปลาไว้เพื่อรอราคา จึงทำให้การเลี้ยงปลาในบางครั้งถ้าหักค่าใช้จ่ายออกแล้ว ชาวบ้านอาจจะมีกำไรไม่มากนัก หรืออาจจะได้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่างกับที่ลงทุนไป เพราะโดยส่วนใหญ่ชาวบ้านไม่มีทุนเป็นของตนเอง จะใช้วิธีการกู้ยืมทำให้ต้องนำเงินที่ได้มาไปเสียค่าดอกเบี้ยด้วย เป็นผลให้ชาวบ้านมีรายได้น้อยลงลง

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าชาวบ้านหนองห้วยางจะมีความเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับรายได้เพิ่มขึ้นมากในระดับที่น่าพอใจ แต่ชาวบ้านก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจในปัญหาด้านตลาด และราคาผลผลิตทางการเกษตร แต่เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ไม่แน่นอนนั้น สาเหตุหนึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตที่ได้ในแต่ละปี คือ ปีใดผลผลิตมีมากระดับราคามีแนวโน้มที่จะลดต่ำลง ตรงกันข้ามหากปริมาณผลผลิตมีน้อยระดับราคาจะมีแนวโน้มสูงขึ้น นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมในการตัดสินใจการปลูกพืชตามราคาที่ขายได้ในปีที่ผ่านมา คือ ในปีที่ผ่านมาหากขายผลผลิตใดได้ราคาดี เกษตรกรที่ปลูกพืชนั้นอยู่แล้วจะทำการปลูกพืชนั้นเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งชาวบ้านที่ปลูกพืชอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้รับราคาดีเท่าที่ควร ก็จะหันมาปลูกพืชนั้นแทน ทำให้ผลผลิตรวมที่ได้เกินความต้องการของตลาด และในทางตรงกันข้ามถ้าปีใดราคาผลผลิตของพืชที่ปลูกตกต่ำ ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะพากันเลิกปลูกหรือปลูกน้อยลง ทำให้ผลผลิตน้อยและราคาสูงในปีถัดไป สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้จะหมุนเวียนต่อไปเรื่อย ๆ ทำให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรมีความผันผวนมาก นอกจากนี้ชาวบ้านบางรายขาดเงินทุนสำรองทำให้ไม่สามารถชะลอการขายผลผลิตในระยะต้นฤดูการเก็บเกี่ยว ทำให้สินค้าทะลักออกสู่ตลาดมากจนทำให้ราคาตกต่ำ

2.1.4 โครงสร้างทางสังคมของชุมชน

ชุมชนบ้านหนองหัวยาง เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 7 ในจำนวน 10 หมู่บ้าน ของตำบลท่าทองเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง มี 190 ครัวเรือน ชาวบ้านกลุ่มแรกที่อยู่พบพมาอยู่ส่วนใหญ่พพพมาจากบ้านกร่าง วัดตาล วัดชีประขาวหาย การอพยพพมาจะเป็นลักษณะเครือญาติพพพมาอยู่ด้วยกัน สาเหตุที่อยู่พพพมาอยู่ที่ บ้านหนองหัวยางก็เนื่องจาก ต้องการแหล่งทำมาหากินที่สมบูรณ์กว่าที่เดิม และต้องการพื้นที่ทำมาหากินเพิ่มขึ้น ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในช่วงแรกๆที่อยู่พพพพเข้ามาอยู่จะมีฐานะปานกลางพอมีพอกิน ไม่มีการแข่งขันกัน ของกินของใช้ ก็ขอกันได้มีการเอาสิ่งของที่มีอยู่มาแลกเปลี่ยนกัน ข้าวปลาอาหารก็อุดมสมบูรณ์ หาของกินง่าย ชาวบ้านกลุ่มแรกที่อยู่พพพพเข้ามาอยู่มีการจับจองที่ดินทำมาหากิน โดยการถากถางป่าซึ่งพื้นที่เป็นป่าไผ่ ใครขยันก็จะได้พื้นที่ทำกินมากกว่าคนอื่น อาชีพที่ทำก็ทำนา ทำไร่ ถ้าบริเวณใดมีน้ำขัง เป็นที่ลุ่มก็จะทำนาปลูกข้าว ส่วนบริเวณใดเป็นที่ดอน ก็จะปลูกพืชไร่ และมีการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร และส่วนใหญ่จะเป็นการเดินเท้า ในการไปมา หากินหรือแม้กระทั่งการเข้ามาในเมืองพิษณุโลก มีการสร้างบ้านอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆเพื่อสะดวกในการช่วยเหลือกันและหนีอันตรายที่จะเกิดจากสัตว์ป่า เนื่องจากแต่ก่อนมีสัตว์มากมายหลายชนิด ทั้งที่เป็นอันตรายต่อคนและไม่เป็นอันตรายต่อคน

ชาวบ้านกลุ่มแรกที่อยู่พพพมาอยู่จะมีเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ลักษณะครอบครัวจะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวประมาณ 5 - 10 คนแต่แต่ละครอบครัวจะมีลูกหลายคนเนื่องจากยัง ไม่มีการคุมกำเนิด แต่ในปัจจุบันลักษณะครอบครัวจะมีครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้น เพราะเนื่องจากเมื่อลูกๆแต่งงานมีครอบครัว พ่อแม่ก็จะแบ่งที่ทำมาหากินให้และถ้ามีครอบครัวแล้วพร้อมที่จะแยกครอบครัวไป พ่อแม่ก็จะให้แยกออกไปเลย แต่ถ้าแต่งงานแล้วยัง ไม่พร้อมที่จะแยกครอบครัวออกไป ถ้าฐานะฝ่ายใดมีฐานะที่ดีกว่า หรือมีที่ทำกินมากกว่า อีกฝ่ายก็จะเป็นฝ่ายไปอยู่ด้วย ซึ่งก็แล้วแต่การตกลงกันของคู่บ่าวสาว แต่ส่วนใหญ่จะเป็นอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว

การสร้างบ้านส่วนใหญ่จะสร้างแบบบ้านไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง บริเวณบ้านไม่มีรั้ว ปัจจุบันมีคนจากถิ่นอื่น มาซื้อที่ดินสร้างบ้านอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งจะสังเกตได้จากการสร้างจะแตกต่างไปจากบ้านของชาวบ้าน กล่าวคือจะสร้างด้วยอิฐฉาบปูน แบบทรงสมัยใหม่ ชั้นเดียว หรือสองชั้น มีการทาสีอย่างสวยงาม ชาวบ้านไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่สักเท่าไร เพราะต่างอาชีพกันกับชาวบ้าน กล่าวคือจะเป็นข้าราชการ ชาวบ้านคิดว่าอยู่คนละระดับชั้นกับตน ซึ่งจากที่พูดคุยมีชาวบ้านคนหนึ่งพูดว่า “เขาเป็นราชการมียศ มีตำแหน่ง เขาเป็นคนในเมืองไอ้เราก็พูดกันง่าย ๆว่าเป็นคนบ้านนอกกว่าเงินทองเ็นแต่ก็จะทักทายกันบ้างถ้าเจอกัน” ซึ่งกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ใหม่นี้จะมีอยู่ 3 หลัง แต่ชาวบ้านจะเป็นกันเองและมีความเกรงใจอยู่จึงไม่กล้าพูดคุยอะไรมากนัก แต่

ส่วนลึกๆแล้วชาวบ้านรู้สึกดีใจที่มีคนเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้น มีคนเข้ามาอยู่ด้วย ทำให้เห็นว่าต่อไปหมู่บ้านจะมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น

ในด้านโครงสร้างทางสังคมในหมู่บ้านหนองหัวยางโดยทั่วไป ที่มีความผูกพันใกล้ชิดและเหนียวแน่น คือ โครงสร้างของระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ของสมาชิก เนื่องจากหมู่บ้านหนองหัวยาง มีถนนลาดยางเป็นทางผ่านเข้าเมืองพิษณุโลก ไปสุโขทัย ของชาวบ้านในอำเภอบางระกำ และหมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียง ทำให้การติดต่อสื่อสาร และความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ มีมากขึ้นกว่าเดิม เช่น มีการแต่งงาน กับคนในชุมชนอื่นๆ จึงมีการแยกย้ายออกไปจากชุมชน แต่ทว่ากลุ่มคนที่แยกตัวออกไป อยู่ในหมู่บ้านอื่นๆ ก็ได้ทำตนแยกจากชุมชนโดยสิ้นเชิง กล่าวคือหากในหมู่บ้านมีกิจกรรมใด บ้านใดมีงานบวช งานแต่งงาน หรือมีการตาย กลุ่มคนนี้ ถ้ามีการส่งข่าวสารข้อมูล ก็จะกลับมาให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี

นอกจากนี้สมาชิกของครอบครัวในวัยหนุ่มสาว จะออกไปรับจ้าง ทำงานในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ซึ่งลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ครอบครัวขาดแรงงาน แต่ในครอบครัวก็ไม่ถึงกับเดือดร้อนอะไรมากนัก เนื่องจากการลงแขก การเอาแรงกัน ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยก่อนๆ ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันจนเสร็จครบทุกบ้าน แต่การทำนาในปัจจุบัน สะดวก รวดเร็ว ไม่ต้องใช้แรงงานจากคนมาก เพราะเนื่องจากมีเครื่องทุ่นแรงหลายๆ อย่างเข้ามาช่วย เริ่มตั้งแต่มีรถไถนา (ชาวบ้านเรียกว่าควายเหล็ก) มีรถเกี่ยวข้าว พร้อมทั้งจะนำไปขายได้เลย ซึ่งรถเกี่ยวข้าวนี้ในหมู่บ้านหนองหัวยางจะมีอยู่ 3 คัน ราคาารถเกี่ยวข้าวจะคิดไร่ละ 350 บาท รถเกี่ยวข้าวจะเกี่ยวข้าวได้ประมาณวันละ 20-30 ไร่ บางบ้านก็จะไม่ใช้รถเกี่ยวข้าวของตนเอง แต่ถ้ารู้จักกับชาวบ้านบริเวณใกล้เคียง ก็จะไปว่าจ้างมา อีกที เพราะถัารถเกี่ยวข้าวในหมู่บ้านไม่ว่างหรือกำลังซ่อมอยู่ ซึ่งก็แล้วแต่ความสะดวกของคนในหมู่บ้าน เมื่อเกี่ยวแล้วชาวบ้านก็จะนำมาขายได้เลย โดยมาขายที่ทำข้าวท่าทอง การให้ราคาขึ้นอยู่กับความชื้นของข้าว ถ้าชื้นมากก็จะถูกกดราคา คือให้ราคาต่ำ ซึ่งแตกต่างจากสมัยก่อนมาก เพราะสมัยก่อนใช้แรงงานจากสัตว์ พวกวัว ควาย มีการลงแขกช่วยกัน เวลาขายก็จะมีเจ้าแถมมารับซื้อถึงที่บ้าน เจ้าของหรือชาวบ้านจะเป็นคนตั้งราคาตัวเอง ในแต่ละครอบครัวจะมีพื้นที่ทำนาแตกต่างกันไป บางบ้านต้องไปเช่าที่นาในหมู่บ้านใกล้เคียง บางบ้านก็มีพื้นที่ทำนาของตนเองมีจำนวนน้อย นอกจากอาชีพหลักที่ทำนาแล้ว บางบ้านก็จะเลี้ยงปลา เลี้ยงหมู ปลูกผักขายกันบ้าง

ภาพประกอบ 34 การลงแขกช่วยกันเก็บผลผลิต

เมื่อก่อนชาวบ้านจะมีรถจักรยานใช้ไปมาในหมู่บ้าน ถ้าจะเข้าไปเมืองพิษณุโลกหรือมีธุระไปที่อื่นไกล ๆ ก็จะไปรอรถยนต์ที่วิ่งผ่านหมู่บ้าน โดยเป็นรถโดยสารที่วิ่งมาจากบางแก้วอำเภอบางระกำ แต่ในปัจจุบันเมื่อชาวบ้านมีรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ใช้ก็จะใช้รถดังกล่าว สำหรับรถจักรยานยนต์ชาวบ้านจะมีใช้ใกล้แทบทุกครอบครัว ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีฐานะอยู่ในระดับปานกลาง พอมีพอกิน ถ้าบ้านใดมีฐานะดีกว่าบ้านอื่น ๆ ซึ่งหมายถึงจะมีที่ทำนามากกว่าบ้านอื่น ๆ มีรถยนต์ มีรถเก๋งขาว มีเงินทุนสำหรับทำอาชีพเสริมอื่น ๆ ได้อีก เช่นการเลี้ยงปลา เลี้ยงตะพาบน้ำ แต่เท่าที่ผ่านมา (การเลี้ยงปลาในปี 2540 ชาวบ้านกลุ่มที่เลี้ยงปลาถูกนายทุนที่รับซื้อปลามาหมาปลาตุกของชาวบ้านจากบ่อแล้วนำไปขาย ชาวบ้านถูกโกง เนื่องจากเมื่อขายปลาได้เงินแล้วนายทุนหรือพ่อค้าคนกลางไม่ได้นำเงินมาให้ ชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่รู้จะกระทำอย่างไร เนื่องจากไม่มีสัญญาซึ่งเกิดจากความไว้วางใจกันเพราะได้ติดต่อซื้อขายกันมานานแล้ว) เมื่อไม่ได้เงินค่าปลา ชาวบ้านจึงไม่มีเงินไปชำระค่าอาหารของปลาที่ไปนำมาจากร้านค้า ส่งผลให้ชาวบ้านต้องไปหาเงินมาชำระ เพราะฉะนั้นจะทำให้โดนคดีที่เงินจ้งไว้ ถูกยึด

แหล่งทุนของชาวบ้านนอกจากจะเป็นร้านค้าที่ขายปุ๋ย ขายอาหารปลา แล้วยังมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ที่เป็นแหล่งทุนที่ชาวบ้านสามารถไปกู้ยืมเพื่อนำมาลงทุนในการประกอบอาชีพ หรือถ้ามีญาติพี่น้องอยู่ในหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียงก็จะขอกู้เงินจากญาติพี่น้องบ้าง ซึ่งเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชาวบ้าน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา เพราะจะช่วยให้เข้าใจลักษณะของชุมชนนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมมีปัจจัยต่างๆ ที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ชุมชนบ้านหนองหัวยางเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก มีทั้งหมด 190 หลังคาเรือนมี 184 ครอบครัวมีลักษณะโครงสร้างทางสังคมในหมู่บ้านภาคกลางทั่วไป ซึ่งระบบเครือญาตินี้มีความสัมพันธ์ กับสถาบันครอบครัวเป็นอย่างดี มีสมาชิกในครอบครัวประมาณ 3 -4 คน มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด 11 คน

ลักษณะครอบครัวขยายอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งปัจจุบันอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะครอบครัวขยายแบบชั่วคราว กล่าวคือ ในครอบครัวมักจะมี ปู่ ย่า หรือ ตา ยาย อยู่ด้วย เมื่อผู้ชราล่วงลับไปก็จะกลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ในชุมชนบ้านหนองหัวยางเมื่อลูกสาวแต่งงานจะนำเอา ลูกเขย ลูกสะใภ้มาอยู่ภายใต้ครอบครัวเดียวกัน ลูกเขย ลูกสะใภ้ จะอยู่ช่วยทำงานภายในครอบครัวไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง จนมีลูกแล้วจึงจะย้ายครัวเรือนออกไปอยู่ต่างหาก อาจอยู่ในบริเวณเดียวกันหรือในหมู่บ้านเดียวกันหรือที่อื่นก็ได้ เพราะฉะนั้นในระยะที่ลูกเขย หรือลูกสะใภ้และหลานอยู่ในครอบครัว ก็ถือว่าเป็นครอบครัวขยายแบบชั่วคราว หลังจากลูกเขย ลูกสะใภ้แยกครอบครัวออกไปออกไปก็จะเป็นครอบครัวเดี่ยวอีก จนกระทั่งลูกสาวหรือ ลูกชายคนที่สองแต่งงานก็จะนำเอาลูกเขย หรือลูกสะใภ้มาอยู่ในครอบครัว ก็จะกลายเป็นครอบครัวขยายแบบชั่วคราวจึงเป็นลักษณะของการสลับเปลี่ยนแบบของครอบครัว จากครอบครัวเดี่ยวมาสู่ครอบครัวขยายและกลับไปเป็นครอบครัวเดี่ยวอีกจนถึงลูกสาวคนสุดท้าย ซึ่งเมื่อแต่งงานก็จะนำเอาลูกเขยมาอยู่กับครอบครัว จนกระทั่งพ่อแม่สิ้นบุญ ลูกสาวกับลูกเขยก็ได้กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวอีก

ลักษณะครอบครัวแบบขยายทำให้มีญาติพี่น้องที่เกี่ยวข้องทางสายเลือด และทางการแต่งงาน ส่วนลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนอยู่กันแบบกลุ่มหรือกระจุก ทำให้การแยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก มักจะอยู่ภายในครอบครัวนั้นตลอดจนการเลือกคู่แต่งงาน แต่เดิมมักจะแต่งงานกันภายในหมู่บ้าน หรือแต่งงานภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ห่างๆ กับหมู่บ้านไม่ไกลนัก ทำให้เกิดเป็นระบบเครือญาติกับหมู่บ้านอื่นๆ ภายนอกหมู่บ้าน ทำให้มีการติดต่อสัมพันธ์เวลามีงานบุญที่สำคัญๆ เช่น งานบุญกฐิน งานทำบุญคนตาย งานบวช งานแต่งงาน ฯลฯ ญาติพี่น้องทั้งหลายจะมาทำบุญร่วมกัน ภายในชุมชนจะนับถือเป็นญาติพี่น้องกันหมด การเรียกชื่อสมาชิกของครัวเรือนต่างๆ เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา คนที่มีอาวุโสจะเรียกบุตรหลานในลักษณะของชื่อเล่นที่ชาวบ้านทั่วไปนิยมเรียกกันหรืออาจกล่าวได้ว่าชาวบ้านรู้จักกันหมดทุกครัวเรือน

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านหนองหัวยาง มีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากอดีตเป็นอย่างมาก จากรายได้ที่เพิ่มขึ้นทั้งที่ทำอาชีพหลักและอาชีพรอง ตลอดจนอาชีพเสริมหลาย ๆ อย่าง ทำให้ชาวบ้านหนองหัวยาง พอมีเงินใช้จ่าย มีการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ มีการสร้างบ้านหลัง

ใหม่ มีเงินซื้อสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม เตารีด และวิทยุ เป็นต้น และพยายามปรับตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตามแบบสังคมเมือง สิ่งที่น่าประหลาดใจคือการสร้างบ้านเรือนเปลี่ยนจากบ้านไม้ชั้นเดียว ได้ทุนสูง เลียนแบบตามรูปแบบของสังคมเมืองมากขึ้น ชั้นล่างเป็นก่อกองข้าวชั้นบนเป็นไม้ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนแทบไม่ปรากฏ เพราะชาวบ้านให้ความสำคัญกับปัจจัยในรูปตัวเงินมากกว่า ร้านค้าย่อยขายของชำในหมู่บ้านมีอยู่ 4 ร้าน โรงสีข้าวที่เคยมีก็ไม่ใช้เพราะมีอย่างอื่นที่ทันสมัยกว่า และมีพ่อค้าเร่มาสินค้าต่างๆ มาเร่ขายในหมู่บ้าน มีตลาดนัดบริเวณวัดหนองปลิง (เป็นวัดที่อยู่ติดกับหมู่บ้านหนองห้วยยาง) ทุก ๆ สัปดาห์ ชาวบ้านจะไม่มีการว่างงานจะมีงานทำตลอดทั้งปี

ภาพประกอบ 35 รถเร่ขายสินค้าในหมู่บ้าน

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของชาวบ้านหนองห้วยยาง ได้แสดงให้เห็นเด่นชัด ในงาน ประเพณีต่างๆ เช่น งานวันขึ้นปีใหม่ การร่อนน้ำคำหัวให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในช่วงวันสงกรานต์ ด้านผู้นำ ชุมชนจะให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ เมื่อมีงานสำคัญต่างๆ ของชาวบ้าน ของวัด ของโรงเรียน และการติดต่อสื่อสารกับชุมชนอื่นๆ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือในด้านเงินทอง หรือสิ่งของต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยงานในลักษณะของการมีส่วนร่วมในงานนั้นๆ เช่น การต้อนรับแขก การจัดเตรียมอาหาร และอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ผลจากการพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้ชาวบ้านหนองห้วยยางได้รับความสะดวกสบายในด้านคมนาคม มีไฟฟ้าใช้ภายในหมู่บ้าน มีวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ ตลอดจนทั้งได้รับการศึกษาที่ดีขึ้น และสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น แต่ถ้าย้อนมองถึงปัญหาที่กระทบต่อความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวแล้วจะพบกับปัญหาเช่นเดียวกัน เช่นอิทธิพลของโทรทัศน์ ได้ทำให้เวลาในการพูดคุยระหว่างบุคคลในครอบครัวต้องลดน้อยลง เพราะส่วนใหญ่ใช้เวลาไปกับการชมโทรทัศน์มากกว่า การพูดคุย เล่านิทาน หรืออบรมสั่งสอนตามแนวทางของบรรพบุรุษที่เคยปฏิบัติกันมา ส่วนวิถีชีวิตในด้านความสัมพันธ์ภายในยังมีความเหนียวแน่นเหมือนเช่นในอดีต การเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ยังมองไม่เห็นเด่นชัดนัก แต่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ้างในด้านความผูกพันทางจิตใจ ส่วนมากในชุมชนบ้านหนองห้วยยางเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ นอกจาก พ่อ แม่ ลูก ซึ่งมีกันครอบครัวละหลายคน อาจมีปู่ ย่า ตา ยาย หรือ พี่ ป้า น้า อา มาอาศัยอยู่ด้วยหลายคน ลูกโต ๆ ที่แต่งงานแล้ว ส่วนใหญ่จะแยกครอบครัวไปสร้างบ้านของตนเอง แต่ก็มีส่วนน้อยที่แต่งงานแล้วจะยังไม่แยกครอบครัวไปสร้างบ้านตนเองในระยะแรกๆ ปลอ่ยให้มีลูกสักคน สองคน จึงจะแยกบ้าน ดังนั้นบ้านขนาดใหญ่ จึงมีสมาชิกมากกว่า 5 คนขึ้นไป คนเหล่านี้แยกย้ายกันนอนในบ้านเป็นส่วนๆ ทำอะไรก็ทำด้วยกัน มีเรื่องอะไรก็ปรึกษารือกัน ต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่ตลอดเวลา ทุกคนมีหน้าที่ต่างๆ กัน ผู้เฒ่าผู้แก่ทำหน้าที่ดูแลบ้านช่วยเหลือเด็กๆ ให้อาหารสัตว์เลี้ยง บางคนก็ออกไปช่วยขายหญ้าในสวน งานหนักๆ จะไม่ยอมให้คนแก่ทำส่วนเด็กๆ นั้น ถ้าอายุเลขห้าหกขยับไปแล้ว ใช้งานได้ทั้งสิ้น ส่วนเด็กโตๆ ก็ต้องฝึกหัดทำงานและรับผิดชอบงานที่ยากขึ้นตามวัย ช่วยทำกับข้าว หัดทำนา ส่วนการเกี่ยวข้าวนั้น จะมีรถสำหรับเกี่ยวข้าวซึ่งไม่ต้องใช้แรงงานคนเหมือนแต่ก่อน

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ทางสถาบันครอบครัว โครงสร้างทางสังคมของชุมชนบ้านหนองห้วยยางได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ ในปัจจุบันความสัมพันธ์จะไม่กระชับเหนียวแน่นเหมือนเช่นในอดีต จะมีลักษณะเป็นแบบหลวม ๆ ความผูกพันทางจิตใจจะลดน้อยลง การทำมาหากินมีการแข่งขันกันและเป็นแบบการค้ามากขึ้น

2.1.5 โครงสร้างทางสาธารณสุข

2.1.5.1 สถานบริการด้านสาธารณสุข

ชุมชนบ้านหนองหัวยาง อยู่ในเขตบริการด้านสาธารณสุขของสถานีอนามัยตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก ห่างจากชุมชนบ้านหนองหัวยางทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 7 กิโลเมตร ชาวบ้านสามารถเข้ารับบริการโดยเดินทางด้วยรถส่วนตัว หรือรถประจำทางในหมู่บ้าน ซึ่งบริการวันละ 1 เที่ยว ไปและกลับ โดยใช้เส้นทางลาดยางตลอดเส้นทาง

สถานีอนามัยตำบลท่าทองให้บริการสวัสดิการด้านสาธารณสุขแก่ประชาชนที่มีภูมิลำเนาในเขตตำบลท่าทอง ซึ่งเป็นเขตบริการสาธารณสุขของสถานีอนามัย โดยการจัดทำบัตรสุขภาพ และบัตรประกันสุขภาพประจำปี ซึ่งผู้ป่วยจะเสียค่าบริการเป็นรายปี ครอบครัวละ 500 บาท และบุคคลในครอบครัวทุกคนจะได้รับบริการรักษาฟรีตลอดปี นอกจากนี้ สถานีอนามัยตำบลท่าทอง จะให้บริการตรวจสุขภาพ และให้วัคซีนแก่เด็ก ทุก ๆ เดือน

ภาพประกอบ 36 สถานีอนามัยตำบลท่าทอง

นอกจากสถานีอนามัยตำบลท่าทองแล้ว สถานพยาบาลที่ชาวบ้านนิยมไปรับการรักษา คือ สถานพยาบาลเอกชน (คลินิก) ที่เปิดให้บริการภายในชุมชน ซึ่งจะเปิดให้บริการทุกวันจันทร์ - ศุกร์ และวันอาทิตย์ เวลา 18.00 - 19.30 น. สำหรับในวันเสาร์ เปิดบริการ เวลา 9.00 - 19.30 น.

ภาพประกอบ 37 สถานพยาบาลภายในหมู่บ้าน

2.1.5.2 โรค/พฤติกรรมกรรการเข้ารับการรักษาพยาบาลโรคของชุมชนบ้านหนองหัวยาง

ประชาชนในชุมชนบ้านหนองหัวยาง ในสมัยที่เริ่มอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ใหม่ ๆ จะใช้วิธีการเดินเท้า เนื่องจากยังไม่มีถนนถาวรใช้ในการคมนาคม เส้นทางที่ใช้ในการเดินทาง เป็นทางเท้าที่ชาวบ้านใช้ในการเดินเพื่อเข้าไปตัดฟัน และตัดไม้ ในอดีตนั้นบริเวณบ้านหนองหัวยาง จะเป็นป่ารกทึบ (ในปัจจุบันจะพบเห็นต้นไม้ใหญ่ได้บ้าง ตามบริเวณริมคลองธรรมชาติ ซึ่งไหล คดเคี้ยวไปตามหมู่บ้านทั่วไป) ชาวบ้านในสมัยนั้นจะมีปัญหาด้านสาธารณสุขเป็นอย่างมาก เพราะการเข้ารับบริการสาธารณสุขในเมืองเป็นไปได้ยาก เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก และ ระยะทางไกล โรคที่ชาวบ้านในสมัยนั้นเป็น และทำให้ผู้ป่วยมักจะเสียชีวิต คือ โรคมาลาเรีย (ชาวบ้านเรียกว่า โรคไข้จับสั่น หรือ โรคไข้ป่า) นอกจากนี้ โรคที่ชาวบ้านเป็นบ่อย ได้แก่ โรคท้องร่วง โรคตาแดง เป็นต้น รวมทั้งการบาดเจ็บที่เกิดจากอุบัติเหตุเกี่ยวกับของมีคม และการคลอดบุตร ก็เป็นปัญหาสำคัญ การดูแลรักษาผู้ป่วยของชาวบ้านในสมัยนั้นจะใช้ภูมิปัญญา ชาวบ้านโดยจะมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอชาวบ้าน (ชาวบ้านจะเรียกชื่อ โดยมีคำนำหน้าเป็นลุง ตา ยาย ฯลฯ ซึ่งอาจเป็นเพราะ ส่วนใหญ่เป็นญาติใกล้ชิดกัน หรือเป็นประเพณีของคนไทยแต่โบราณ) ให้การรักษาแก่ผู้ป่วยในหมู่บ้าน (ความเชื่อถือเกี่ยวกับหมอชาวบ้านยังมีให้เห็นจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถพบเห็น หมอชาวบ้านให้การรักษาคนในครอบครัวตนเอง และญาติใกล้ชิดได้บ้าง) พฤติกรรมการรักษาโรคในสมัยแรก นิยมการรักษาด้วยสมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่น ยกตัวอย่าง เช่น การรักษาบาดแผลผู้ป่วยที่ได้รับอุบัติเหตุถูกขวานฟันบริเวณแขน หมอชาวบ้านจะใช้ใบของ ต้นสาบเสือ (บางคน เรียกว่า เสือหมอบ) ตำผสมกับเหล้า โปะที่แผลแล้วใช้ผ้าพันเอาไว้ หรือการทำคลอดด้วยหมอดำแย (หมอดำแย จะเป็นผู้หญิงมีอายุประมาณ 45 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์ เกี่ยวกับการมีบุตร และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำคลอดโดยได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์ จากญาติผู้ใหญ่ของตนเอง เช่น แม่ ย่า หรือ ยาย เป็นต้น) ต่อมาพฤติกรรมการรักษาโรคด้วย สมุนไพรของหมอชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยเริ่มมีการใช้ยาแผนปัจจุบัน เช่น ยาฉีด และยา รับประทานมากขึ้น ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอชาวบ้านที่ได้รับความเชื่อถือของชาวบ้านในตอนนั้น มี 2 คน มีผู้เล่าว่า ทั้งสองคนเคยเข้ารับราชการทหารมาก่อน จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า หมอชาวบ้าน ทั้งสองน่าจะได้รับความรู้ทางการรักษาผู้ป่วยจากการเป็นทหาร มาใช้ในการรักษาชาวบ้าน โรคที่ ชาวบ้านนิยมให้หมอชาวบ้านทำการรักษาด้วยการฉีดยา คือ โรคไข้ป่า (โรคมาลาเรีย) มีอัตราค่า บริการฉีดยาเข็มละ 20 บาท จะฉีดประมาณ 2 เข็ม ส่วนใหญ่ผู้ป่วยจะมีอาการดีขึ้น จึงเป็นเหตุให้ หมอชาวบ้านได้รับความเชื่อถือเป็นอย่างมาก ต่อมาเริ่มมีการตั้งสถานีอนามัยประจำตำบลท่าทอง ขึ้น ชาวบ้านส่วนหนึ่งเริ่มเข้ารับการรักษาในสถานีอนามัย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ป่วยที่ผ่านการ รักษาจากหมอชาวบ้านมาก่อน เหตุที่ชาวบ้านไม่นิยมเข้ารับการรักษาในสถานีอนามัย เพราะการ

คมนาคมไม่สะดวกเนื่องจากเส้นทางระหว่างบ้านหนองหัวขามยังสถานีอนามัยยังเป็นถนนดิน และถนนดินลูกรังบางส่วน ไม่มีรถประจำทาง การนำผู้ป่วยมารักษาจะนำผู้ป่วยใส่รถเข็น (ชาวบ้าน เรียก รถสาลี) แล้วเดินเข้ามา ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2 - 4 ชั่วโมงในฤดูแล้ง และไม่สามารถเดินทางออกมาได้ในฤดูฝน เนื่องจากเส้นทางออกจะถูกน้ำท่วมเป็นช่วง ๆ การเดินทางพาผู้ป่วยมารักษาที่สถานีอนามัยเริ่มสะดวกขึ้น เมื่อ ประมาณ ปี พ.ศ. 2524 - 2525 เมื่อทางราชการได้ทำการพัฒนาถนนให้กว้างยิ่งขึ้น โดยนำดินลูกรังมาถมให้ถนนสูงขึ้น และสามารถเดินทางสัญจรได้ตลอดปี แต่พฤติกรรมการรักษาพยาบาลของชาวบ้านก็ยัง ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มากนัก ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ให้ความเชื่อถือในการรักษากับหมอชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้การรักษากายในครอบครัวของตนเอง ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2537 - 2539 ทางราชการได้ จัดสรรงบประมาณปรับปรุงเส้นทางบ้านหนองหัวขามให้ดีขึ้น โดยทำการลาดยางตลอดเส้นทาง ทำให้การคมนาคมสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น การเข้ารับการรักษายาบาลในสถานบริการในเมือง พิษณุโลก และสถานีอนามัยประจำตำบลมีความสะดวก ประกอบกับชาวบ้านบางส่วนเริ่มมี ฐานะดีขึ้นจากการประกอบอาชีพ และการขายที่ดิน จึงทำให้มีชาวบ้านที่มีฐานะดีหลายครอบครัว ที่นิยมเข้ารับการรักษาอาการเจ็บป่วย ในโรงพยาบาลภายในตัวจังหวัด (โรงพยาบาลรัฐบาลที่ ชาวบ้านนิยมเข้ารับการรักษาก็ คือโรงพยาบาลพุทธชินราช ส่วนโรงพยาบาลเอกชนที่ชาวบ้าน บางครอบครัวนิยมเข้ารับการรักษาคือ โรงพยาบาลอินเตอร์เวชการ โรงพยาบาลพิษณุเวช ซึ่งใน กรณีนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ใช้บริการ จะเป็นชาวบ้านที่สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลจากทาง ราชการได้) ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะเข้ารับการรักษามาจากสถานีอนามัยประจำตำบลท่าทอง และ ในรายที่เจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย ก็จะนิยมซื้อยารับประทานจากร้านค้าภายในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะ เป็นขายบรรเทาอาการหวัดที่ขายเป็นแผงสำเร็จรูป จะมีเพียงส่วนน้อยที่ยังรักษาตนเองภายใน ครอบครัวด้วยวิธีการนิตยา ในปัจจุบันโรคที่พบบ่อย ได้แก่ โรคเกี่ยวกับ ทางเดินอาหาร เป็นต้น

2.1.5.3 พฤติกรรมการบริโภค/อุปโภค

อาหารการกิน

ในอดีต ลักษณะของอาหารที่ชาวบ้านรับประทาน จะเป็นอาหารที่ชาวบ้านหาได้ในชุมชน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ อาหารส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านหาได้ จะเป็นไปตามฤดูกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฤดูฝน จะมีอาหารอุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น ปลา ปู หอย กบ หน่อไม้ เห็ด ผักต่าง ๆ เป็นต้น อาหารที่หาได้ส่วนใหญ่ จะอยู่ตามธรรมชาติ ยกเว้น อาหารจำพวกผักสวนครัว

ชาวบ้านจะนิยมปลูกไว้ตามบ้านเรือนของตนเอง ผักที่นิยมปลูก ได้แก่ ผัก ผักทอง กระถิน
 ชะอม กระเพรา โหระพา พริก มะเขือ ตะไคร้ ข่า เป็นต้น ลักษณะการประกอบอาหาร
 ชาวบ้านนิยมประกอบที่ง่าย สะดวก เช่น ผักต้ม น้ำพริก ปลาทอด ปลาร้า เป็นต้น ในสมัยนั้น
 ชาวบ้านไม่นิยมซื้อขายอาหารซึ่งกันและกัน แต่จะใช้วิธีแลกเปลี่ยนอาหารกันตามความสมัครใจ
 เช่น นำผักไปแลกกับปลา เป็นต้น ชาวบ้านในสมัยนั้น จะการเก็บรักษาอาหารที่หามาได้ด้วย
 วิธีการต่าง ๆ เช่น การทำหน่อไม้ดองไว้รับประทานภายในครอบครัว การทำปลาร้า การเก็บข้าว
 เปลือกที่ได้จากการเก็บเกี่ยวส่วนหนึ่งไว้บริโภค และใช้ขายพันธุ์ในปีต่อ ๆ ไป (สังเกตได้จาก
 บ้านที่มีฐานะค่อนข้างดีส่วนใหญ่ จะมีถังข้าวขนาดเล็กในบริเวณบ้าน ซึ่งปัจจุบันไม่ได้ใช้แล้ว
 แต่จะดัดแปลงไว้ใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น เก็บของ เป็นต้น) ต่อมาเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น
 เริ่มมีชาวบ้านจากท้องถิ่นอื่น ๆ อพยพมาอยู่เพิ่มเติมภายในหมู่บ้านมากขึ้น เริ่มมีการตั้งร้านค้า
 ของต่างๆ มาขายมากขึ้น เริ่มมีการนำสินค้าจากภายนอกชุมชนมาขายให้แก่ชาวบ้าน เช่น เนื้อหมู
 อาหารแห้ง ของใช้ในครัวเรือน ยารักษาโรคบางชนิด เหล้า เป็นต้น ร้านค้าจะซื้อสินค้าเหล่านี้มา
 จากตลาดอำเภอบางระกำ ซึ่งมีระยะทางใกล้กว่าแหล่งอื่น ๆ ลักษณะการบริโภคอาหารของ
 ชาวบ้านในสมัยต่อมา เริ่มเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เริ่มมีการประกอบอาหาร จากวัตถุดิบที่ซื้อมา
 จากร้านค้าบ้าง เช่น อาหารจากเนื้อหมู เป็นต้น แต่ในครอบครัวที่มีฐานะไม่ดี ก็ยังนิยมรับ
 ประทานอาหารที่หาได้ตามธรรมชาติ เช่น อาหารจำพวกปลา หอย เป็นต้น

ในปัจจุบัน การคมนาคมมีความสะดวก รวดเร็ว มีรถยนต์นำอาหารมาขายภายในหมู่บ้าน
 ร้านค้าต่าง ๆ สามารถเดินทางไปซื้ออาหารเข้ามาขายได้ทุกวัน มีร้านค้าที่ขายอาหารประเภท
 ก๋วยเตี๋ยว ข้าวผัดต่าง ๆ และขนมหวาน จำนวนหลายร้าน มีอาหารที่ประกอบสำเร็จขาย มีพ่อค้า
 แม่ค้าจากภายนอก นำสินค้าต่าง ๆ มาขายในตลาดนัดซึ่งจัดตั้งในพื้นที่ของวัด รวมทั้ง อาหารที่เคย
 หาได้ตามธรรมชาติอย่างอุดมสมบูรณ์ ก็หายากขึ้น ประกอบกับ มีการอพยพของคนในสังคมเมือง
 เข้ามาอยู่ภายในหมู่บ้าน และการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรกับคนในสังคมเมืองมาก
 ยิ่งขึ้น รวมทั้ง การที่เยาวชนในหมู่บ้าน มีโอกาสได้เรียนในระดับที่สูงขึ้นจากสถานศึกษาในเมือง
 ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าสู่สังคมชนบทมากขึ้น มีการเลียนแบบ
 และเอาอย่างคนจากสังคมเมืองที่เข้ามามีบทบาทในชุมชน (เช่น ครู อาจารย์ พ่อค้าแม่ค้าที่มาติดต่อ
 ธุรกิจทางการเกษตร) ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ลักษณะอาหารการกินของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไป
 อย่างมาก ชาวบ้านบางครอบครัว จะใช้วิธีซื้ออาหารสำเร็จจากธนาขายของ หรือจากในเมืองมารับ
 ประทาน โดยเฉพาะในมื้อกลางวัน ชาวบ้านบางคน นิยมรับประทานอาหาร ประเภทก๋วยเตี๋ยว
 ข้าวผัด จากร้านค้าภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มรู้จัก และคุ้นเคยกับการประกอบอาหารด้วยอาหาร
 สำเร็จรูป เช่น น้ำปลา ผงชูรส ปลากระป๋อง เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวบ้านยังนิยมใช้อุปกรณ์

ประกอบอาหารสมัยใหม่ เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตามักัส เป็นต้น ลักษณะการแลกเปลี่ยนสินค้าในอดีตรวมหมดไป ระบบเงินตราเข้ามาแทนที่ ส่วนใหญ่ซื้อหาด้วยเงิน

น้ำดื่ม/น้ำใช้

ในอดีต ชาวบ้านจะใช้น้ำตามธรรมชาติในการอุปโภคและบริโภค น้ำที่ใช้ในการอุปโภค ได้แก่ น้ำจากลำคลอง เนื่องจากชุมชนบ้านหนองห้วยยาง จะมีลำคลองตามธรรมชาติไหลวกวนไปตามหมู่บ้าน จึงสามารถสังเกตเห็นร่องรอยของการทำน่าน้ำขนาดเล็กตามบ้านต่าง ๆ ริมคลองเอาไว้เพื่อใช้ในการตักน้ำ และการเกษตร ส่วนน้ำที่ใช้ในการบริโภค จะเป็นน้ำฝนที่ชาวบ้านเก็บกักไว้ในโอ่งน้ำขนาดใหญ่ในฤดูฝน เพื่อใช้บริโภคตลอดปี ต่อมา เมื่อชาวบ้านเริ่มทำการเพาะปลูกมากขึ้น น้ำจากลำคลองที่ใช้ในการเกษตรจะไม่เพียงพอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง น้ำในลำคลองธรรมชาติจะแห้งขอดเป็นช่วง ๆ ทำให้ไม่เพียงพอต่อการอุปโภค และทำการเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรจึงได้ผลไม่เต็มที่ จนกระทั่ง กรมชลประทาน ได้ทำการสร้างคลองส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน ทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี ประกอบกับราคาขายผลผลิตทางการเกษตร (โดยเฉพาะข้าวเปลือก) มีราคาสูงขึ้น ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่หันมาประกอบอาชีพทำนาตลอดทั้งปีมากขึ้น โดยชาวบ้านส่วนหนึ่ง ใช้วิธีสูบน้ำจากคลองชลประทาน

นอกจากนี้ เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2537 ได้มีการสร้างปะปาหมู่บ้าน โดยกรมโยธาธิการ ใช้พื้นที่ของวัดหนองห้วยยาง ส่งน้ำให้แก่ชาวบ้านในเขตหมู่ 7 ทำให้ชาวบ้านหันมาใช้น้ำปะปาในการอุปโภค และบริโภคมากขึ้น แต่ยังมีชาวบ้านบางส่วน ที่ยังไม่ได้รับบริการน้ำปะปาหมู่บ้าน เนื่องจากขาดอุปกรณ์ และขาดการประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริการติดตั้งอุปกรณ์

2.1.5.4 การวางแผนครอบครัว

ชาวบ้านหนองห้วยยางเริ่มรู้จักการวางแผนครอบครัว และวิธีคุมกำเนิดตามวิธีการแผนใหม่ เมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา ในสมัยก่อน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนิยมมีลูกหลายคน โดยเฉลี่ย ประมาณ 5 - 8 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพราะต้องการแรงงานมาช่วยเหลือในการทำมาหากิน เนื่องจากชาวบ้านในสมัยนั้น ส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ทำมาหากินจำนวนมากและพบว่าครอบครัวที่มีลูกหลายคน ก็จะมีลูกจำนวนหนึ่งที่เสียชีวิตในช่วงเด็กจากการเจ็บป่วย เฉลี่ยประมาณ 1 - 2 คน ต่อมา เมื่อชาวบ้านยอมรับและให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวมากขึ้น ทำให้อัตราการเกิดของเด็กมีจำนวนลดลงอย่างมาก แม้ว่า จะยังสูงกว่าอัตราการเกิดของประชาชนในเมืองก็ตาม ขนาดครอบครัวมีขนาดเล็กลง ชาวบ้านจะมีลูกโดยเฉลี่ยประมาณ 2 - 4 คน โดยส่วนใหญ่หญิงที่ท้องแก่ จะไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลภายในจังหวัด ซึ่งต่างจากในสมัยก่อนที่การคมนาคมไม่สะดวก ชาวบ้านจำเป็นต้องคลอดกับหมอดำแยในหมู่บ้าน ซึ่งมีอัตราการเสี่ยงและอันตรายมาก

โดยเฉพาะกับการคลอดลูกคนแรก ซึ่งส่วนใหญ่คลอดได้ยาก สำหรับประเพณีการอยู่ไฟ ชาวบ้านรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มีความเชื่อน้อยกว่าในอดีต แต่ยังพบว่า ส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติอยู่ แต่มีระยะเวลาสั้นกว่าในอดีตมาก โดยเฉลี่ย ประมาณ 7 - 10 วัน (ในอดีตประมาณ 1 เดือนขึ้นไป) โดยที่การอยู่ไฟ จะปฏิบัติตามคำแนะนำของญาติผู้ใหญ่มากกว่า ความเชื่อโดยส่วนตัว

ในปัจจุบัน มีคู่สมรสที่มีอายุระหว่าง 15 - 44 ปี จำนวน 154 คู่ ในจำนวนนี้มีคู่สมรสที่วางแผนครอบครัวด้วยวิธีการคุมกำเนิด จำนวน 150 คู่ คิดเป็นร้อยละ 97.40 ส่วนใหญ่นิยมใช้ยาเม็ดคุมกำเนิด (119 ราย) และยาฉีดคุมกำเนิด (20 ราย) มีเพียง 10 ราย ที่เลือกวิธีการทำหมัน (หมันชาย 7 ราย และหมันหญิง 3 ราย)

2.1.5.5 ลักษณะการใช้ส้วม

ในอดีต บ้านหนองหัวขางมีสภาพแวดล้อมรอบหมู่บ้านเป็นป่ารก มีจำนวนประชากรน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้วิธีการออกไปขับถ่ายตามทุ่งนา และในป่ารอบบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะถ่ายแล้วทิ้งเลย แต่ในบางรายจะใช้เสียบ หรือจอบขุดกลบเมื่อเสร็จธุระ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นความสะอาด แต่ชาวบ้านก็จะได้รับความยากลำบากบ้างในฤดูฝน ต่อมา เมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้น การออกไปขับถ่ายตามทุ่งนาในเวลากลางวันจะไม่สะดวกชาวบ้านจึงเริ่มมีการใช้ส้วมหลุม โดยจัดสร้างขึ้นด้วยวัสดุที่หาได้ง่าย มีลักษณะเป็นเพิงขนาดเล็ก อยู่บริเวณด้านหลังสุดของบ้าน มีฝาปิดล้อมด้วยรั้วขัดแตะหรือหญ้าคา มีหลังคาบัง ไม่มีหลังคาบัง ประตุมักจะไม่มียกลอนปิดเปิด แต่จะใช้ลวด หรือเชือกมัดชั่วคราวไว้ การทำความสะอาดจะใช้กระดาษหนังสือเก่า ๆ หรือใบไม้ กิ่งไม้แล้วแต่จะหาได้ ต่อมา สถานีอนามัยตำบลท่าทอง ได้รณรงค์การใช้ส้วมที่ถูกสุขลักษณะ ทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมานิยมใช้ส้วมหลุมมากขึ้น แต่ในระยะแรก ๆ ชาวบ้านที่มีอายุมากบางคน ก็ยังนิยมขับถ่ายในป่าเช่นเดิม โดยให้เหตุผลว่า รู้สึกไม่คุ้นเคย

ในปัจจุบัน การใช้ส้วมของชุมชนบ้านหนองหัวขางได้มีการพัฒนาให้ถูกสุขลักษณะมากยิ่งขึ้น โดยจัดสร้างส้วมซึมทุกหลังคาเรือน (ส่วนใหญ่จะสร้างส้วมในภายหลัง สังเกตได้จากบ้านที่ปลูกสร้างมาเป็นเวลานานในหมู่บ้าน เมื่อสร้างส้วมภายหลัง จะนิยมสร้างส้วมแยกต่างหากออกมาจากตัวบ้าน ซึ่งต่างจากบ้านในสมัยปัจจุบัน ที่นิยมสร้างส้วมภายในตัวบ้านมาพร้อมกับการสร้างบ้าน) ลักษณะของห้องส้วมจะมีความเป็นสัดส่วนกว้างขวางกว่าเดิม มีโถ่งน้ำไว้ล้างทำความสะอาด เทพื้นปูนซีเมนต์ และส่วนใหญ่จะใช้น้ำปะปาหมู่บ้าน จึงไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำทำความสะอาด

ภาพประกอบ 38 ส่วนในปัจจุบัน

2.1.6 ลักษณะประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ

ศาสนาและความเชื่อ

ชาวบ้านหนองห้วยยางนับถือศาสนาพุทธ วัดประจำหมู่บ้านคือ วัดหนองห้วยยาง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ทุกๆวันในตอนเช้าเวลาประมาณ 7.00 น. จะมีพระสงฆ์จาก วัดหนองห้วยยางออกมารับบิณฑบาตโดยแบ่งเส้นทางกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ออกมาตักบาตรจะเป็นผู้สูงอายุหรือวัยกลางคน สำหรับวันที่ชาวบ้านนิยมไปทำบุญกันมากคือ วันพระ ชาวบ้านมีความเลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนาจะเห็นได้จากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเช่น วันออกพรรษา วันสารท ชาวบ้านจะมาทำบุญกันที่วัด และร่วมบริจาคทุนทรัพย์เนื่องจากทางวัดยังขาดทุนทรัพย์ในการซื้อที่ดินและทุนทรัพย์ส่วนใหญ่มาจากการทอดผ้าป่า กฐิน จากหนุ่มสาวที่ไปทำงานกรุงเทพฯ เหตุที่ชาวบ้านให้ความร่วมมืออีกประการหนึ่งก็เนื่องมาจากเจ้าอาวาสวัดคนปัจจุบันอดีตเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านมาก่อนและเมื่อครั้งที่เป็นผู้ใหญ่บ้านนั้น ได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือดร้อนและเป็นผู้นำในการพัฒนาหมู่บ้านจนเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน

ภาพประกอบ 39 การทำบุญตักบาตรในตอนเช้า

ในด้านความเชื่อจะมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ชาวบ้าน
ยังมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีसाง เทวดา ไสยศาสตร์จะพบว่ายังมีการบนบาน
ศาลกล่าว ทรงเจ้า และการตั้งศาลพระภูมิที่เชื่อว่าจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุขและบ้านที่มีเด็กป่วยบ่อยก็
จะหาย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องของการตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ถ้าลูกชายได้บวชและในเรื่อง
ของการทำดีได้ดี สำหรับในหมู่บ้านหลังคลอดในอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่ายังต้องมีการอยู่ไฟโดยเชื่อ
ว่าจะทำให้แม่ - ลูกแข็งแรง การอยู่ไฟจะอยู่ประมาณ 7 - 9 วัน และในช่วงที่อยู่ไฟนั้นห้ามกิน
ปลาไหล ปลาช่อน ปลาช่อน เนื้อ น้ำเย็น เพราะจะทำให้ตกเลือดจนเสียชีวิตได้ สิ่งที่กินได้ก็คือ
ข้าวกับปลาเกล็ด น้ำพริก ผัก น้ำร้อน น้ำเกลือ สำหรับในเด็กแรกคลอดในอดีตที่คลอดโดย
หมอตำแยจะนำเด็กใส่กระด้งแล้วนำสมุนไพรดินสอวางไว้ใต้ตัวเด็กโดยเชื่อว่าจะทำให้เด็กมีความ
เฉลียวฉลาด หลังจากที่มีการรับวัฒนธรรมเมือง ชาวบ้านมีการศึกษามากขึ้นทำให้เกิดแนวคิดที่
เป็นวิทยาศาสตร์จึงทำให้ในปัจจุบันความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติได้ถูกกลบเกลื่อนไปบ้าง

ภาพประกอบ 40 ศาลพระภูมิภายในหมู่บ้าน

ประเพณีและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงของประเพณีและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ในทุกชุมชน ในอดีตการเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างช้าๆ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารยังไม่เจริญเหมือนปัจจุบัน สำหรับชุมชนบ้านหนองหัวยางในเรื่องของประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผนปฏิบัติที่กระทำสืบต่อกันมา มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การคมนาคม ระบบข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีสมัยใหม่ การศึกษา

งานประเพณีประจำปีที่มีการจัดกิจกรรม การเล่น มหรสพที่เด่นชัดและถือปฏิบัติกันมา จากอดีตจนถึงปัจจุบันก็คือ งานกีฬาประเพณีวันออกพรรษา และวันสงกรานต์ ซึ่งจะจัดรวมกัน เป็นของกลุ่มตำบลท่าทองโดยหมุนเวียนกันจัดงานใน 4 วัดของตำบลท่าทองคือ วัดจุฬามณี วัดสว่างอารมณ์ วัดหนองหัวยาง วัดทุ่งนาง โดยในวันกีฬาประเพณีวันออกพรรษาจะมีการแข่งขัน กีฬากระหว่งหมู่บ้าน การเล่น ซึ่งชาวบ้านจะให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดีทุก หมู่บ้าน ในวันสงกรานต์จะมีการรณรงค์นำคำหัวผู้สูงอายุของหมู่บ้าน สำหรับประเพณีอื่นๆที่สำคัญ ได้แก่

ประเพณีการแต่งงาน ในอดีตชาวบ้านนิยมแต่งงานกับบุคคลภายในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียงโดยพากันไป (หนีตาม) หลังจากพากันไปแล้วประมาณ 3-7 วันหรือบางคู่ประมาณหนึ่ง เดือนจึงกลับมาขอขมา ทำพิธีผูกข้อมือเนื่องจากชาวบ้านมีฐานะยากจนไม่มีเงินค่าสินสอดไปสู่ขอ ในเรื่องของการพากันไปนั้นชาวบ้านไม่ถือว่าเป็นเรื่องเลื่อมเลียม ต่อมาเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น ชาวบ้านได้มีโอกาสพบปะกับบุคคลชุมชนอื่นซึ่งอาจจะเป็นการพบกันโดยการไปทำงานนอก ชุมชนหรือการไปศึกษาต่อทำให้มี การแต่งงานกับบุคคลนอกชุมชน ประเพณีการแต่งงานเริ่มมี การสู่ขอ การจัดเลี้ยงโต๊ะจีน การแจกการ์ด อันเนื่องมาจากการมีฐานะที่ดีขึ้นและการรับเอา วัฒนธรรมเมืองเข้ามาแต่ยังมีจำนวนน้อยอยู่ สำหรับในเรื่องของการพากันไปยังมี ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ประเพณีการบวช ในชุมชนบ้านหนองหัวยางผู้ชายที่มีอายุครบบวชจะต้องบวชตาม ประเพณีโดยจะ去做พิธีเข้าโบสถ์ที่วัดในหมู่บ้านใกล้เคียงเนื่องจากวัดหนองหัวยางยัง ไม่ได้ตัด ลูกนิมิต การบวชจะจัดง่ายๆ ไม่มีการจัดมหรสพฉลองใหญ่โตเพราะชาวบ้านยังมีฐานะยากจน จะเห็นได้จากการร่วมทำบุญชาวบ้านจะใส่ซองร่วมทำบุญด้วยจำนวนเงินประมาณ 20 -50 บาท

ในเรื่องของงานศพ ในชุมชนบ้านหนองหัวยางมีทั้งการนำศพไปไว้ที่วัดและที่บ้านแต่ ส่วนใหญ่จะนำไปไว้ที่วัดเพราะที่บ้านจะคับแคบ การตั้งศพจะตั้งไว้ประมาณ 1-3 วันแล้วแต่ฐานะ ทางเศรษฐกิจหลังจากนั้นจะเผา ในการเผาศพจะเผาได้ทุกวันยกเว้นวันสุกัรโดยไม่ทราบเหตุผลแต่ ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันวัฒนธรรมจากความเจริญของระบบสื่อสาร ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การคมนาคม การศึกษาตลอดจนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ชุมชนบ้านหนองหัวยางเอง ย่อมได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของสังคมเมืองมากขึ้นเพราะการคมนาคมติดต่อสัมพันธ์กับ สังคมเมืองสะดวกสบายและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เจริญแล้วโดยผ่านกระบวนการการ สื่อสารมวลชนเช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หอกระจายข่าว เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านได้พบ เห็นสิ่งแปลกใหม่เป็นประจำ การติดต่อซื้อขายระหว่างชาวบ้านและพ่อค้าในเมืองก็มีอิทธิพลไม่ น้อยต่อแนวคิดทางการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตลอดจนลักษณะของการเปลี่ยนแปลงโดยรับเอา วัฒนธรรมของสังคมเมืองในด้านความสะดวกสบายในครัวเรือนก็ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็น อยู่ของชาวบ้านหนองหัวยางเช่น การจ้างแรงงานแทนการพึ่งพาอาศัยกัน วัฒนธรรมการ แต่งกายของหนุ่มสาว มีการนุ่งยีนส์ สาวเริ่มมีการแต่งหน้าทาปาก การใช้รถจักรยาน จักรยานยนต์ แทนการเดินการใช้เกวียน การปลูกบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากบ้านไม้ใต้ถุนสูง หลังคามุงหญ้าคามมาเป็นมุงด้วยสังกะสี และในปัจจุบันเริ่มมีการปลูกบ้านโดยใช้คอนกรีต การเปลี่ยนแปลงโดยการรับเอาวัฒนธรรมของสังคมเมืองเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น พัดลม ตู้เย็น โทรทัศน์ ฯลฯ เป็นค่านิยมที่เกิดจากการเลียนแบบอย่างความสะดวกสบายของ คนในเมืองหลังจากมีไฟฟ้าใช้กันภายในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมในเรื่องของภาษาพูดใน การติดต่อระหว่างคนในชุมชนโดยใช้ภาษาถิ่นและใช้ภาษากลางกับการติดต่อกับคนนอกชุมชน รวมทั้งลักษณะการบริโภคอาหารก็เป็นแบบเมืองมากขึ้นมีการใช้ช้อนในการรับประทานอาหาร แทนการใช้มือ มีการปรุงอาหารโดยใช้ผงชูรสและเริ่มมีการบริโภคอาหารสำเร็จรูปเพิ่มมากขึ้น หลังจากที่มียี่ห้อในหมู่บ้าน มีรถเร่อาหารเข้ามาในหมู่บ้าน การบริโภคอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ ลดน้อยลงเนื่องมาจากการณรงค์ของกระทรวงสาธารณสุขผ่านสื่อทงวิทยุ โทรทัศน์ และ เจ้าหน้าที่จากสถานีอนามัย สำหรับวัฒนธรรมการพึ่งพาญาติพี่น้องยังมีอยู่สูงจะเห็นได้จากการ ไปช่วยงานเวลามีพิธีกรรม การดูแลเวลาเจ็บป่วย รวมทั้งการให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส

ส่วนทัศนคติของชาวบ้านต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้จากการสอบถามความคิดเห็นพบว่ามี ความพอใจต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากการที่มีการพัฒนาถนนเข้าสู่หมู่บ้านทำให้การติดต่อสัมพันธ์ ระหว่างเพื่อนบ้านใกล้ชิดและสะดวกสบายขึ้น และเมื่อการคมนาคมสะดวกสบายการสัญจรไป มาระหว่างหมู่บ้านและเมืองมีความถี่มากขึ้นจนทำให้เกิดการเลียนแบบและนำมาประพดปฏิบัติจึง อาจกล่าวได้ว่าความเจริญแบบเมือง ระบบการสื่อสารมวลชน การศึกษาตลอดจนสิ่งสาธารณูปโภค การคมนาคมที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมซึ่งเข้ามามีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในชุมชนบ้านหนองหัวยาง

2.1.7 บทบาทของผู้นำชุมชน

ผู้นำในชุมชนบ้านหนองหัวยางประกอบด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม และสมาชิกสภาอบต. ซึ่งมีบทบาทต่าง ๆ กันที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

เป็นนโยบายที่จัดขึ้นโดยกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีจุดประสงค์ให้สามารถขยายบริการสาธารณสุขได้ครอบคลุมประชาชนในชนบทได้มากยิ่งขึ้น และเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของชุมชน โดยมีหน้าที่สำคัญคือ ประสานงานกับอนามัยประจำตำบลในการเก็บรวบรวมข้อมูล จปฐ. เช่น การชักนำทารกแรกเกิดสำรวจการเกิด ตาย ย้ายถิ่น การให้วัคซีนเด็ก รวบรวมรายชื่อผู้สูงอายุ(60ปีขึ้นไป)เพื่อทำบัตรรับบริการรักษาฟรี ส่งเสริมการกำจัดขยะมูลฝอย มูลสัตว์ การจัดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ เป็นต้น

จากบทบาทหน้าที่ของอสม. ก่อให้เกิดการดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน ร่วมกันแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสาธารณสุขภายในชุมชนได้อย่างทั่วถึง ปัจจุบันบ้านหนองหัวยางมี อสม. 13 คน ความสัมพันธ์ที่มีกับชุมชนยังคงเป็นไปในลักษณะของการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากอนามัยตำบล และเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่มาติดต่อกับชุมชน

ผู้ใหญ่บ้าน

มีบทบาทเกี่ยวกับการปกครองส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นการแบ่งอำนาจทางการเมืองการปกครองโดยรัฐ มีหน้าที่ที่สำคัญ คือ รักษาความสงบสุขและป้องกันทุกข์ภัยของลูกบ้าน ทำบัญชีสำมะโนครัวในหมู่บ้าน บำรุงส่งเสริมอาชีพของลูกบ้าน ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น พัฒนาชุมชน เกษตรตำบล สาธารณสุขตำบล เป็นต้น

ผู้ใหญ่บ้านของชุมชนบ้านหนองหัวยาง มีการเปลี่ยนแปลงไปตามระบอบประชาธิปไตย คือ ได้รับการเลือกตั้งจากลูกบ้านแล้วทางราชการจะออกหนังสือแต่งตั้งไว้เป็นหลักฐาน การดำรงตำแหน่งนั้นจะหมดวาระเมื่อมีอายุครบ 60 ปี (สำหรับผู้ที่เริ่มรับตำแหน่งตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 จะหมดวาระเมื่อดำรงตำแหน่งได้ 5 ปี ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันเริ่มรับตำแหน่งในปี พ.ศ.2534 จึงหมดวาระเมื่อมีอายุครบ 60 ปี)

การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านนั้นจะทำงานร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยคณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับ การปกครอง และรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน กิจกรรมเกี่ยวกับความอาญาและความแพ่ง การพัฒนาหมู่บ้านและส่งเสริมอาชีพรวมทั้งการพัฒนาที่ดิน การคลัง การสาธารณสุข การศึกษาและวัฒนธรรม การสวัสดิการและสังคม และกิจการอื่นๆ ที่คณะกรรมการหมู่บ้านพิจารณาเห็นว่าจำเป็น เมื่อ

ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการร่วมประชุมและมีมติใด ๆ ก็นำมตินั้นเสนอต่อสภาตำบล (ปัจจุบันสภาตำบลได้ถูกยกเลิก เนื่องจากมีการกระจายอำนาจทางการปกครองในส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบล)

บทบาทของผู้ใหญ่บ้านนั้นส่วนมากเป็นการนำนโยบายของรัฐมาสู่ชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้านในชุมชน เช่น บทบาทในการพัฒนาชุมชนได้ก่อให้เกิดเส้นทางคมนาคมในชุมชนหนองห้วยยางที่เริ่มต้นจากทางเดินเกวียน ทางลูกรัง จนกระทั่งเป็นทางลาดยาง หน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านคือ กำหนดแนวทาง ดำเนินการขอใบอนุญาตตัดเส้นทาง ตัดต้นไม้กิ่งไม้ ชี้แจงให้ลูกบ้านร่วมมือกันในการพัฒนาเส้นทาง และของบประมาณจากส่วนกลาง โครงการต่าง ๆ ที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการดำเนินการ เช่น การโอนโครงการถนนสายหนองห้วยยาง – บางแก้วให้กับรพช. ในเดือนเมษายน พ.ศ.2536 โครงการน้ำปะปาและโครงการเงินกองทุนฯ ในเดือนกันยายน พ.ศ.2536 ดำเนินการขออนุญาตในหมู่บ้าน ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2536 โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน พ.ศ.2538 ลอกคลองบึงขวาง พ.ศ.2538 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พ.ศ.2540 ขุดลอกคลองจากหนองตลิ่งชันไปตามลำคลองอ้ายแง่ง ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2541

บทบาทในการส่งเสริมอาชีพ ในอดีตชุมชนบ้านหนองห้วยยางมีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ จัดสอนอาชีพเสริมให้แก่กลุ่มแม่บ้าน เช่น การทำหมพู่่านหางจระเข้ หลังจากทีชุมชนบ้านหนองห้วยยางเปลี่ยนแปลงการเกษตรจากการปลูกอ้อยมาเป็นการทำนา (ประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา) ผู้ใหญ่บ้านได้ดำเนินการติดต่อกับทางเกษตรตำบล มาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำนา และสนับสนุนเกี่ยวกับเงินทุน ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจตกต่ำจึงได้มีโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนขึ้น ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับพัฒนาชุมชน โดยการจัดตั้งกองทุนเพื่อการประกอบอาชีพระยะสั้น เช่นการเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจะประสบความสำเร็จเพียงใดขึ้นอยู่กับบุคลิกของผู้ใหญ่บ้าน ในอดีตผู้ใหญ่บ้านของบ้านหนองห้วยยางสามารถก่อให้เกิดแรงศรัทธาในชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับลูกบ้าน และมีความเป็นผู้เฒ่า (เช่น ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า ผู้ใหญ่บ้านมีความเด็ดขาด ฉะฉาน พูดเสียงดังฟังชัด) สำหรับผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันไม่สามารถก่อให้เกิดการร่วมมือกันในหมู่บ้าน รวมทั้งไม่สามารถส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดีของชุมชนต่อการดำเนินการของคณะกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้ความใกล้ชิดของผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้านน้อยลง ประกอบกับลูกบ้านไม่ได้อยู่ในชุมชนตลอดเวลา เนื่องจากต้องเดินทางไปทำงานนอกชุมชน สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ซึ่งทำให้ลูกบ้านสนใจกับการหารายได้เข้าครัวเรือนมากกว่ากิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่นการเรียกประชุม

หมู่บ้าน ไม่สามารถรวมลูกบ้านได้ทั้งหมด ซึ่งทำให้ลูกบ้านไม่เข้าใจการดำเนินงานของผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านและทำให้เกิดความแตกแยกทางความคิดในชุมชน

หัวหน้าคุ้ม

ชุมชนบ้านหนองหัวยางได้มีการจัดแบ่งคุ้มบ้านเป็น 7 คุ้ม แต่ละคุ้มจะมีหัวหน้าคุ้มเป็นผู้ดูแลชาวบ้าน ซึ่งจะมีหน้าที่ในทางการปกครอง ดูแลทุกข์สุขภายในคุ้ม จัดทำสำมะโนครัว และร่วมประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ

หัวหน้าคุ้มจะมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก และเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจเนื่องจากอยู่ในบริเวณบ้านใกล้ ๆ กัน เมื่อมีความทุกข์หรือสุข มีปัญหาใด ๆ ชาวบ้านสามารถปรึกษาได้ก่อนที่จะแจ้งแก่ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นการลดภาระของผู้ใหญ่บ้านได้ส่วนหนึ่ง

สมาชิกสภา อบต. ประจำหมู่บ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการกระจายอำนาจทางการปกครองมาสู่ท้องถิ่นมีหน้าที่ในการก่อสร้างซ่อมแซมถนน ดูแลแม่น้ำ คูคลอง จัดหาน้ำกิน น้ำใช้และน้ำเพื่อการเกษตร รักษาความสะอาดถนนและเก็บขยะมูลฝอย ป้องกันและระงับโรคติดต่อ จัดให้มีสายไฟฟ้า แสงสว่าง ช่วยเหลือดูแลผู้ได้รับความเดือดร้อนจากน้ำท่วม ฝนแล้ง ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม การพัฒนาสตรี เด็ก คนชรา คนพิการ ส่งเสริมการกีฬา สถานพักผ่อนหย่อนใจคุ้มครองการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบล เริ่มตั้งแต่ 29 เมษายน พศ.2539 โดยในแต่ละหมู่บ้านจะต้องมีสมาชิกสภา อบต. หมู่ละ 2 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้งของชุมชน ทำหน้าที่สำรวจความต้องการหรือความเดือดร้อนของชุมชน แล้วเขียนโครงการพัฒนาส่งฝ่ายบริหาร อบต. เพื่อ อบต.ดำเนินการรวบรวมข้อมูลแล้วจัดทำเป็นร่างแผนพัฒนาของแต่ละปี หลังจากนั้นจะนำเสนอต่อสภา อบต. เพื่อขออนุมัติดำเนินโครงการ งบประมาณดำเนินโครงการนั้นอยู่ที่ อบต. เนื่องจากภาษีอากร และค่าธรรมเนียมต่างๆของตำบลจะรวมเข้าเป็นงบประมาณของ อบต.

ชุมชนบ้านหนองหัวยางมีสมาชิกสภา อบต.จำนวน 2 คนได้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ โครงการที่ได้นำเสนอต่อสภา อบต. ส่วนมากจะเป็นงานพัฒนาในระดับโครงสร้างพื้นฐาน(การซ่อมแซมถนน) เช่นการซ่อมแซมปรับปรุงถนนลูกรัง ในช่วง ตุลาคม 2539 จนถึงกันยายน 2540 โดยได้ปรับปรุงถนนลูกรังจนถึงบ้านของบุคคลต่างๆในชุมชนรวม 9 เส้นทาง (แหล่งงบประมาณ คือรายได้ของ อบต.) และปรับปรุงถนนลูกรังจากคลองอ้ายแงงถึงหนองกลิ้งชัน (แหล่งงบประมาณคืองบ ส.ส.) สำหรับการสร้างสะพานคอนกรีตหลังวัดหนองหัวยาง การปรับปรุงติดตั้งอุปกรณ์และซ่อมแซมไฟฟ้าสาธารณะ การขุดลอกคลอง

การจัดซื้อที่ดินสำหรับทิ้งขยะมูลฝอย การปลูกป่าชุมชน การส่งเสริมกลุ่มอาชีพเลี้ยงสัตว์น้ำ การปลูกไม้ผลฯจะดำเนินในช่วงปีงบประมาณ 2542 จากโครงการต่างๆ ที่สมาชิกรัฐสภา อบต. ประจําหมู่บ้านได้นำเสนอต่อสภาและดำเนินการในชุมชนจะเห็นได้ว่าในช่วงแรกๆของการปฏิบัติงานนั้นจะเป็นงานที่เกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับงานด้านอื่นๆนั้นยังอยู่ภายใต้การรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น เช่น สาธารณสุขตำบล พัฒนาชุมชน ในปัจจุบันนี้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในชุมชนได้ทำงานประสานกันมากขึ้น แผนงานของอบต.จึงเริ่มครอบคลุมตามหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ความสัมพันธ์ของสมาชิกรัฐสภา อบต.ประจําหมู่บ้านกับชุมชนเป็นไปด้วยดีเนื่องจากสมาชิกรัฐสภา อบต.ทั้ง 2 คน ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนอื่นด้วยคือ เป็น อสม. ประจําหมู่บ้าน และเป็นกรรมการศึกษาจึงมีโอกาสดำเนินการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหลายๆเรื่องซึ่งส่งผลให้เกิดการยอมรับและเชื่อถือจากชาวบ้านจากบทบาทและหน้าที่ของผู้มาชุมชน ส่งผลให้ชุมชนบ้านหนองหัวยางมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในหลายๆด้าน เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาด้านอาชีพ และการพัฒนาในทางสาธารณสุข เป็นต้น

2.1.8 โครงสร้างทางอันทนการ

การพักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านหนองหัวยางก็เหมือนชาวบ้านอื่น ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก มีทั้งการพักผ่อนสนุกสนานกับงานบุญประเพณี ตามฤดูกาล การพักผ่อนที่มากับความเจริญของหมู่บ้าน การพักผ่อนนอกหมู่บ้าน ตลอดทั้งปีชาวบ้านจะทำงานกันอย่างจริงจัง นอกเหนือจากงานหลักคือ การทำนา การทำอาชีพรองและอาชีพเสริม และเป็นธรรมดาเมื่อทำงานหนักมาตลอดปี ย่อมต้องมีเวลาสำหรับพักผ่อนบ้าง การพักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านสามารถพิจารณาได้ดังนี้

1. การพักผ่อนหย่อนใจกับงานบุญตามประเพณีในหมู่บ้าน เช่น งานวันสงกรานต์ ก็จะมีการเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน มีการเล่นตาบึง มีการรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน
2. งานบุญกฐิน หรืองานบุญผ้าป่าก็นับว่าสร้างความสนุกสนานให้กับชาวบ้านไม่น้อย เพราะจะมีการฉลองกฐิน ผ้าป่า โดยมีมหรสพ ภาพยนตร์ มาให้ดูให้ฟัง เป็นประจําทุกปี ซึ่งก็เป็นโอกาสหนึ่งที่ชาวบ้านจะได้พักผ่อนกันอย่างแท้จริง
3. การฟังวิทยุ ชาวบ้านหนองหัวยางมีวิทยุกันแทบทุกครัวเรือน เพราะสะดวกในการที่จะนำติดตัวไปฟังตามไร่นา และราคาก็ไม่แพงเมื่อเทียบกับมากเท่ากับเครื่องใช้ชนิดอื่น
4. การดูโทรทัศน์ ชาวบ้านเริ่มมีโทรทัศน์เพื่อพักผ่อนหย่อนใจหลังเสร็จงานประจำวันเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2530 เมื่อได้ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านนิยมซื้อโทรทัศน์กันมากเพราะมีค่านิยม

ว่าบ้านที่มีโทรทัศน์เป็นบ้านที่มีฐานะและมีหน้าตา ตลอดจนสามารถรับชมรายการต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น ภาพยนตร์ ละคร มวย เพลง และเกมโชว์ต่าง ๆ

5. การดูภาพยนตร์ การฉายหนังในหมู่บ้านมักจะเข้ามาเมื่อมีงานงานบุญประเพณีใหญ่ ๆ หรือ การทำบุญรื้อบ้าน ส่วนใหญ่จะทำกับเจ้าภาพที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี

6. การดื่มเหล้า การดื่มเหล้าถือเป็นเรื่องธรรมดาของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นงานรื่นเริงงานเทศกาลต่าง ๆ หรือไม่มีชาวบ้านก็มักจะหาโอกาสชวนกันดื่มเหล้าเพื่อเป็นการสังสรรค์กันจะได้สนุกสนานเฮฮา กัน จากคำบอกเล่าของชาวบ้านจะดื่มเหล้ากินกันเอง และมักจะไปดื่มกันที่ทุ่งนา เหล้าที่กินส่วนมากจะเป็นเหล้า 40 ดีกรี

7. การพักผ่อนหย่อนใจนอกหมู่บ้าน ก็คือการไปเที่ยวงานบุญต่างหมู่บ้าน การไปเที่ยวงานบุญต่างหมู่บ้านนั้นเป็นการแลกเปลี่ยนการเที่ยวระหว่างหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมักจะหาวันจัดงานที่ไม่ตรงกัน เพื่อให้โอกาสคนในหมู่บ้านหนึ่งได้ไปเที่ยวอีกหมู่บ้านหนึ่ง งานบุญต่างหมู่บ้านมักจะเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งชาวบ้านรู้จักคุ้นเคยรวมทั้งมีญาติมิตรที่ไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ

8. การเล่นกีฬา ของเยาวชนในหมู่บ้าน เด็กวัยรุ่นจะเล่นกีฬาฟุตบอล กันที่สนามในวัดหนองหัวยาง และสนามของโรงเรียนหนองหัวยาง

ภาพประกอบ 41 การร่วมแข่งขันกีฬาในวันออกพรรษา

ภาพประกอบ 42 งานบุญกฐิน

ภาพประกอบ 43 การเล่นฟุตบอลช่วงเย็นที่บริเวณโรงเรียน

2.2 โรงเรียน : การเปลี่ยนแปลง

2.2.1 ประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง

ภาพประกอบ 44 โรงเรียนบ้านหนองห้วยยาง

เดิมโรงเรียนบ้านหนองห้วยยางตั้งอยู่บริเวณเดียวกับวัด ต่อมาวัดได้ย้ายไปสร้างที่ฝั่งตรง กันข้าม ซึ่งเป็นที่ตั้งในปัจจุบัน แต่เนื่องจากหมู่บ้านมีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงต้องแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน โดยใช้ลำคลองธรรมชาติเป็นแนวแบ่งเขตระหว่างหมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 9 ปัจจุบันโรงเรียนจึงตั้งอยู่ในหมู่ที่ 9 ที่ตั้งของโรงเรียนติดกับคลองอีแมว

โรงเรียนบ้านหนองห้วยยาง มีพื้นที่ 5 ไร่ 2 งาน พื้นที่มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมขาตรง ทิศตะวันออกติดถนน ทิศตะวันตก ทิศเหนือ และทิศใต้ ติดลำคลองสาธารณะ

โรงเรียนได้พื้นที่ มาโดยการบริจาคของประชาชน ซึ่งทำการเปิดการเรียนการสอนเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2497 มีนายใหญ่ อิ่มอ่อง เป็นครูใหญ่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ได้งบประมาณสร้างอาคารชั่วคราว 4 ห้องเรียน และมีการขยายโรงเรียนมาเรื่อย ๆ เดิมเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 ต่อมาขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 6 ปี มีการเปิดสอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เป็นครั้งแรก พ.ศ. 2521 มีการตัดแปลงอาคารศาลาวัดเป็นอาคารชั่วคราว มีบ้านพักครูจำนวน 1 หลัง ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ได้ต่อเติมอาคาร 3 ห้องเรียน ส้วม 1 หลัง 2 ที่นั่ง สถานีอนามัยสร้างถึงกับน้ำฝนจำนวน 3 ถัง มีการปรับปรุงพื้นที่และถนนในบริเวณโรงเรียน โดยความร่วมมือของคณะกรรมการการศึกษา ประชาชน และครูในโรงเรียน มีการต่อเติมอาคารเรียนอีก 2 หลัง ให้เชื่อมต่อกันโดยจัดสร้างเป็นห้องสมุด โรงเรียนจัดสร้างอาคารชั่วคราวใช้เป็นห้องเรียนชั้นเด็กเล็กและห้องครัว โดยอาศัยแรงงานจากคณะกรรมการการศึกษาและประชาชน นอกจากนั้นได้ติดตั้งไฟฟ้า และน้ำประปาภายในบริเวณโรงเรียน ซึ่งใช้เงินที่ทางคณะครูในโรงเรียนร่วมกันจัดหาเงินมาเอง โดยไม่ต้องอาศัยเงินงบประมาณของรัฐบาล และเมื่อ พ.ศ. 2530 ได้จัดสร้างอาคารเอนกประสงค์ 1 หลัง จัดสร้างประตูฟุตบอล จำนวน 1 คู่ และสร้างฐานพระพุทธรูปบริเวณหน้าเสาธง รวมทั้งป้ายโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียนและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดซื้อเครื่องขยายเสียงและสิ่งอื่น ๆ อีกมากมาย ในปี พ.ศ. 2540 โรงเรียนบ้านหนองห้วยยางได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา และได้รับงบประมาณจัดตั้งห้องวิทยาศาสตร์ ห้องคอมพิวเตอร์ และห้องปฏิบัติการทางภาษาพร้อมวัสดุอุปกรณ์ ประจำห้อง

โรงเรียนบ้านหนองห้วยยาง มีครูใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมทั้งสิ้น 5 คน คือ

1. นายใหญ่ อิ่มอ่อง
2. นายเคชา สุขกล่อม
3. นายไพโรจน์ ผิวงาม
4. นายเชาวรัตน์ คล้ายสอน
5. นายลำยอง เว็นไพร

ซึ่งมาดำรงตำแหน่งในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2534 ปัจจุบันโรงเรียนบ้านหนองห้วยยางมีครูทั้งสิ้น 11 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 8 คน นักการภารโรง 1 คน นักเรียนจำนวน 182 คน แยกเป็นนักเรียนชาย 88 คน นักเรียนหญิง 94 คน ครูโดยส่วนใหญ่จะมีบ้านพักในตัวจังหวัดพิษณุโลก และมีครูหญิง 1 คน ที่ไม่ได้มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก เป็นคนในจังหวัดทางภาคใต้ มีสามีทำงานในบริษัทไทยเซลล์ ซึ่งเป็นครูที่มีบทบาทในการจัดหาทุนให้กับนักเรียนที่ยากจนในโรงเรียนเกือบทุกปี

ความสัมพันธ์ของครูในโรงเรียนบ้านหนองหัวยาง จะเป็นการพึ่งพาอาศัยกัน โดยสังเกตได้จากการช่วยกันหาของใช้ที่จำเป็นให้กับโรงเรียน ซึ่งมาจากการยินดีเสียสละเงินส่วนตัวของคนที่ได้รับการเลื่อนขั้นเงินเดือน 2 ขั้น หรือขั้นครึ่ง เพื่อเป็นทุนสมทบในการจัดซื้ออุปกรณ์ของโรงเรียนที่ยังขาด เช่น กาดัมน้ำ หม้อหุงข้าว เครื่องโรเนียวเอกสาร โทรทัศน์ พัดลม โดยไม่ได้มีกฎหรือข้อบังคับใด ๆ และ นอกจากนี้รายได้ส่วนหนึ่งที่ครูและนักเรียนในโรงเรียนร่วมกันหา คือ การเรียไร่ข้าวเปลือกจากชาวบ้านในหมู่บ้านแล้วนำไปขายให้กับโรงสี เพื่อนำเงินมาเป็นทุนในการจัดซื้ออุปกรณ์ที่ยังขาดของโรงเรียน หรือสมทบกับเงินของทางราชการ เพื่อโครงการอาหารกลางวัน ทุนการศึกษา และอุปกรณ์การเรียนการสอน

ในส่วนของโครงการอาหารกลางวัน ในระยะแรก ๆ มอบหมายให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นผู้รับเหมาทำกับข้าวกลางวันให้กับนักเรียน แต่ต่อมามีปัญหาในเรื่องของคุณค่าจากอาหารที่เด็กได้รับและปริมาณอาหารไม่เพียงพอ เนื่องจากในส่วนของเงินจากโครงการที่ชาว บ้านรับเหมาเป็นรายวันไปนั้น รวมเป็นค่าแรงด้วยจึงทำให้ส่วนที่จะเหลือเป็นค่าอาหารน้อยลง จึงเปลี่ยนให้ครูในโรงเรียนเป็นเวรจัดทำอาหารให้นักเรียนวันละ 2 คน ในส่วนของข้าวจะให้นักเรียนนำมาเอง แต่ถ้านักเรียนคนใดยากจนไม่มีข้าวกลางวัน ครูจะชี้แจงให้นักเรียนในชั้นเอื้อเฟื้อกับเพื่อน โดยการตกแต่งแบ่งให้คนละ 1 ช้อน

ภาพประกอบ 46 การจัดโครงการอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน

นักเรียนส่วนใหญ่ในโรงเรียนเป็นนักเรียนที่ยากจน นอกจากจะมีปัญหาในเรื่องของอาหารกลางวัน ยังส่งผลไปถึงการเข้าศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาที่สูงขึ้นด้วย ในระยะแรก ๆ จำนวนนักเรียนที่เรียนจบจากโรงเรียนบ้านหนองหัวยาง ซึ่งจะไปทำการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา มีอยู่น้อย เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ค่านิยมของผู้ปกครองในสมัยก่อนเห็นว่าเมื่อบุตรหลานไปเรียนต่อในระดับมัศึกษามักจะมีสิ่งไม่ดีติดกลับมา นั่นคือ การติดยาเสพติด เกเร ไม่ยอมช่วยงานบ้าน เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้ปกครองไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อ คือ นักเรียนที่เรียนต่อแล้วมีการออกกลางคัน เนื่องจากผู้ปกครองไม่มีเงินส่ง ครูจากโรงเรียนมัธยมศึกษาวัดท่าทอง และครูโรงเรียนบ้านหนองหัวยาง จึงได้ร่วมกันแก้ปัญหานี้โดยครูโรงเรียนมัธยมศึกษาจะมานะแนะแนวการเรียนต่อและร่วมกันจัดหาทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่ยากจนด้วย และประสานกับคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งเป็นชาวบ้านหนองหัวยางให้ชี้แจง ให้คำแนะนำกับผู้ปกครองเด็กในการส่งบุตรหลานเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา

ภาพประกอบ 47 การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน

การเดินทางมาเรียนของนักเรียนบ้านหนองหัวยางเมื่อก่อนจะเดินมาเรียน ต่อมานักเรียนส่วนใหญ่ใช้จักรยานมาโรงเรียน สำหรับนักเรียนที่ไปเรียนต่อโรงเรียนวัดท่าทอง จะมีรถรับส่งซึ่งเป็นรถของชาวบ้าน โดยนักเรียนจะเสียค่ารถเป็นรายเดือน ประมาณเดือนละ 150 - 200 บาท นอกจากนี้โรงเรียนบ้านหนองหัวยาง ยังประสบปัญหาห้องเรียนไม่เพียงพอ การเรียนการสอนในปัจจุบันต้องใช้ห้องเรียนสลับกันเรียนเป็นรายชั่วโมง เนื่องจากโรงเรียนบ้านหนองหัวยางเข้าโครงการโรงเรียนปฏิรูปจึงจำเป็นต้องจัดสรรห้องเรียนที่เคยมีอยู่พอดีกับชั้นเรียน ให้เป็นห้องปฏิบัติการทางภาษา และห้องคอมพิวเตอร์ จึงทำให้ห้องเรียนไม่เพียงพอ

การเปลี่ยนแปลงของสถาบันการศึกษา

การศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญในท้องถิ่นชนบท การพัฒนาท้องถิ่นชนบทจะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนชนบทเป็นปัจจัยสำคัญ การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพของคน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนส่วนรวม ทุกหมู่บ้านต่างก็ต้องการให้มีสถาบันการศึกษาในหมู่บ้านของตนเอง โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือการศึกษาภาคบังคับ

สถาบันการศึกษาของชาวบ้านหนองหัวยาง มีลักษณะคล้ายคลึงกับชาวชนบททั่วไปของจังหวัดในภาคเหนือตอนล่าง คือส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชาวบ้านในสมัยก่อนไม่นิยมเรียนหนังสือ อาจจะเนื่องมาจากการประกอบอาชีพในสมัยก่อนต้องอาศัยแรงงานคน พ่อแม่จึงไม่ให้เด็กมาโรงเรียนเพราะต้องการให้ช่วยทำงานอยู่ที่บ้านมากกว่า แต่ปัจจุบันเมื่อได้มีการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาใช้ ทำให้การทำนา หรือการประกอบอาชีพมีความสะดวกมากขึ้น ไม่ต้องอาศัยแรงงานคนเหมือนแต่ก่อน ทำให้เด็กๆ มีโอกาสมาโรงเรียนมากขึ้น และโรงเรียนในปัจจุบันนี้มีความพร้อมทั้งทางด้านสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ต่าง ๆ มากกว่าโรงเรียนในอดีต นักเรียนมีโอกาสในการเรียนรู้มากขึ้น

2.2.2 บทบาทผู้นำโรงเรียน

ชุมชนบ้านหนองหัวยางมีโรงเรียน หนึ่งแห่ง คือโรงเรียนบ้านหนองหัวยาง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ชุมชนส่งลูกหลานเข้าไปศึกษา เดิมสถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ในเขตหมู่ 7 แต่เมื่อ ปี พ.ศ.2538 ได้มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่โรงเรียนจึงอยู่ในเขตหมู่ 9

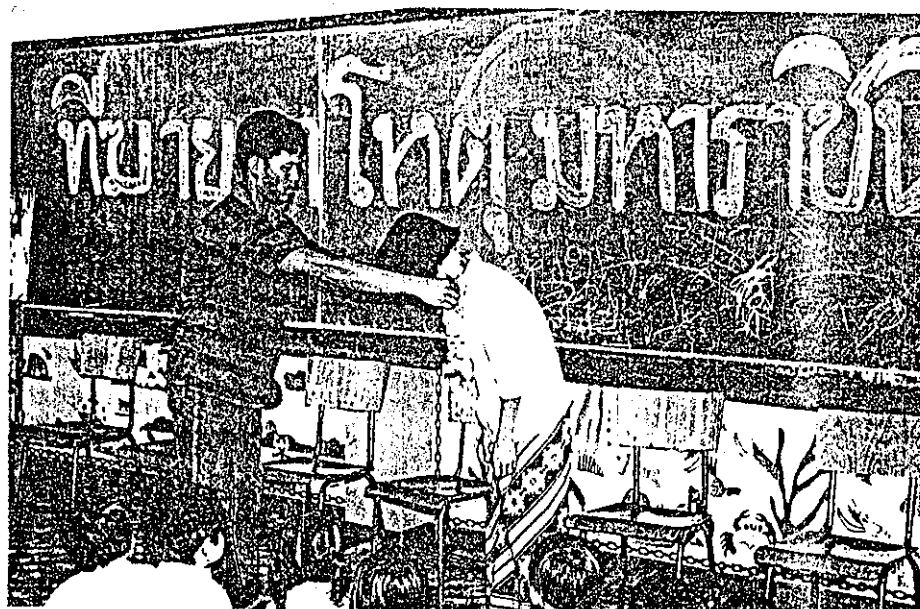
โรงเรียนบ้านหนองหัวยาง มีอาจารย์ใหญ่เข้ามาดำรงตำแหน่งทั้งหมด 5 คน บทบาทของอาจารย์ใหญ่นั้นเป็นไปตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐ คือเป็นผู้บริหารโรงเรียน อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนของครู จัดการและดูแลให้ครูปฏิบัติหน้าที่ ติดต่oprสาน

งานกับหน่วยงานต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาที่ประกอบด้วยคณะครูและตัวแทนจากชุมชน

อาจารย์ใหญ่ในอดีตและปัจจุบันมีบุคลิกภาพต่าง ๆ กันไป ซึ่งส่งผลต่อการยอมรับของชุมชน อาจารย์ใหญ่บางท่านมีความใกล้ชิดกับชุมชนเป็นอย่างดี (ดังเช่น ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า คุณครูดีไม่งอกับชาวบ้าน) เมื่อขอความร่วมมือจากชุมชน ก็ได้รับการตอบสนองอย่างดี สำหรับอาจารย์ใหญ่ที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนน้อยก็ได้รับความร่วมมือน้อยตามไปด้วย

บทบาทของอาจารย์ใหญ่ที่นอกเหนือจากการเป็นผู้บริหารแล้ว ยังดำเนินการเกี่ยวกับการจัดหาทุนการศึกษาแก่เด็ก ให้ความสะดวกแก่หน่วยงานต่าง ๆ ในการใช้สถานที่เมื่อหน่วยงานต่าง ๆ ต้องการเผยแพร่ข้อมูลแก่ชุมชน ให้ยืมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดงานของชุมชน เช่น เครื่องเสียง โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

จากบทบาทของผู้นำโรงเรียนนั้นเป็นการปฏิบัติ ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาล และการช่วยเหลือสนับสนุนชุมชน ทำให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนอยู่เสมอ แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ชาวบ้านมุ่งไปที่การหารายได้เข้าครัวเรือน เมื่อทางโรงเรียนจัดกิจกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านจะไม่ได้เข้าไปร่วมอย่างเต็มที่ ดังเช่นกิจกรรมวันแม่ ที่ต้องเลิกการจัดเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา ส่วนกิจกรรมที่ยังคงจัดเสมอมา คือ การทำบุญวันไหว้ครู และ การจัดกิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม

ภาพประกอบ 48 กิจกรรมวันแม่ เมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา

ภาพประกอบ 49 กิจกรรมวันไหว้ครู

ภาพประกอบ 50 กิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม

2.3 วัด : การเปลี่ยนแปลง

2.3.1 ประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง

ศาสนาเป็นสถาบันที่เป็นศูนย์รวมของชาวชนบท มีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจความเป็นอยู่และความสามัคคีของชาวชนบทเป็นอย่างยิ่ง มีบรรทัดฐานในการปฏิบัติตลอดจนเป็นที่รวมแห่งความเชื่อทางพุทธศาสนา ชาวบ้านหนองหัวยางนับถือศาสนาพุทธมีสถาบันทางศาสนาที่สำคัญคือ วัดหนองหัวยาง

ภาพประกอบ 51 วัดหนองหัวยาง

วัดหนองหัวยาง เดิมตั้งอยู่บริเวณเดียวกับโรงเรียนบ้านหนองหัวยาง อยู่ใกล้ๆ คลองอีเมว ต่อมาในปีพ.ศ. 2497 วัดหนองหัวยางได้ย้ายมาตั้งบนพื้นที่ใหม่ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับบริเวณวัดในปัจจุบัน

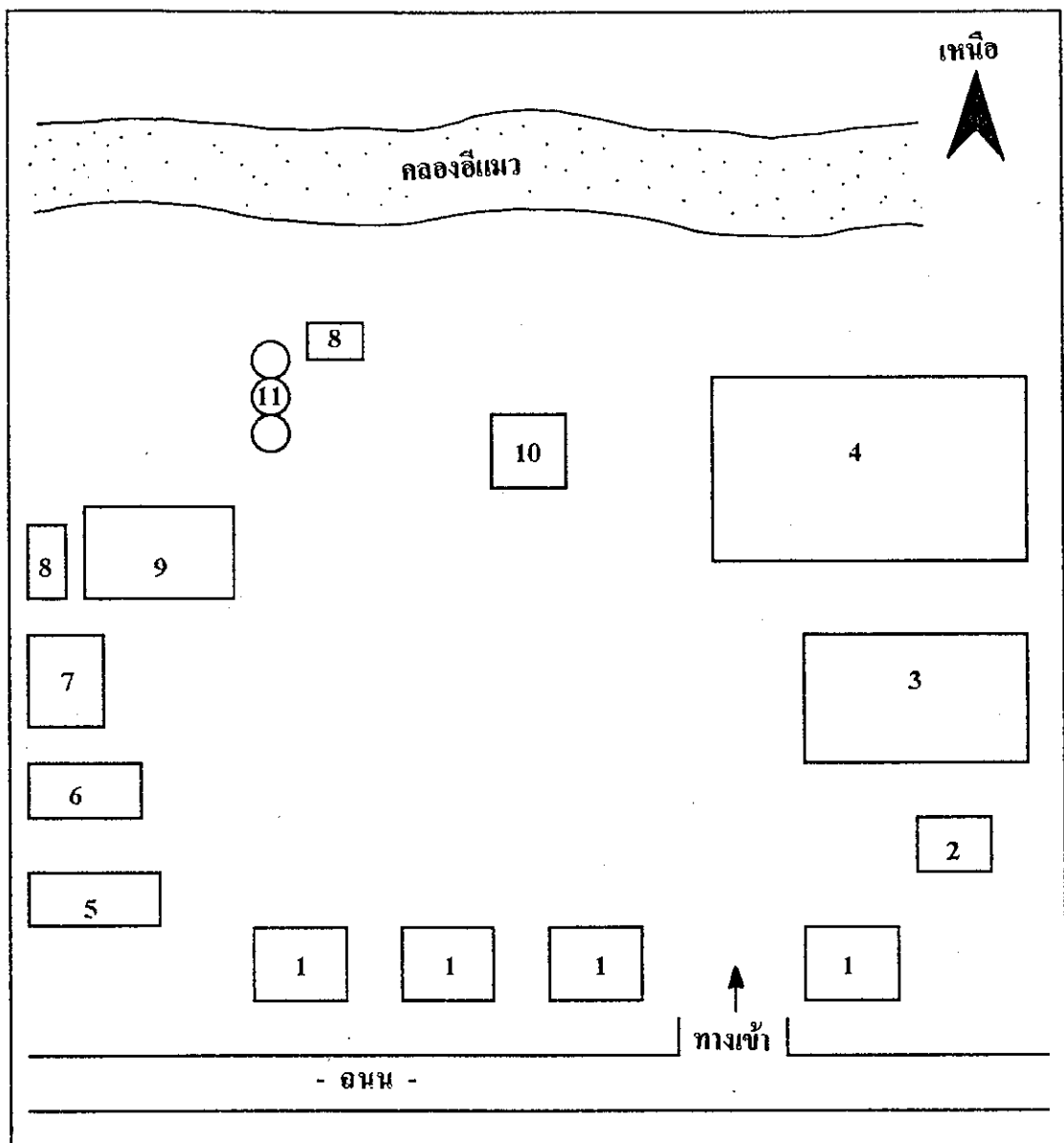
ภาพประกอบ 52 บริเวณที่ตั้งของวัดเดิมก่อนย้ายมายังพื้นที่ปัจจุบัน

ขณะสร้างวัดครั้งแรกมีหลวงตาเสือเป็นเจ้าอาวาส ภายในวัดมีศาลา 1 หลัง กุฏิ 2 หลัง พระ 2 รูป ต่อมาปีพ.ศ. 2502 ได้ย้ายจากที่ตั้งเดิมมาอยู่บริเวณพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งอยู่คนละฝั่งคลองอีเมวกับการย้ายครั้งแรก ด้วยการรื้อถอนศาลาโรงธรรมและ กุฏิทั้งหมดมาสร้างใหม่บนพื้นที่ดินของนายโมและนางขี้ เป็นเนื้อที่ 12 ไร่ 3 งาน โดยได้มาจากการบริจาคเงินซื้อที่ดินถวาย

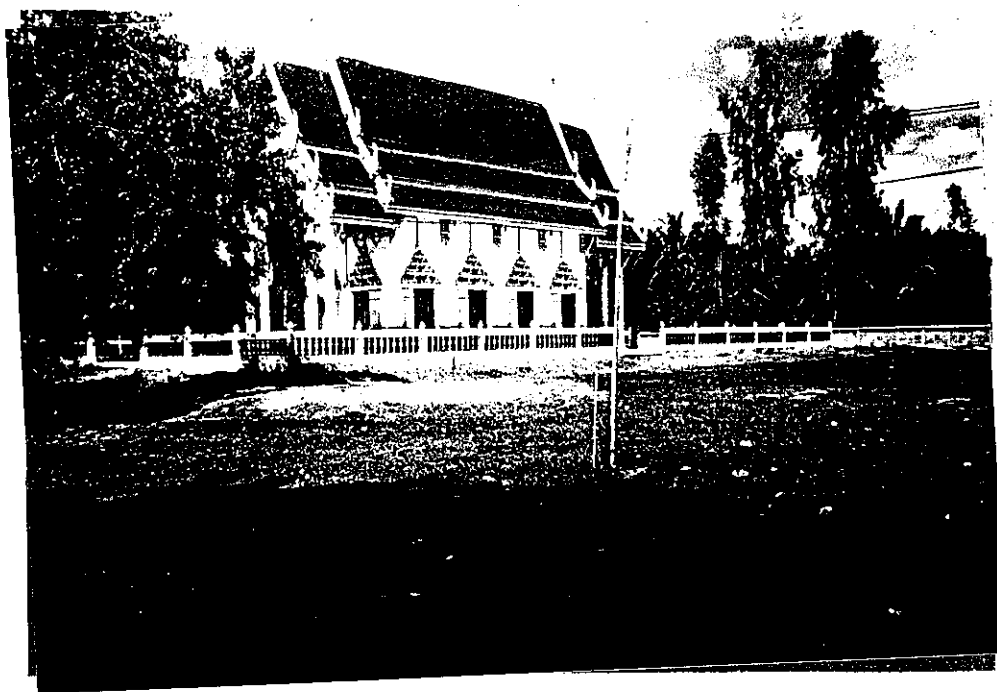
ปัจจุบันวัดหนองหัวยางมีหลวงตาเจือ กลิ่นหอม เป็นเจ้าอาวาสมีพระและเณรทั้งหมด 7 รูป ในวัดหนองหัวยาง มีน้ำประปาใช้เป็นอย่างดีโดยกรมโยธาธิการมาช่วยสร้างประปาหมู่บ้านขึ้นในบริเวณวัด มีถังเก็บน้ำฝนไว้ดื่มและใช้ขนาดสูงประมาณ 1 เมตร ยาวประมาณ 5 เมตร กว้าง 1.50 เมตร มีไฟฟ้าใช้อย่างสะดวกสบาย มีอุโบสถ 1 หลัง ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 250,000 บาท สร้างในปี พ.ศ. 2535 ได้เงินมาจากการทอดกฐินและการบริจาคของชาวบ้าน มีศาลาการเปรียญ 1 หลัง กุฏิ 4 หลัง โรงฝึก 1 โรง ความเจริญของวัดในปัจจุบันนี้ ขึ้นอยู่กับชาวบ้านหนองหัวยางได้ช่วยร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาทำนุบำรุงกันอยู่เป็นประจำ

รายชื่อเจ้าอาวาสตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบันมีดังนี้คือ

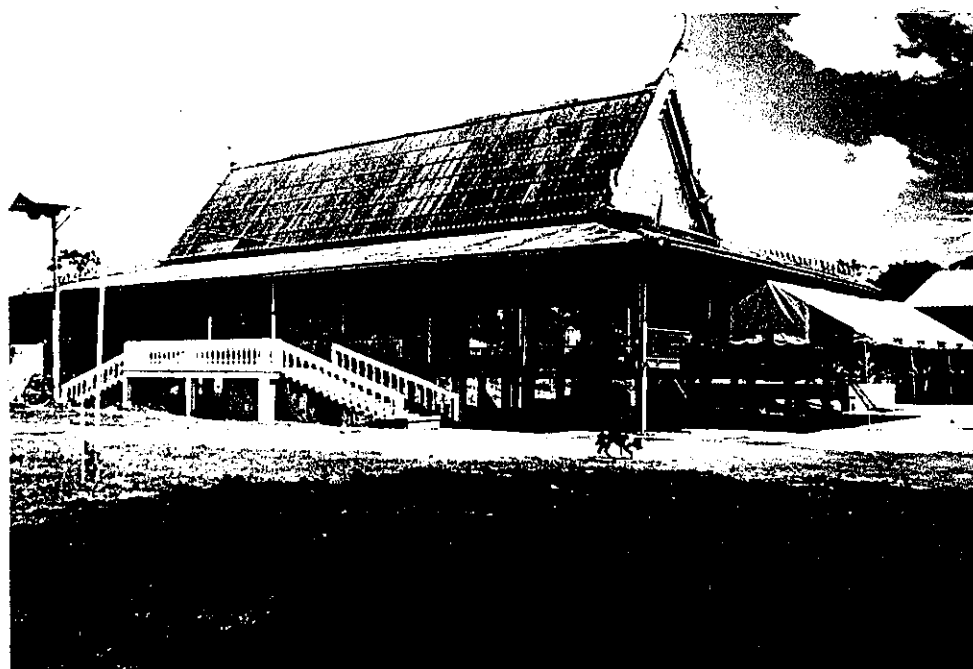
1. หลวงตาเสือ	2. หลวงตาหรี
3. หลวงตาผาง	4. หลวงตาคุ้ม
5. หลวงตาแบน	6. หลวงตากำเนิด
7. หลวงตาเจือ	

1 อุฎิ	7 ปะปาหมู่บ้าน
2 ที่เก็บน้ำ	8 ห้องบูชา
3 ศาลาการเปรียญ	9 โรงลิเก
4 อุโบสถ	10 บ้านเจ้าของที่ดิน
5 เมรุ	11 แท็งก์น้ำ
6 โรงเก็บไม้	

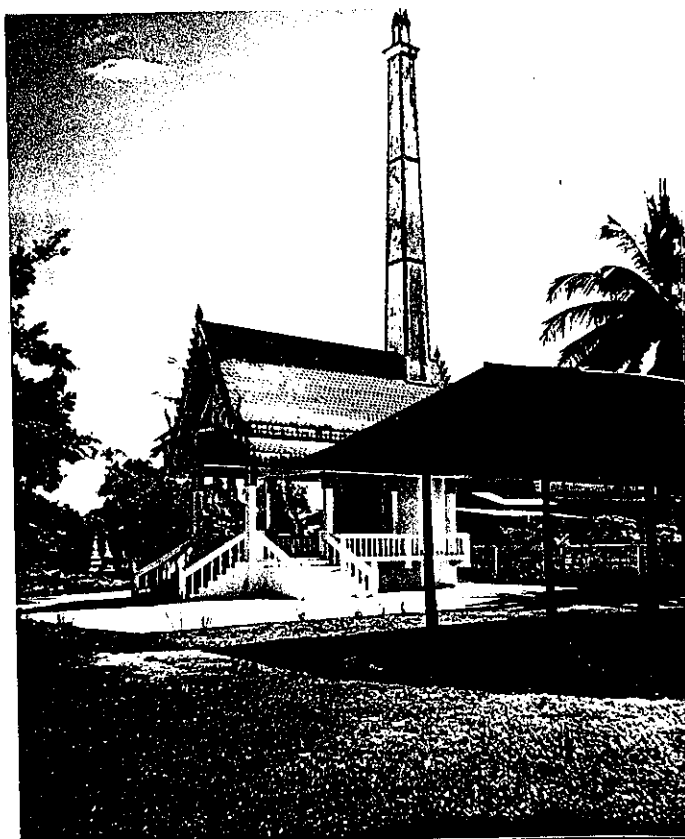

ภาพประกอบ 54 อุโบสถ

ภาพประกอบ 55 ศาลาการเปรียญ

ภาพประกอบ 56 เมรุ

ภาพประกอบ 57 โรงลิเกและประปาหมู่บ้าน

ภาพประกอบ 58 กุฏิ

2.3.2 บทบาทของผู้นำทางศาสนา

ผู้นำทางศาสนาในชุมชนบ้านหนองหัวยางประกอบด้วยเจ้าอาวาส และคณะกรรมการวัด ซึ่งมีการสลับเปลี่ยนกันไปตามวาระ เจ้าอาวาสในอดีตนั้นมีทั้งพระที่มาจากต่างถิ่น และพระที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านหนองหัวยาง พระบางรูปมาจำพรรษาในวัดได้ 1 หรือ 2 พรรษา ก็ย้ายไปอยู่ วัดอื่นจึงมิได้เป็นเจ้าอาวาส (เนื่องจากเจ้าอาวาสนั้นต้องมีระยะเวลาในการอยู่ ประจำวัด 5 ปี และต้องอยู่ในความเห็นชอบของคณะสงฆ์ และประธานฝ่ายฆราวาส)

เจ้าอาวาสวัดมีบทบาทในการสอนคำสั่งสอนทางศาสนา ส่งเสริมให้ฆราวาสเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอน ปฏิบัติกิจทางสงฆ์ร่วมกับวัดอื่น (จากคำบอกเล่าของเจ้าอาวาส กล่าวว่า วัดหนองหัวยางมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัดสว่างอารมณ์ และวัดหนองปลิงมาตั้งแต่อดีต)

เจ้าอาวาสวัดในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้รับการยอมรับ เชื่อถือจากชาวบ้านต่างถิ่น เพราะจากคำบอกเล่าของเจ้าอาวาส กรรมการวัด และชาวบ้าน กล่าวว่า มีเจ้าอาวาสบางรูปนำชื่อวัดไปเรียกใช้ของ เครื่องใช้ และปัจจัยไทยทาน แล้วมิได้มอบให้วัดแต่นำไปใช้ส่วนตัว ชาวบ้านก็ไม่ให้ความเชื่อถือ สำหรับเจ้าอาวาสที่ชาวบ้านศรัทธาจะเป็นพระที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านหนองหัวยาง

คณะกรรมการวัดหนองหัวยาง ประกอบด้วย ไวยาจกร มัคคานก ผู้ช่วยมัคคานก และกรรมการ(ปัจจุบันมีประมาณ 60 คน) ไวยาจกรมีหน้าที่ในการเบิกจ่ายเงินแทนสงฆ์โดยร่วมถือบัญชีกับกรรมการอีก 2 คน และดูแลทรัพย์สินของวัด มัคคานกมีหน้าที่ในการปฏิบัติกิจต่าง ๆ ที่พระสงฆ์มอบหมายให้ นอกจากนั้นคณะกรรมการวัดยังมีหน้าที่ในการจัดความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ดำเนินกิจกรรมสันตทานการให้แก่ชุมชน ได้แก่ การจัดประเพณีสงฆ์ในวันสงกรานต์ การทำบุญ การจัดงานฌาปนกิจ เป็นต้น

ผู้นำทางศาสนายังคงปฏิบัติภาระกิจอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นในอดีต และเมื่อทางวัดจัดกิจกรรมใด ๆ ก็ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านบ้าง กล่าวคือ ไม่สามารถรวบรวมชาวบ้านมาทำกิจกรรมได้ทั้งหมด เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านต้องประกอบอาชีพส่วนตัว และมีบางส่วนต้องออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน เช่น การสร้างส้วมภายในบริเวณวัดในช่วงกันยายน - พฤศจิกายน 2541 มีชาวบ้านเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่สละเวลามาร่วมสร้างส้วมให้กับวัด

3. บทบาทและความสัมพันธ์ของสถาบันหลัก

3.1 บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียน

สถานที่ตั้งของโรงเรียนบ้านหนองห้วยยางในปัจจุบันเป็นที่ดินส่วนหนึ่งของวัด ต่อมาวัดได้ย้ายไปสร้างที่ฝั่งตรงข้ามซึ่งเป็นที่ตั้งปัจจุบันทำให้วัดกับโรงเรียนไม่ได้อยู่บนบริเวณเดียวกัน ในอดีตโรงเรียนก็ได้อาศัยศาลาวัดเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียนดีพอสมควร ต่อมาโรงเรียนได้ตัดแปลงศาลาวัดเป็นอาคารเรียนชั่วคราว เมื่อโรงเรียนได้รับงบประมาณจากทางราชการและประชาชนก็ได้บริจาคที่ดินข้างเคียงให้โรงเรียนประมาณ 50 ตารางวาทางด้านตะวันออก วัดกับโรงเรียนจึงไม่ได้อยู่ในที่ตั้งบริเวณเดียวกันแต่โรงเรียนก็ยังมีความสัมพันธ์กับวัดอยู่จะเห็นได้จากการที่ทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษาทางโรงเรียนก็จะนำต้นเทียนพรรษามาถวายที่วัด

ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียนเป็นไปในลักษณะวัดให้ความสนับสนุนโรงเรียนในด้านต่างๆน้อยเพราะโรงเรียนและวัดตั้งอยู่กันคนละบริเวณและทางด้านการเรียนการสอนในวิชาที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาพระสงฆ์ที่วัดก็ได้มีส่วนร่วมในการสอนวัดกับโรงเรียนต่างก็ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่หลักของตนเองโดยโรงเรียนก็ทำหน้าที่หลักในการให้ความรู้แก่นักเรียน ส่วนวัดก็เป็นสถานที่จัดกิจกรรมในวัดสำคัญทางศาสนาจึงไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมากนัก

3.2 บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

วัดมีความผูกพันกับชุมชนในลักษณะที่ชาวบ้านมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยเฉพาะตระกูลสุวรรณเชษฐและกลิ่นหอมร่วมกับชาวบ้านบริจาคเงินซื้อที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดในปัจจุบันจากผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งในราคา 1 แสน 5 หมื่นบาท แต่ยังจ่ายเงินไม่ครบตามจำนวนที่ตกลงกันไว้อีกส่วนหนึ่งประมาณ 5-6 หมื่นบาทโดยกำหนดสัญญาจ่ายภายในสิ้นปี 2541 สำหรับที่ดินเดิมนั้นได้ให้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนและอีกส่วนหนึ่งให้ชาวบ้านเช่า สำหรับสิ่งก่อสร้างต่างๆของวัดนั้นก็ได้รับเงินบริจาคจากชาวบ้านและการจัดงานหารายได้ส่วนใหญ่เป็นการนำของแม่ชีรูปหนึ่งซึ่งชาวบ้านต่างถิ่นให้ความศรัทธาเนื่องจากแม่ชีผู้นี้มีความสามารถในการทำนายและแนะนำเกี่ยวกับโชคชะตาราศี จึงทำให้ผู้คนจากที่ต่างๆรู้จักกับวัด และให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเมื่อทางวัดจัดงาน ส่วนชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านก็จะส่งข่าวการจัดงานไปให้ลูกหลานซึ่งทำงานอยู่ต่างถิ่น เช่น กรุงเทพฯ จัดหาองค์ผ้ากฐิน หรือกองผ้าป่า มาทอดถวายที่วัดทำให้วัดมีรายได้เป็นจำนวนมาก

การอุปถัมภ์วัดในปัจจุบันยังอยู่ในรูปของการจัดกองผ้าป่ามาถวาย แต่การจัดงานนั้น โดยเฉพาะในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาทางวัดมิได้จัดเนื่องจากเจ้าอาวาสและกรรมการวัดไม่สันทัดในการจัดงาน ส่วนแม่ชีท่านนั้นได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดอื่น เนื่องจากชาวบ้านได้ตรวจสอบพฤติกรรมและเห็นว่าแม่ชีมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมจึงได้ให้ย้ายออกจากวัด บทบาทของวัดมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมีความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังนี้

1. วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครองในชุมชน ใช้เป็นสถานที่ประชุมของหน่วยงานต่างๆ เพื่อบอกแจ้งกิจกรรม
  2. เป็นที่จัดตลาดนัดของบรรดาพ่อค้าแม่ค้า
  3. เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ ของชีวิต เช่น การบวช การตาย เป็นต้น
  4. เป็นที่เก็บของใช้ต่าง ๆ ให้ยืม เมื่อชาวบ้านต้องการใช้ในการจัดงานบุญ ประเพณีต่าง ๆ
  5. เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและออกกำลังกาย
  6. เป็นสถานที่จัดมหรสพต่าง ๆ และงานเทศกาลสำคัญ สำหรับชาวบ้าน
- สำหรับการอุปสมบทนั้นชาวบ้านต้องนำนาคไปทำพิธีที่วัดอื่นเพราะทางวัดยังไม่มีวิสุงคามสีมา (คือ โบสถ์ที่สร้างแล้ว แต่ยังไม่มีการฝังลูกนิมิต)

โดยสรุปแล้ว ชุมชนบ้านหนองหัวยางยังคงมีความสัมพันธ์และยังยึดมั่นในพระพุทธศาสนา มีความรักและผูกพันกับวัด ดังจะเห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจบริจาคทรัพย์สินและสิ่งของที่จะทำให้วัด มีความเจริญต่อไป

3.3 บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

แม้ว่าโรงเรียนหลังแรกของชุมชนจะเป็นศาลาวัด และเมื่อวัดได้ย้ายไปสร้างในที่แห่งใหม่ ชาวบ้านมองว่าโรงเรียนเป็นสมบัติของทางราชการ ชาวบ้านไม่มีความคิดเป็นเจ้าของถึงแม้ว่าจะมีการแต่งตั้งให้ชาวบ้านบางคนเป็นกรรมการโรงเรียน แต่คณะกรรมการโรงเรียนเหล่านี้ก็ไม่มีส่วนร่วมวางแผนเกี่ยวกับการบริหารงานหรือการดำเนินกิจกรรมใดๆภายในโรงเรียน แม้ในปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการจะให้สิทธิแก่กรรมการโรงเรียนมากขึ้นก็ตาม

การดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนนั้น ถือได้ว่าเป็นหน้าที่ของครูโดยตรง แต่ชาวบ้านยังคงให้ความสนใจเอาใจใส่เกี่ยวกับการเรียนของบุตรหลาน สังเกตได้จากการสอบถามเกี่ยวกับผลการเรียน หรือพฤติกรรมของเด็กในขณะที่อยู่ในโรงเรียน จากครูประจำชั้น หรือครูในโรงเรียน

การให้ความช่วยเหลือของชาวบ้านในช่วงแรกๆ ก่อนที่โรงเรียนจะได้มีนักการภารโรงประจำโรงเรียน ชาวบ้านมักจะมาช่วยแรงงานให้กับโรงเรียนอยู่เสมอ เช่น การก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง การขุดลอกบ่อหลังโรงเรียน การสร้างถนน ดังภาพประกอบ 50 เป็นต้น แต่ในช่วงหลังจากเมื่อมีนักการภารโรง บทบาทของชาวบ้าน จึงลดน้อยลงไป ความคิดของชาวบ้านที่จะมาช่วยแรงงานกันน้อยลงไปด้วย ดังเช่นคำพูดของชาวบ้าน คนหนึ่งที่ว่า “มีการโรงก็ใช้การโรงจิ” และในเรื่องของการเข้าร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนของชาวบ้านก็ลดน้อยลงด้วย ด้วยเหตุผลหลายประการคือ ประการแรก โรงเรียนงดกิจกรรมหลายๆ อย่าง เช่น กิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันแม่ วันเด็ก เนื่องจากงบประมาณของโรงเรียนมีน้อย ประการต่อมาคือ โรงเรียนไม่มีการนัดประชุมผู้ปกครอง เนื่องจากชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาต้องประกอบอาชีพทำมาหากิน จึงทำให้ ไม่มีการเข้าร่วมประชุม โรงเรียนจึงงดการจัดประชุมผู้ปกครองไปโดยปริยาย ส่วนการกระจายบอกข่าวให้ชาวบ้านรู้จึงกลายเป็นการบอกผ่านคณะกรรมการโรงเรียน แล้วคณะกรรมการโรงเรียนจะไปแจ้งกับหัวหน้าคุ้มบ้านอีกต่อหนึ่ง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองมีน้อยลง อีกประการหนึ่งครูในโรงเรียนบ้านหนองห้วยาง ส่วนใหญ่เป็นครูที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่อื่น ไปเช้า - เย็นกลับ จึงไม่ค่อยมีเวลาสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเท่าที่ควร แต่ถ้าหากมีนักเรียนคนใดขาดเรียนบ่อย ๆ ครูก็จะไปตามนักเรียนที่บ้าน เพื่อให้มาเรียนตามปกติ แต่ไม่ได้มีการออกเยี่ยมบ้านนักเรียนหากไม่มีเหตุการณ์อื่นๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นความสัมพันธ์ตามบทบาทและหน้าที่ที่ต้องอยู่ร่วมกัน ไม่มีความสัมพันธ์โดยส่วนตัวเพราะกรรมการโรงเรียนไม่มีใครที่มีความสัมพันธ์โดยส่วนตัวกับคณะครูในโรงเรียน แม้ว่าจะมีครูในหมู่บ้านแต่ไม่ได้เกิดและเติบโตในหมู่บ้านเพียงแต่ได้เข้ามาสร้างบ้านในพื้นที่ซึ่งเป็นมรดกบรรพบุรุษหรือเข้ามาแต่งงานกับคนในท้องถิ่น ชาวบ้านให้ความสำคัญเพียงเป็นครูคนหนึ่งเท่านั้น

โดยสรุปแล้วความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนเป็นไปในลักษณะ ที่ทางโรงเรียนจะเป็นฝ่ายขอความช่วยเหลือจากชุมชน เช่น การบริจาคทรัพย์และสิ่งของต่าง ๆ เพื่อพัฒนาโรงเรียนในด้านอาคารสถานที่ ด้านตัวนักเรียน สำหรับด้านวิชาการชุมชนไม่มีส่วนร่วมกับโรงเรียนเท่าใดนัก

3.4 บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน และกับโรงเรียน

วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจและร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของชาวบ้านในหมู่บ้าน วัดกับชุมชนจะมีความสัมพันธ์ในทางที่ดีและมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียน

ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ในแต่ละสถาบัน จะมีบทบาทแตกต่างกันไปแต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดกับชุมชนและกับโรงเรียนจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนั้น ขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้นำในแต่ละสถาบัน ว่าจะมีความสามารถที่จะเชื่อมโยงสถาบันเหล่านี้เข้าด้วยกันได้มากน้อยเพียงใด